This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Tämä on kauan vain kirjaston hyllyssä olleen kirjan digitaalinen kappale, jonka Google on huolellisesti skannannut, osana tavoitettaan tehdä maailman kirjatsaataville Internetissä.

Kirjan tekijänoikeussuoja on jo rauennut ja kirjasta on tullut vapaasti jaeltava. Vapaasti jaeltavalla teoksella ei joko koskaan ole ollut tekijänoikeussuojaa tai suoja on rauennut. Se, onko teos vapaasti jaeltava, riippuu kunkin maan lainsäädännöstä. Vapaasti jaeltavat teokset avaavat meille paluun menneisyyteen, menneisiin kulttuureihin sekä tietoon, joka muuten olisi vaikeasti löydettävissä.

Reunahuomautukset sekä muut lukijoitten lisäämät merkinnät on jätetty näkyviin kertomaan teoksen matkasta kustantajalta kirjaston kautta Internetiin.

Käyttöohjeet

Google on ylpeä saadessaan digitoida materiaalia yhteistyössä kirjastojen kanssa, ja tuodessaan vapaasti jaeltavaa materiaalia yleiseen tietoon. Vapaasti jaeltavat teokset kuuluvat yleisölle, ja Google toimii ainoastaan asianhoitajana. Koska työ tulee kalliiksi, Google on kuitenkin ryhtynyt toimenpiteisiin kaupallisen väärinkäytön estämiseksi, esimerkiksi rajoittamalla automaattisten kyselyjen suorittamista.

Käyttäjältä odotetaan:

- Rajoittumista vain yksityiskäyttöön
  Googlen teoshaku on tarkoitettu yksityishenkilöille, ja teosten kaupallinen hyödyntäminen on kiellettyä.
- Pidättäytymistä hakujen automatisoinnista
  Googlen hakujärjestelmien automatisoitu käyttö on kiellettyä. Jos hakujen tarkoituksena on saada materiaalia koneellisen kielenkääntämisen, optisen tekstintunnistuksen tai muun suuria määriä tekstiä vaativan sovelluksen kehittämiseen, ota yhteyttä Googleen. Google on edelläkävijä julkisesti jaeltavan materiaalin hyödyntämisessä ja voi ehkä auttaa.
- Lähdetietojen säilyttämistä
  Jokaiseen tiedostoon sisällytetty Googlen leima toimii muistutuksena projektista, ja auttaa etsimään lisämateriaalia Googlen teoshaun kautta. Älä poista merkintää.
- Varmistavan käytön laillisuuden
  Käytitpä teosta mihin tahansa, on muistettava, että käyttäjän on itse varmistettava käytön esteettömyys voimassa olevien säädösten kannalta. Ei pidä olettaa, että kirja on vapaasti jaeltavissa kaikkialla, jos se on sitä Yhdysvalloissa. Se, onko teos tekijänoikeussuojan alainen, riippuu maittain, eikä ole olemassa kattavaa ohjetta siitä, miten yksittäistä teosta voi missäkin tapauksessa käyttää. Ei pidä olettaa, että teoksen oleminen Googlen teoshaussa tarkoittaisi, että sitä voi käsitellä miten tahansa missä tahansa. Tekijänoikeussuojan rikkomukset voivat käydä kalliiksi.

Tietoja Googlen teoshausta

Googlen pyrkimyksenä on maailman tietojen järjestäminen ja niiden tuominen avoimesti kaikkien saataville. Googlen teoshaku tuo maailman kirjat lukijoitten ulottuville samalla kun se auttaa kirjailijoita ja kustantajia löytämään uutta yleisöä. Hakuja tämän teoksen täydestä tekstistä voi tehdä osoitteessa `http://books.google.com/`

Schybergson - En Evangelisk Allians, 1624-1625
- 1880 -

Ger
1865
64

Ger 1865. 64

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

FROM THE LIBRARY OF
RODOLPHE REUSS
OF STRASSBURG

BOUGHT WITH THE
BEQUEST OF
HERBERT DARLING FOSTER
A.M. 1892

Underhandlingarna

om en

EVANGELISK ALLIANS

åren 1624--1625;

ett bidrag till trettioåriga krigets historia

af

M. G. Schybergson,
Fil. D:r Docent.

Framställes med tillstånd af filosofiska fakulteten, till offentlig granskning i historisk-filologiska lärosalen den 31 Januari 1880, kl. 10 f. m.

Helsingfors,
J. C. Frenckell & Son, 1880.

Gen 1865.64

HARVARD COLLEGE LIBRARY
FROM THE LIBRARY OF
RODOLPH: REUSS
THE BEQUEST OF
HERBERT DARLING FOSTER
NOVEMBER 9, 1928

Förord.

Der Moment ist einer der wichtigsten in der europäischen Geschichte, in welchem der grosse Kampf zwischen Oesterreich-Spanien und den Mächten der europäischen Opposition, die den Protestantismus erhalten wollten, zum Ausbruch kam.

L. v. Ranke, Geschichte Wallensteins, sämtliche Werke del. 23 sid. 23.

Den undersökning vi härmed publicera, är hufvudsakligen bygd på arkivstudier, verkstälda under en Februari—September 1878 företagen forskningsresa, hvarvid författaren tillgodogjort sig det material i ämnet, som finnes förvaradt i geheime-arkivet i Berlin, riksarkivet i Haag, public record office i London, geheime-arkivet i Köpenhamn och riksarkivet i Stockholm. Bland de handlingar, som stått till vårt förfogande, böra vi i främsta rummet nämna Kristian von Bellins i geheime-arkivet i Berlin förvarade korrespondans. Bellin stod under sin diplomatiska verksamhet i oafbruten brefvexling såväl med kurfursten Georg Wilhelm som med ett stort antal inflytelserika personer vid det brandenburgska hofvet, och hans bref och relationer äro derför rika på värdefulla upplysningar. Ej mindre intressanta äro de engelska diplomaterne, James Spens' och Robert Anstruthers ambassadberättelser. Med ledning af den sistnämndes vidlyftiga rapporter hafva vi sökt belysa flere tvist underkastade frågor rörande Kristian IV:s politik och utreda de synpunkter, som ledde denne konungs handlingssätt. Sjelfva kärnpunkten af den fråga, vi behandlat, de holländska statsmännens bemödanden att med hvarandra försona Kristian IV och Gustaf Adolf, har blifvit undersökt med ledning af

den engelske ambassadörens i Haag, lord Carletons depecher till statssekreteraren Conway i publ. rec. office och Ludvig Camerarii delvis i chiffer affattade bref till Axel Oxenstjerna i svenska riksarkivet (Oxenstjernska samlingen). De sistnämnda dokumenten äro af särskildt intresse, emedan de jemnförda med Axel Oxenstjernas depecher till Camerarius ådagalägga att en väsentlig skilnad rådde mellan den pfalziske och den svenske statsmannens uppfattning af de politiska förhållandena. — Jemte dessa handlingar af mer eller mindre privat natur hafva ett stort antal officiela aktstycken, instruktioner, resolutioner, protokoll o. s. v. stått till vårt förfogande.

Bland tryckta samlingar, hvilka innehålla dokument rörande de underhandlingar, vi behandlat, äro femte och sjette delarne af Mosers under slutet af det förra seklet publicerade Patriotisches Archiv de vigtigaste. De bref från Axel Oxenstjerna till Camerarius, som här ingå,[1] *äro den bästa källa för bedömandet af det svenska kabinettets handlingssätt. Äfven Molbechs samling af Kristian IV:s bref*[2] *och Rusdorfs memoirer*[3] *innehålla värdefulla upplysningar. Deremot hafva vi funnit endast spridda underrättelser af vigt i Rusdorfs och Camerarii brefvexling publicerad hos: Söltl, Religionskrieg in Deutschland del. III, Hahn collectio monumentorum antiqvitatis och Loen, Rusdorfii consilia et negotia publica.*

Författarens afsigt har icke varit att meddela alla ämnets enskildheter, utan att framhålla de allmänna orsaker, som hindrade de evangeliska staterna att sammansluta sig till ett gemensamt förbund. Ett antal mindre vigtiga detaljer äro derför utelemnade. Särskildt hafva vi endast flygtigt berört de politiska förhållandena i den nedre saxiska kretsen, hvars ständer iakttogo en fullkomligt passiv

---

[1]) Dessa bref som af Moser meddelas enligt handskrifter i Camerariska samlingen i München, förvaras i original-concept i svenska riksarkivet.

[2]) Kong Christian den fjerdes egenhændige Breve, Befalinger, og Statskrivelser till Rigsraadet, udgifne af C. Mohlbech, Kjöbenhavn 1848.

[3]) Mémoires et négociations secrètes de m:r de Rusdorf redigées par E. G. Cuhn, Leipzig 1789.

hållning. Vi hänvisa de läsare, som önska vinna en detaljerad kännedom derom till J. Opels arbete Der niedersächsisch-dänische Krieg.

Författaren har trott sig göra den historiska forskninningen en tjenst genom att enligt originalmanuskripten meddela några af de vigtigaste bland de handlingar, som ligga till grund för afhandlingen. Tillika hafva vi sökt underlätta en klar öfversigt af ämnet genom att förlägga den polemiska delen af framställningen till noterna.

Slutligen tacka vi alla dem, som välvilligt gått oss tillhanda med råd och upplysningar. Helsingfors i Januari 1880.

Författaren.

Innehåll.

I. Öfversigt af det protestantiska Europas politik 1618—1624. — De katolska staterna ingå förbund under Ferdinand II:s ledning. Tvenne hvarandra motsatta andliga rigtningar i det protestantiska Europa. Det protestantiska Tysklands svaghet. Kristian IV af Danmark; hans ärelystna politik; hans uppfattning af den tyska frågan. Gustaf II Adolf; hans försök att rigta det evangeliska Europas krafter mot Polen. Hollands och Englands politik intill år 1624 . . . . . 1.

II. Omkastningen i det engelska kabinettets hållning under början af 1625; parlamentet vägrar att understödja regeringen. Konung Jakobs alliansplan; han söker på grund af gemensamsamma politiska intressen förena katolska oeh protestantiska magter till motstånd mot Spanien-Österrike. Hans underhandling i Frankrike misslyckas. Robert Anstruthers beskickning till Danmark; Konung Kristians tveksamma hållning. James Spens hos Gustaf Adolf; Gustaf Adolfs uppfattning afviker i flere väsentliga punkter från de engelska statsmännens. Robert Anstruthers resultatlösa underhandling i Tyskland. Betydelsen af Englands uppträdande . . . . . 22.

III. Den svensk-brandenburgska alliansplanen. — Georg Wilhelm besluter under inflytande af Kristian von Bellin att söka förbund med de evangeliska magterna. Bellin i Danmark. Bellin i Sverige; Gustaf Adolf framlägger för honom sin stora plan; motiven dertill; Bellins uppfattning deraf; den antages af Georg Wilhelm. Den evangeliska karakteren af det svensk-brandenburgska projektet. Bellin i England och Frankrike. Resultatet af hans diplomatiska verksamhet . . . . . 38.

IV. Kristian IV besluter sig för en krigisk politik. — Des Hayes i Köpenhamn. Robert Anstruthers underhandling i Januari 1625. Motiv, som föranleda Kristian IV att ingå förbund med England. Riksrådet motsätter sig hans planer. Furstarne i den nedre saxiska kretsen ansluta sig till honom. Englands hållning . . . . . 59.

V. Det holländska förmedlingsförslaget. — Carletons bref till Conway af den 5 mars 1625. Camerarius underrättar Gustaf

Adolf om den nya planen. Gustaf Adolfs och Kristian IV:s bittra stämning mot hvarandra. Georg Wilhelm understöder det holländska förslaget. v. Götzens beskickning till Danmark och Holland. Kristians kalla hållning. Gustaf Adolf återupptager sina planer mot Polen. Englands afböjande hållning. Det holländska projektet faller . . . . . 76.

VI. Allmän modlöshet i det protestantiska Europa. — Gustaf Adolf drager sig tillbaka. Georg Wilhelm underkastar sig kejsaren. Englands politik under sommaren och hösten 1624. De nordtyska ständerna underlåta att understödja Kristian IV. Frankrikes försigtiga politik. Generalstaterna sammankalla kongressen i Haag. Sverige, Brandenburg, de smärre tyska staterna, Siebenbürgen och Frankrike uteblifva. England söker undandraga sig uppfyllandet af de löften det gifvit Kristian IV. Resultaten af kongressens verksamhet. De evangeliska planerna falla. — Återblick; blick på utvecklingen efter år 1625 . . . . . 97.

I.

Bland det sjuttonde seklets statsmän och furstar var ingen i lika hög grad som kejsar Ferdinand II af Österrike en trogen och hängifven son af den romersk-katolska kyrkan. Han vinnlade sig ej mindre om fullgörandet af de andaktsöfningar, den katolska religionen föreskrifver sina bekännare än om att i sin politiska verksamhet tillgodose kyrkans och religionens intressen. I alla vigtiga angelägenheter rådplägade han med ett af jesuiter bestående kollegium och äfven i smärre frågor, som stodo i samband med kyrkliga förhållanden, fattade han intet afgörande beslut utan att höra sin biktfaders mening [1]). Det var en naturlig följd af denna sinnesrigtning, att han efter den böhmiska revolutionens utbrott, seende sig för svag att ensam emotstå de fiender, som hotade den österrikiska statskomplexens bestånd, sökte sitt stöd i det katolska Europas sympatier. Han vände sig till öfriga katolska furstar, manande dem att skynda till bistånd i en kamp, som gälde icke blott honom sjelf utan ännu mera den gemensamma katolska religionen.

Den katolska kyrkans öfverhufvud, påfven Paul V, vägrade icke att i mon af sina tillgångar understödja honom, och ännu mindre tvekade konung Sigismund i Polen att ställa sig i ledet af Ferdinand II:s bundsförvandter. De flesta öfriga katolska furstar ryggade deremot tillbaka för de uppoffringar, som en inblandning i den österrikiska konflikten skulle föranleda. Philip III af Spanien och dennes

---

[1]) Se A. Gindelys karakteristik; Geschichte des dreissigjährigen Krieges, del II. sid. 2—25.

ministrar lyssnade med likgiltighet till det österrikiska sändebudets, grefve Khevenhiller, vältalighet. Likaså voro Tysklands katolska furstar, som hade många skäl att med fruktan betrakta det österrikiska husets tillväxande magt, föga benägna att bistå Ferdinand II. Men inom loppet af några år trängdes dessa af politiska motiv förestafvade betänkligheter tillbaka genom den kraft, hvarmed de religiösa idéerna bemägtigade sig sinnena. Ferdinand II:s ungdomsvän och studiekamrat, hertig Maximilian af Bajern, var den förste bland Tysklands furstar som förtroendefullt närmade sig honom, i det att han i Oktober 1619 med Ferdinand afslöt ett fördrag till ömsesidigt bistånd mot fiendtliga angrepp. Under Maximilians inflytande återupprättades den katolska ligan, som redan år 1609 blifvit grundlagd, men sedermera upplöst sig. Inom kort kunde kejsar Ferdinand med full tillförsigt räkna på det katolska Tysklands bistånd. Någon tid senare, i Januari 1620 beslöt äfven den spanska regeringen efter långvariga öfverläggningar, att bifalla till hans önskningar.

Ett ännu anmärkningsvärdare bevis på huru allmänt katolikernes kyrkliga ifver vaknade till lif är att stater, som genom sin politiska ställning och sina traditioner voro hänvisade till opposition mot det spansk-österrikiska inflytandet, anslöto sig till det stora förbundet eller genom välvilliga vänskapstjenster befordrade dess sak.

Så i främsta rummet Frankrike. Ännu lefde Henrik IV:s stora mot Spanien—Österrike rigtade planer i lifligt minne hos mången fransk fosterlandsvän, men de ledande männen inom Frankrikes styrande kretsar hade icke nog insigt och kraft för att upptaga desamma och gifva Frankrikes utrikespolitik en nationelt sjelfständig rigtning. Ferdinand II:s sändebud i Paris, grefven af Fürstenberg, vann derför, understödd af jesuiternes och det katolska presterskapets bemödanden, utan svårighet de franska ministrarne för den sak han förfäktade. Utan att sluta förbund med Ferdinand II lade Frankrike sitt inflytande i vågskålen till hans förmån, i det att dess regering under våren 1620 sände trenne sän-

debud till Tyskland, hvilka skenbart hade i uppdrag att opartiskt medla mellan de stridande partierna, men i sjelfva verket genom sitt uppträdande i väsentlig mon försvagade de tyska protestanternes ställning [1]).

I det katolska Europa böjde sig således allt för de religiösa idéernas magt. Men var förhållandet likartadt i de protestantiska staterna; voro äfven der de religiösa intressena förherskande?

Talrika bevekelsegrunder manade protestanterne att enigt resa sig till kamp mot den mägtigt framträdande katolska reaktionen. Den andliga utveckling, som ur reformationens mark uppspirat, den nya, från kyrkligt förmynderskap fria verldsuppfattning, som genom reformationen blifvit kallad till lif och den uppblomstrande protestantiska vetenskapen, som med hängifvenhet begynt uppsöka källorna för verklig, fördomsfri kunskap, alla dessa den protestantiska verldens högsta andliga skatter skulle i händelse af katolicismens seger förqväfvas. Det saknades icke män, som voro beredda att underkasta sig de största uppoffringar för försvaret deraf. Men å andra sidan är det omisskänneligt, att äfven en annan rigtning, ledande till likgiltighet för de kyrkliga intressena, gjorde sig gällande i det protestantiska Europa. Protestantismen hade utgått från kritik af och opposition mot den katolska läran och den katolska verldsåskådningen, och dess anhängare måste, om de icke förnekade sin utgångspunkt, fortgå i samma sträfvan och fortfarande egna sig åt kritisk granskning af de religiösa begreppen. Men deri låg ett frö till söndring, som vid denna tid rikligt uppspirat och i de flesta af Europas protestantiska länder framkallat häftiga inre strider. I Holland kämpade Armenianer och Gomarister emot hvarandra med en bitterhet, som beredde den unga fristatens vänner mången anledning till oro och bekymmer; i England begynte striden mellan puritanerne och den episkopala kyrkans anhängare att antaga en

---

[1]) A. Gindely, Geschichte des dreissigjährigen Krieges, del. II, kap. 9 och del. III kap. 1.

allt häftigare karakter; i Tyskland slutligen rådde mellan kalvinister och lutheraner en ovilja, som år för år tilltog i styrka och söndrade de tyska protestanterne i tvenne skarpt skilda grupper. Dessa oaflåtliga strider om de kyrkliga lärobegreppens formulering bidrogo i väsentlig mon till att minska motståndskraften hos Europas protestantiska befolkning. Man var icke böjd att kämpa vid sidan af trosförvandter, hvilkas religiösa åsigter man i väsentliga punkter ogillade, och man glömde ej sällan under den ifver, som väcktes af de teologiska striderna, den fara, hvarmed den katolska rörelsen hotade alla protestanter, till hvilken meningsgrupp de än anslutit sig. Den kritiska anda, som låg i protestantismens väsende, framkallade således en indifferentism, hvilken mägtigt inverkade på de politiska förhållandena.

Det protestantiska Tysklands historia under början af det trettioåriga kriget erbjuder talrika vittnesbörd om tillvaron af dessa tvenne rigtningar, af hvilka den ena sökte upprätthålla den traditionela gemensamhetskänslan bland protestanterne, den andra deremot ledde till likgiltighet för den protestantiska kyrkans sak.

Bland de tyska statsmän, som spelade en framstående roll under det trettioåriga krigets första år, är Kristian af Anhalt, hvars personlighet, föga uppmärksammad af äldre skriftställare, tillvunnit sig ett ökadt intresse, ju mera forskningen spridt ljus öfver krigets uppkomst, framför andra en representant af de sträfvanden, som i gammal protestantisk anda sökte upprätthålla kampen mot katolicismen. Redan tidigt kämpade han i Frankrike vid Henrik IV:s sida mot den katolska ligan och förvärfvade sig dervid den store konungens tillgifvenhet. Sedermera blef han den främste ministern i kurfurstens af Pfalz rådkammare och var i denna ställning oaflåtligt sysselsatt med att uppgöra planer till protestantismens befrämjande och till omstörtande af dess farligaste fiende huset Habsburgs magt. Det var han, som förmådde de kalvinistiska ständerna i södra Tyskland att sammansluta sig till en evangelisk union (1608)

och samtidigt begagnade han sig af de oroligheter, som under kejsar Rudolf II:s sista lefnadsår egde rum, till att knyta vidsträckta förbindelser med det protestantiska partiet i Österrike. De planer han denna gång icke kunde fullfölja, återupptogos af honom med förnyad ifver, sedan de böhmiska oroligheterna af år 1618 utbrutit. Gud hade enligt hans tanke invigt huset Habsburg åt undergången, och det var derför en helig mission att med alla medel motarbeta detsamma [3]).

Samma allvarligt religiösa anda, som var utmärkande för Kristian af Anhalt, möter oss hos de flesta af de statsmän, som omgåfvo den unge kurfursten af Pfalz, Fredrik V. Camerarius, Rusdorf, Dohna m. fl. pfalziske diplomater och ministrar voro alla män af varm protestantisk öfvertygelse, hvilka under de skiftande lefnadsöden, de genomgingo, blefvo de protestantiska intressena oaflåtligt hängifna.

Ledda af religiösa synpunkter, kanske äfven af tanken på den magtutvidgning, det pfalziska kurfurstendömet genom en lycklig inblandning i de böhmiska stridigheterna skulle vinna, verkade de pfalziska statsmännen med ifver för de böhmiska protestanternes sak. Men det är knapt troligt, att de gått tillväga med den djerfva oförsigtighet, de ådagalade, och att de öfvertalat sin furste att emottaga den honom erbjudna böhmiska konungakronan, om de icke trott sig kunna räkna på bistånd af Tysklands öfriga protestantiska stater.

I detta afseende misstogo de sig dock helt och hållet. De nödvändiga förutsättningarna för en enig samverkan saknades nemligen i det protestantiska Tyskland. Furstarne betraktade upprätthållandet och utvidgandet af sina territorialbesittningar såsom sin främsta uppgift, och städernas invånare stälde de merkantila intressena högre än allt annat. Den ideela hänförelse, som manar folken att för religionens skull åsidosätta alla andra intressen, förefans deremot icke. Det protestantiska Tyskland saknade dessutom de kraftfulla

---

[3]) Krebs: Christian von Anhalt, Leipzig 1872, sid. 49.

politiska institutioner, som kunnat bjuda den katolska rörelsen spetsen. Det var splittradt i en mängd områden, furstendömen, fria städer och sekulariserade biskopsstift, af hvilka intet ensamt för sig förfogade öfver betydande finansiela eller militära tillgångar. Kretsindelningen var endast ett svagt band, som icke hindrade de enskilda ständernas egennytta och småsinne att göra sig gällande.

Kurfursten Johan Georgs af Saxen handlingssätt var särskildt egnadt att nedslå hans trosförvandters mod och förhoppningar. Känslan af afund mot det pfalziska huset och af hat mot den kalvinistiska kyrkan, till hvilken den pfalziska dynastin redan i medlet af det sextonde seklet anslutit sig, tillbakaträngde hos honom alla andra synpunkter. Han afslöt år 1620 ett fördrag med kejsaren, deri han förband sig att understödja denne mot Fredrik V och de böhmiska protestanterne, och biföll sedermera till alla Ferdinand II:s åtgärder mot Fredrik V, äfven då dessa voro afgjordt stridande mot det tyska rikets författning. Slutligen, år 1624, gick han ända derhän i eftergifvenhet, att han erkände hertig Maximilian I af Bajern såsom Fredrik V:s efterträdare i den pfalziska kurvärdigheten, hvarigenom det katolska partiet erhöll afgjord majoritet i det tyska kurfurstekollegiet. Det är icke förvånande, att furstar, som i materiel magt voro Johan Georg vida underlägsna, genom dennes föredöme läto afskräcka sig från att träda i kamp mot den katolska reaktionen.

Fredrik V förklarades i bann, beröfvades besittningen af sina pfalziska arfländer och såg sig tvungen att lemna Tysklands jord, utan att någon allmän rörelse till hans förmon yppade sig [4]). Med allt djupare oro blickade derför vännerna af den tyska reformationen framtiden till möte. Det var knapt tvifvelaktigt, att de segrande katolikerne skulle göra sina aldrig förgätna anspråk på de sekulariserade stiften gällande [5]). Men dessa stifts öde var en lifs-

---

[4]) Se härom närmare hos Jul. Opel: Der niedersächsisch-dänische Krieg. Band I.

[5]) I strid mot det i religionsfreden i Augsburg fastställda „reser-

fråga för det protestantiska Tyskland. Bemägtigade sig det katolska partiet Bremen, Verden, Osnabrück, Minden, Magdeburg, Halberstadt o. s. v., dessa vidsträckta mellan de protestantiska furstarnes besittningar spridda områden, så måste den protestantiska kyrkan allt mera förlora i inre kraft och yttre utbredning.

Äfven de rent politiska förhållandena gåfvo anledning till bekymmer. En omstörtning af det tyska rikets på de enskilda ständernas territorialfrihet grundade författning var förestående, och man emotsåg med oro den utveckling, Tysklands statsskick under en kejserlig envåldsherskares ledning skulle erhålla.

Det enda räddningsmedlet var att nordens och vesterns protestantiska folk komme sina trosförvandter till hjelp. Skulle Danmark, Sverige, Holland och England overksamt åse den utveckling, som i Tyskland försiggick eller inblanda sig i den stora striden? frågade sig de tyska statsmän, som i protestantismens försvar sågo sitt främsta lifsintresse.

Vid tiden för det trettioåriga krigets utbrott befunno sig dessa stater i ett utvecklingsskede af rikt uppspirande nationelt lif. Utvidgandet af det nationela inflytandet i alla rigtningar, handelns uppkomst, nationalvälståndets befrämjande och vinnandet af nya territorier sysselsatte deras ledande män, hvilka deremot egnade mindre uppmärksamhet åt de religiösa rörelser, som genomgått det sextonde seklet. Ett drag, som äfven faller i ögonen, är att dessa sträfvanden voro förbundna med en nationel afund, hvars grodd år för år sköt upp allt kraftigare.

---

vatum ecclesiasticum" hade ett stort antal katolska stift öfvergått i protestantiska händer. Katolikerne upphörde icke att protestera deremot, förklarande, att de andliga territorierna voro den katolska kyrkans omistliga egendom. Protestanterne deremot framhöllo, att de aldrig erkänt reservatum ecclesiasticum såsom gällande lag, och att befolkningen i de sekulariserade stiften var protestantisk.

Den ställning, Danmark under Kristian IV intog, och de sträfvanden, denne fullföljde, äro betecknande för den politiska situationen.

Bland de mångfaldiga angelägenheter, som togo den oroligt verksamme Kristians tid och tankar i anspråk, låg honom ingen mera om hjertat än utvidgandet och befästandet af Danmarks sjövälde i Östersjön. Han ansåg sig nemligen hafva rätt till „Dominium maris balthici“ på grund af att inloppet till Östersjön, Öresund, var ett danskt farvatten, der Danmarks konungar togo skatt af främmande fartyg, ett anspråk, hvilket syntes öfriga sjöfarande nationer så mycket farligare, som Kristian aldrig närmare angifvit, hvilken magt och befogenhet det innebar [6]). I främsta rummet voro Sveriges handelsintressen hotade. De svenska statsmännen tvekade så mycket mindre att uttala sitt missnöje öfver Kristians östersjöpolitik, som de icke glömt den förödmjukelse, Kristian genom kriget 1611—1613 och genom freden i Knäröd tillfogat Sverige [7]). Men äfven den holländska republiken såg med misstroende Kristian IV:s afsigter, ty det låg i Hollands intresse att motverka en enda magts öfvervägande inflytande i Östersjön, der Holländarene sedan gammalt idkat en vidsträckt och inbringande handel. Hol-

---

[6]) J. A. Fredericia, Danmarks ydre politiske historie 1629—1635, Kjöbenhavn 1876, sid. 14.

[7]) Det hör icke till ämnet att följa förloppet af Danmarks och Sveriges oaflåtliga tvister om sundtullen och om handelsförhållandena i Östersjön. Det ömsesidiga misstroendet, hvilket mindre berodde på tvistefrågornas betydenhet än på den allmänna situationen, som gjorde de båda länderna till medtäflare om politiskt inflytande i norden steg under våren 1624 till en förut okänd höjd. En brytning undveks endast genom att Kristian IV, föga böjd för ett vapenskifte med Gustaf Adolfs väldisciplinerade arméer, gaf vika och i traktaten i Knäröd af den 29 Juni 1624 godkände nästan alla Gustaf Adolfs fordringar. Oviljan mellan Kristian IV och Gustaf Adolf fortfor äfven derefter. „Jag låter honom nu slätt icke blifva mägtigare i Östersjön, än han är“, skref bland annat Kristian IV om Gustaf Adolf. Molbech, Christian IV:s Breve sid. 151 o. f. Vi hänvisa tillika till Hallenbergs sakrika och vidlyftiga framställning af detta ämne; Svea rikes historia under Gustaf Adolf del. V sid. 265—307.

land närmade sig derför omedelbart efter freden i Knäröd Sverige, ett sträfvande som i Sverige möttes af varmt tillmötesgående. År 1614 slöto de bägge staterna till Kristian IV:s stora förbittring ett anfalls- och försvarsförbund af innehåll bland annat, att de i krigstid skulle understödja hvarandra med fyratusen man trupper eller motsvarande summa i penningar [8]). Från denna tid tilltog oviljan mellan Holland och Danmark oaflåtligt; en öppen konflikt syntes nära förestående.

Ej mindre var Kristian IV:s tyska politik egnad att bereda honom fiender och afundsmän. Såsom hertig af Holstein var han tysk riksfurste och medlem af den nedersaxiska kretsen, en ställning, hvaraf han begagnat sig till att vinna ett mägtigt inflytande i norra Tyskland. Hans ifriga och framgångsrika bemödanden att bringa de sekulariserade stiften i sina anförvandters händer [9]) tydde på vidtomfattande planer och väckte farhågor hos de furstar, hvilkas intressen derigenom berördes. Tillika framkallades hansestädernas afund och ovilja genom Kristians ofta upprepade försök att kufva deras magt och inskränka deras handel. Det mägtiga Hamburg hade ingen ro, sedan Kristian år 1619 vid Elbes mynning anlagt staden Glückstadt, hvars namn vittnade om de stora förhoppningar, som konungen fäste vid densamma; man tviflade icke på att den nya staden var afsedd att förbereda konungens framtida välde öfver Hamburg.

En af tidens statsmän skildrar konung Kristian i följande ordalag: „han är en konung, som med ifver arbetar för sina planer, och som alltid verksam sparar hvarken list eller penningar för att nå sitt mål; han är afundsjuk mot andra mägtigare konungar och fullföljer med all möjlig envishet hvad han en gång företagit sig“. Detta omdöme sam-

---

[8]) Traktaten är publicerad hos G. W. Vreede, Nederland en Zweden.

[9]) Kristians näst äldste son Fredrik valdes år 1621 till koadjutor i Bremen, år 1623 till biskop i Verden och år 1624 till koadjutor i Halberstadt; man sökte dessutom bringa äfven stiftet Osnabrück i hans händer. En annan af Kristians söner, Ulrich, valdes först till koadjutor, sedan till biskop i Schwerin. Opel a. st. passim.

stämmer med andra samtida diplomaters yttranden. Kristian IV betraktades såsom en talangfull och verksam, men orolig och ärelysten furste [10]). I det hela var hans magt mera lysande än tryggad, ty en stor nordeuropeisk allians tycktes nära att bilda sig emot honom.

Sådan var konung Kristians ställning, då underrättelsen om de böhmiska oroligheterna nådde honom. Han hade ett vaket öga för betydelsen af den fråga, som dermed trädde i förgrunden, anande att densamma innebar ett nytt uppslag äfven för Danmarks politiska förhållanden. Ty nu var det gynsamma ögonblick kommet, då Danmarks särskilda och protestantismens allmänna intressen skulle sammanfalla. Stod Danmark i striden mot den katolska reaktionen sida vid sida med de magter, som varit fiendtligt stämda mot detsamma, skulle det numera i dem förvärfva sig tillgifna bundsförvandter, och särskildt måste Holland känna sig manadt att närma sig detta land.

Det dröjde någon tid, innan dessa synpunkter mognade till klarhet hos konung Kristian. Han afrådde till en början Fredrik V från att inblanda sig i de böhmiska tvistigheterna, men ju mera kriget antog en allmänt europeisk karakter, dess mera begynte han närma sig honom. Kristians förändrade sinnesstämning visade sig, i att han erkände Fredrik V såsom konung af Böhmen, gaf ett antal danska adelsmän tillstånd att ansluta sig till honom och mot borgen af konung Jakob i England försträckte honom en summa af två hundra tusen thaler [11]). Sedermera, efter den böhmiska rörelsens fall, åtog han sig med större värme än någon annan af Europas furstar den nedslagne och förkrossade Fre-

---

[10]) C'est un Roy qui pousse luy mesme ses desseigns en avant, qui est tousjours en action, n'espargne ny ruse ny argent, dont il abonde, pour obtenir son but; jaloux de la grandeur des Roys à l'encontre des Estats populaires, et obstiné tout ce qui se peut, à ce qu'une fois il a entreprins. Christian v. Bellins berättelse om en beskickning till konung Kristian dagt. (9) 19 September 1620. Berl. Geh. Arch. Rep. Dänemark.

[11]) S. F. Hammarstrand, Försök till en historisk framställning af Sveriges deltagande i trettioåriga kriget II, sid. 223.

drik V:s sak. Redan i Januari 1621 aflemnade han till det danska riksrådet en skrifvelse, der han bestämdt uttalade sig för ett energiskt ingripande i det tyska kriget. Det är, sade han hvarken kristligt eller försvarligt af oss att öfvergifva våra trosförvandter i den fara, hvari de befinna sig; vi kunna ju icke veta, när samma fara träffar oss sjelfve. Efter att sålunda hafva berört den religiösa frågan, öfvergick han till de politiska förhållandena och sökte i dem hufvudskälen för ett energiskt uppträdande. Generalstaterna, hansestäderna och flere närgränsande furstar hade slutit förbund mot Danmark. Faran var ögonskenlig och kunde ej besvärjas med mindre man betoge de fiendtliga staterna all anledning till misstroende, hvilket kunde ske endast genom ett verksamt uppträdande för protestantismens gemensamma sak. Rådet svarade i försigtig och varsam, men tillika afböjande ton. Det fann konungens planer farliga och betänkliga och rådde honom att öppna underhandlingar med de katolska magterna förrän han vidtog andra åtgärder. Visade det sig att intet dermed kunde uträttas, borde han söka förbund med öfriga protestantiska magter: England, de holländska generalstaterna, Sverige, den nedersaxiska kretsens furstar och hansestäderna. Svek äfven denna förhoppning, åtestod endast att iakttaga en försigtigt afvaktande hållning, ty det var icke rådligt att ensam inlåta sig i ett så vidtomfattande företag [12]). De betänkligheter, rådet uttalade, tyckas icke varit utan inflytande på konung Kristians uppfattningssätt, ty han afstod från tanken att omedelbart kasta sig in i de stora europeiska förvecklingarna, men omfattade deremot rådets förslag att söka stöd i ett allmänt evangeliskt förbund med så mycket lifligare intresse, som det öfverensstämde med de uppmaningar, han från Holland emottog [13]). Han skyndade derför att kalla ett antal pro-

[12]) Konungens märkeliga skrifvelse, dagtecknad den 27 Januari 1621, ingår i Molbechs samling af konung Kristians egenhändiga bref, der äfven riksrådets svar i sammandrag förekommer.

[13]) D:r Jaroslav Goll har i en i vetenskapssocietetens i Prag akter (1875) införd afhandling „Der Convent in Segeberg 1621“ ådagalagt, att konventet i Segeberg sammankallades på Hollands tillstyrkan.

testantiska furstar att personligen eller genom ombud infinna sig i staden Segeberg i Holstein för att öfverlägga om vilkoren och förutsättningarna för ett gemensamt uppträdande. Inbjudningen emottogs delvis med likgiltighet. Gustaf Adolf, som icke hade tillit till sin forne fiendes afsigter, besvarade densamma i undvikande ordalag [14]), och några tyska furstar visade lika liten benägenhet att gå den danske konungens önskningar till mötes. Men sammanträdet kom dock i Mars 1621 till stånd. Flere statsmän och furstar infunno sig, och öfverläggningarna vittnade om ej ringa raskhet och beslutsamhet.

Vi kunna sluta till konung Kristians sinnesstämning vid denna tidpunkt af några drag, som omnämnas i den vid mötet närvarande engelske diplomaten Robert Anstruthers brefvexling [15]). Under ett förtroligt samtal sade konungen, enligt dennes berättelse, läggande sin hand på hans axel: vid Gud, denna sak har gått för långt, för att endast ord skulle gagna till något. Då jag öfverväger dessa händelser oeh de farliga följderna af desamma, så finner jag, att endast tvenne val stå mig öppna, nemligen att ingå öfverenskommelse med kejsaren och bifalla till dennes åtgärder, så farliga de än må vara, eller ock sluta förbund med Stor-Brittannien, de tyska furstarne och Nederländerna. Det senare är den säk-

---

[14]) Responsio regis Gustavi se cathegorice posse nihil concludere de apparatu bellico in Germaniam mittendo, antequam comitia in Polonia sint absoluta; dagt. den 22 Februari 1621. „Men effterdi vij," heter det här "för detta hafve lathett slå konungen och de Polniske ständer några fridtz conditioner före, opå hvilcke vij nu medh förste, effter rijksdagh i Pålandh är öfverstånden, förmode sker oss resolution; da effter dij den icke ähnu är ankommen moste vij vår grundeligere förklaring på E. K:tz skriffvelse suspendera. Ähr ded så, att våre föreslagne fryedzmedel blifve accepterade; och vij sedan blifve af de nödlidande Evangeliske besökte, om conditionerne förvissade, då skola vij oss effter som skäliigt är — resolvera." Geh. ark. i Köpenhamn; svenska akta; copie protokoll.

[15]) Anstruther hade sedan 1611, då han första gången sändes till Danmark för att medla i striden mellan Kristian IV och Gustaf Adolf, stått i oaflåtlig beröring med den danske konungen och vunnit dennes fulla förtroende.

raste och bästa utvägen. Skall något ske för Tysklands frihet och för religionens sak, så är tiden dertill nu inne [16]).

Det är anmärkningsvärdt, att konungen här, under samtalet med ett främmande sändebud framhöll de för alla protestanter gemensamma intressen, som inbegrepos under orden Tysklands frihet och religionens sak såsom hufvudsyftemålen med den strid, han var i begrepp att begynna. Han insåg, att han endast såsom försvarare deraf kunde träda i spetsen för det protestantiska Europa. Inför riksrådet deremot lade han med större öppenhet hufvudvigten på de rent politiska synpunkterna.

Tillika vittna Anstruthers meddelanden om den vigt, konung Kristian fäste vid konung Jakobs af England hållning och handlingssätt. England var den mägtigaste af Europas protestatiska stater och dess konung borde så mycket mera känna sig manad att understödja Fredrik V och Kristian IV, som han genom nära förvandtskap var dem bägge förbunden. Kristian hoppades derför att finna stöd hos honom och förklarade med bestämdhet, att han derförutan hvarken ville eller kunde göra något [17]).

Anstruther tvekade icke att eldad af Kristians ord och af begäret att befordra den evangeliska saken afgifva försäkringar om sin konungs önskan att komma sina protestantiska trosförvandter till undsättning, men det visade sig snart, att dessa hans uttalanden voro ett uttryck mera af hans eget nit än af konung Jakobs vilja. Denne lemnade nemligen

---

[16]) „Be god, this bisines is goen to farr to thinke it can be redressed with words onlie one of the toe wee must doe. Either agree with the emperor (w:ch wilbe grievous and daingerous to us) or els wee must of necessitie joine our strenthe and forces, with his majestie of graite Britaigne, the princes of the union and the estaites of the lowe countries, w:th wee doe thinke is our surest and best course — if ever wee doe anie good for the libertie of Germania and religion, it is now tyme“. Anstruthers depech till Calvert den 10 Mars 1621. Public record office, State Papers, Denmark.

[17]) „Without our gracious maister he neither can or will doe anie thinge;“ a. st.

alla Kristians böner om hjelp obesvarade och förklarade sig endast villig att ingå ett betydelselöst defensivt fördrag med Danmark. Modfäld derigenom och genom den oenighet, de tyska protestanterne ådagalade, afstod Kristian från fullföljandet af sina afsigter.

Han vann dock en vigtig fördel, i det att en förändring inträdde i Hollands ställning. De holländska statsmännen, som insågo att Danmark och Holland, ehuru söndrade genom merkantila tvistigheter, hade stora gemensamma intressen, närmade sig Kristian och ingingo ett förbund med honom, hvarigenom Danmarks grannar blefvo tvungna att afstå från sina mot detta rike rigtade planer. Kristian åtnöjde sig tillsvidare med denna framgång. Han saknade icke lust att inslå en mera storartad rigtning, än den, han hittills fullföljt, men insåg att de nödvändiga vilkoren dertill saknades och iakttog derför intill år 1624 en sträng neutralitet [18]).

Med ej mindre lifligt deltagande än Kristian IV följde hans nordlige granne och medtäflare, Gustaf Adolf, utveck-

[18]) Gustaf Droysen, Gustaf Adolf I sid. 104 o. f. framhåller med rätta, att Kristians ställning i norden och hans önskan att komma ur de svårigheter, af hvilka han var omgifven, bestämde hans uppträdande. Men det har undgått hans uppmärksamhet, att den likgiltighet, England ådagalade, var orsaken till att konventet i Segeberg icke ledde till några verksamma åtgärder. Af större betydelse är dock den förebråelse, man med skäl kan göra Droysen, att han icke fattat sambandet mellan Kristians hållning år 1621 och hans handlingssätt år 1625 och att han icke framhållit, att Kristian i Januari 1625 endast återupptog de planer, han i Maj 1621 nödtvungen lemnat åsido. Det saknas derför, såsom redan Fredericia (a. st. sid. 29) anmärkt, kontinuitet i Droysens teckning af konungens politik. — Jul. Opel a. st. del I sid. 50 o. f. sid. 127 o. f. skildrar med stor säkerhet och detaljkännedom Kristians ställning i den nedersaxiska kretsen och hans förhållande till hansestäderna och de tyska furstarne. Deremot blir det andra, betydelsefullare momentet, Kristians östersjöpolitik och hans situation gent emot Sverige och Holland i Opels framställning nästan obeaktadt. Kristian framträder hos honom mera såsom en tysk territorialfurste än såsom Danmarks konung, hvilken oaflåtligt sträfvar att befästa och utvigda sitt rikes politiska inflytande.

lingen af Tysklands och Europas allmänna förhållanden. Äfven dennes intressen voro nära förbundna med striden mellan katoliker och protestanter. Den länge hvilande tvisten mellan Sverige och katolicismens bollverk i norden, konungariket Polen, hotade nämligen oaflåtligt att upplåga, och framkallade redan år 1621 ett krig mellan de båda länderna. Gustaf Adolf betraktade den polska frågan såsom en förgrening af de allmänna europeiska tvistefrågorna och hoppades derför att deri vinna understöd af sina trosförvandter. De protestantiska intressena sammanföllo med hans politiska synpunkter, i det att han i och genom ett protestantiskt universalförbund ville bereda sig ett stöd mot konung Sigismund af Polen.

Redan år 1617 sändes den skicklige talaren och diplomaten Johan Skytte till England och Holland för att verka för dessa konungens afsigter. Denne skildrade i kraftfulla ordalag såväl inför generalstaterna som konung Jakob I den fara, som genom det katolska partiets tillväxande magt hotade det protestantiska Europa, och afgaf tillika lifliga försäkringar om sin konungs nit för protestantismens sak. Men hufvudsakligen sökte han dock vinna direkt hjelp eller åtminstone vänskapligt bistånd för Sverige i dess strid mot Polen. Alla katolska magter voro, sade han, beredda att hemligen eller öppet understödja konung Sigismund; det var derför de protestantiska staternas pligt att å sin sida skynda Gustaf Adolf till undsättning; de borde känna sig så mycket mera manade dertill, som kampen medelbart eller omedelbart gälde äfven deras egna intressen [19]).

Ej mindre framträder den polska frågans betydelse i de underhandlingar, Gustaf Adolf under det trettioåriga krigets första år inledde med Böhmens olycklige konung, Fredrik af Pfalz. En författare, som inlagt ej ringa förtjenst om forskningen rörande Gustaf Adolfs historia, har sökt ådagalägga, att denne redan kort efter det Fredrik af Pfalz

[19]) Se härom närmare hos Hammarstrand: Försök till en historisk framställning af förhandlingarna om Sveriges deltagande i trettioåriga kriget, Upsala 1855, del I sid. 68—125.

antog den böhmiska kronan, var besluten att låta alla betänkligheter vika och att fritt och öppet ansluta sig till den böhmiska saken[20]). Denna uppfattning, som strider emot Gustaf Adolfs i allmänhet försigtiga handlingssätt, motsäges af flere aktstycken, som utvisa att Gustaf Adolf endast om han kunde förbinda sin strid i Polen med den böhmiska rörelsen, var beredd att understödja densamma. Ett bref af den 25 Januari 1620 till pfalzgrefven Johan Casimir vittnar om att han hade föga tillit till det böhmiska konungarikets framtid. Ville Böhmarene, säger han här, försäkra sig om hans understöd, så borde de taga det första steget; derefter skulle han, om han såge sig tryggad för all fara och med säkerhet kunde påräkna Englands och Hollands understöd, gå deras önskningar till mötes; dock kunde han icke förbinda sig till någon annan hjelp än att genom en diversion i Polen hindra Polackarne att bistå kejsaren[21]). När sedermera pfalzgrefven Johan Casimir infann sig i Sverige för att å Fredrik V:s vägnar bedja om hjelp, svarade Gustaf Adolf: att Sverige under många år med endast egna tillgångar bestått flere krig, som hårdt medtagit dess krafter, och ännu icke vunnit någon säkerhet för Polens stämplingar, hvarföre han icke kunde gifva konung Fredrik någon verksam undsättning; dock ville han, om konung Fredrik och hans bundsförvandter gåfvo honom en tillförlitlig försäkran, att de å sin sida framdeles skulle bistå honom mot Polen, räcka dem en hjelpsam hand genom att sysselsätta de polska stridskrafterna och från Böhmens gräns draga dem till Polens nordliga besittningar[22]). Äfven de instruktioner och bref, en af Gustaf Adolfs diplomatiska

---

[20]) G. Droysen a. st. del I sid. 137: Sofort war Gustaf Adolf entschlossen, alle Bedenklichkeiten fahren zu lassen und sich frei und offen den unirten Fürsten Deutschlands und der böhmischen Sache anzuschliessen.

[21]) Konung Gustaf II Adolfs skrifter, utgifna af C. G. Styffe sid. 320 o. f.

[22]) Resolution af den 4 April 1620; Hammarstrand a. st. del. II sid. 188—189.

agenter, J. Rutgersius, emottog, då han under början af år 1620 såsom svenskt sändebud afgick till Prag, utvisa, att den svenske konungen, så uppmärksamt han än följde händelserna i Böhmen, dock ansåg en verksam inblandning i desamma såsom en aflägsen framtidsuppgift. Ehuru det gemensamma religiösa intresset och den fara, som från Polen hotade de bägge länderna, betingade ett närmande mellan dem, borde Rutgersius iakttaga den största försigtighet och undvika att inlåta sig i formliga förbundsunderhandlingar. Han skulle låta förstå, att Gustaf Adolf tills vidare ville iakttaga en afvaktande hållning, men icke var obenägen att sluta förbund med Böhmarene, om desse beslöto sig för en öppen brytning med Polen [23]).

Ännu år 1623 vidhöll Gustaf Adolf sin plan att leda det protestantiska Europas krafter mot Polen. Rutgersius, som under hösten 1623 sändes till Holland erhöll nemligen i uppdrag att inför generalstaterna framhålla, huru svår och nästan förtviflad det evangeliska Europas ställning var; det protestantiska Tyskland var utmattadt och kraftlöst; ingen hade mod att öppet träda i kamp för den evangeliska saken; det återstode derför intet annat, än att förlägga kriget till Polen, Schlesien och Mähren. Sjelf var Gustaf Adolf rustad att der öppna ett fälttåg i spetsen för en här, som i disciplin och öfning öfverträffade alla arméer i Europa. Med förstärkning af några främmande regimenten skulle han vara hvarje fiendtlig magt vuxen, och med Guds hjelp skulle företaget ledas till en

---

[23]) Hammarstrand del. II sid. 168 o. f. Äfven Droysen, som dock prisar Gustaf Adolfs nit för den böhmiska saken och som bland annat säger: „Gustaf Adolfs schlechtem Willen wahrlich am weningsten hätte man es Schuld geben können, wenn die böhmischen Angelegenheiten einen für König Friedrich unglücklichen Verlauf nahmen“, kan icke underlåta att omnämna flere omständigheter, som motsäga hans uppfattning. De talrika aktstycken, Hammarstrand citerar, äro affattade i sväfvande och obestämda ordalag, då det gäller den böhmiska saken och de evangeliska intressena, medan deremot uttryckssättet är vida bestämdare, då „diversionen“ i Polen beröres. Vi behöfva knapt påpeka, huru vigtig den omständighet, vi här berört, är för bedömandet af Gustaf Adolfs politik.

lycklig utgång [24]). Gustaf Adolf omfattade denna sak med så varmt intresse, att han kort efter Rutgersii afresa ytterligare sände Gustaf Horn till Holland för att på samma grunder som Rutgersius öfvertyga den holländska republikens ledare, prins Moritz af Oranien, och generalstaterna om att en diversion mot katolikerne ingenstädes kunde ske med större lätthet och med större hopp om framgång än i Polen [25]). I samma anda uttalade sig Gustaf Adolf inför den pfalziske statsmannen Camerarius [26]), som under slutet af år 1623 besökte Sverige för att vinna honom för sin herres sak. Äfven inför denne framhöll han kriget mot Polen såsom sin närmaste uppgift; först sedan detta var slutfördt kunde han vända sina vapen mot det vestra Europa [27]).

Alla dessa Gustaf Adolfs diplomatiska bemödanden blefvo resultatlösa. Polen var alltför aflägset, för att vesterns protestantiska stater skulle velat inblanda sig i de händelser, som der försiggingo. Striden mellan Sverige och Polen, som ehuru delvis religiös dock i hufvudsak gälde politiska intressen, var dessutom icke genom sin natur egnad att locka till ett allmännare deltagande.

Det finnes många jemförelsepunkter mellan Gustaf Adolfs och Kristian IV:s uppfattning af den politiska situationen. Begge anade, att det icke skulle dröja länge, innan

---

[24]) Rutgersii instruktion dagtecknad Gripsholm den 7 Aug. 1623; öfversatt hos Söltl: Religionskrieg in Deutschland del. III pag. 267; originalet i svenska riksarkivet.

[25]) Detta framgår tydligt af följande ord: Uterqve tam Hornius quam Rutgersius ostendent, diversionem istam nuspiam commodius transferri posse, ac majori cum spe restituendarum rerum quam in Poloniam. Horns instruktion a. st.

[26]) Ludvig Camerarius spelade en betydande roll i tidens politiska lif såsom en af Fredrik V:s trognaste och tillförlitligaste rådgifvare och en af reformationens hängifnaste försvarare. Han stod sedan flere år i intim förbindelse med det svenska hofvet.

[27]) „Er (Gustaf Adolf) will, wenn der Friede mit dem Könige in Polen nicht zu Stande kömmt, (was jetzt unmöglich ist), im Ernste gegen diesen König Krieg führen und so gegen Oesterreich den gemeinschaftlichen Feind.“ Camerarius till Rusdorf 3 (13) Januari 1624; i öfvers. hos Söltl a. st.

de sjelfva skulle inblandas i den stora, europeiska striden och omfattade derför med ifver den af tidens protestantiska statsmän ofta uttalade tanken, att den katolska rörelsens framsteg borde hämmas genom ett mägtigt evangeliskt förbund. De framhöllo intresset för protestantismens väl såsom det motiv, som ledde dem, och det bör icke betviflas, att de dervid voro upprigtiga. Men andra bevekelsegrunder af politisk art utöfvade ett ännu mägtigare inflytande på deras hållning. Befästandet af Danmarks inflytande i Tyskland och tryggandet af dess ställning i norden voro synpunkter af afgörande vigt för Kristian, och tyngdpunkten i Gustaf Adolfs politik låg i den gamla, nationela fiendtligheten mellan Sverige och Polen.

Äfven i Holland och England voro såväl statsmännens som allmänhetens blickar rigtade mot Tyskland, ehuru dessa länder mindre omedelbart än Danmark och Sverige berördes af de händelser, som der försiggingo.

Den unga holländska fristaten hade uppkommit och utvecklat sig under de religiösa krigens tidehvarf och hade de protestantiska sträfvandena att tacka för sin magt och sin betydenhet. Ingen stat i Europa var derför i samma grad som Holland genom sina minnen och sin historia fäst vid protestantismens sak och dess statskonst måste, om den icke helt och hållet förnekade sina traditioner, vara protestantisk. Men äfven en annan sida af tidens skriftesrika lif gjorde sig gällande vid ledningen af Hollands offentliga angelägenheter. Utvidgandet och befästandet af landets handelsvälde var nemligen en synpunkt, som de holländska statsmännen aldrig lemnade ur sigte. Den ädle John af Oldenbarneveld sökte, medan han var den främsta ledaren af Hollands öden, upprätthålla det år 1609 ingångna stilleståndet med Spanien, för att landets merkantila uppblomstring under fredens skydd obehindradt skulle fortgå [28]). Han gynnade tillika Sverige på Danmarks bekostnad, emedan Kristian IV:s planer syntes honom ett hinder för utvidgandet af Hollands han-

---

[28]) Motley, Life and death of John of Oldenbarneveld.

delsinflytande i Östersjön. Under den krigiske Moritz af Oranien, som efter Oldenbarnevelds fall (1619) blef ledaren af Hollands politik, trädde de merkantila synpunkterna i någon mon i bakgrunden. Hollands förbindelser med de nordiska länderna buro vittne derom, i det att prins Moritz trädde i vänskapligt förhållande till konung Kristian, och ådagalade en om icke öppet uttalad, dock märkbar köld gentemot Sverige [29]). Men de merkantila sträfvandena förblefvo äfven nu ett vigtigt moment i Hollands statskonst. Sedan kriget mot Spanien år 1621 ånyo utbrutit, voro dessutom Hollands ressurser allt för mycket tagna i anspråk genom detsamma, för att landet med kraft skulle kunnat inblanda sig i de tyska förvecklingarna.

„På Engelsmännen beror“ säger en af denna tids protestantiska skriftställare, „näst Gud återupprättandet af vår fallna sak. Må de blott gripa verket an med mod och med alla krafter egna sig deråt“ [30]) .Denna tanke upprepas ofta i samtida skrifter och handlingar; man hoppades, att det engelska folket, erinrande sig de stora minnena från drottning Elisabeths dagar skulle komma sina trosförvandter på kontinenten till hjelp. I sjelfva verket följde England med djupt deltagande det trettioåriga krigets vexlingar. „Man borde icke“, sade erkebiskop Abbot, uttalande de känslor, som rörde sig hos hans landsmän, „dröja att inblanda sig i striden. Saken var rättvis. Gud sjelf hade satt kurfursten af Pfalz på Böhmens konungatron för att verka för evangelii utbredande och för de förtrycktas beskydd. Englands regering borde taga saken om hand för att visa verlden, att hon lyssnade till Guds manande röst“ [31]). Den djupa sorg,

---

[29]) Gustaf Horn erhöll vid sin ofvannämnda ambassad icke tillträda hos prins Moritz, hvilket väckte ej ringa missnöje hos Gustaf Adolf. Vreede: Inleiding tot eene Geschiednis der Nederlandsche Diplomatie.

[30]) Penes eos (Anglos) post Deum est res collapsas restituere, si modo rem magnanime aggrediantur — et totis viribus annitantur. Consilia et negotia politica Rusdorfii, ed. Loen, V.

[31]) I bref till konung Jakob af den 12 September 1619. S. Rawson Gardiner; Prince Charles and the spanish marriage, Vol. I sid. 293.

underrättelsen om slaget vid Prag väckte i England, de uttalanden, som fäldes under parlamentssessionen år 1621 och flere andra vittnesbörd utvisa att massan af det engelska folket tänkte lika med den åldrige kyrkofursten. Men konung Jakob var af olika mening med sina undersåter. Han var oförmögen att i den strid, som i Tyskland utkämpades se en verldshistorisk konflikt, som berörde alla europeiska nationers intressen. Det var en rent personlig sida af frågan, som väckte hans deltagande för densamma. Fredrik af Pfalz var hans svärson, och det syntes honom såsom en personlig oförrätt, att denne blifvit beröfvad sina besittningar och förjagad från Tyskland. Hans vrede deröfver var dock icke nog stark att förmå honom att gripa till svärdet för sin dotters och hennes gemåls sak. Han valde den mindre farliga vägen att uppträda såsom medlare och att genom underhandlingar förmå de stridande till försoning. Det hör icke till ämnet att skildra, huru den föga skarpsinnige konungen misslyckades i sitt företag, i det att såväl Spanien som Österrike bedrogo honom med skenfagra löften utan att i ringaste mon gifva vika för hans önskningar. När slutligen prins Carl och hertig Buckingham under slutet af år 1623 återvände från Spanien, der den förre förgäfves sökt vinna en spansk prinsessas hand, insåg äfven konung Jakob att underhandlingarnas tid var förbi, och att han måste inslå en kraftfullare rigtning i sin utländska politik.

Men nu var ställningen i England i väsentlig mon förändrad; Konung Jakobs obeslutsamma handlingssätt hade framkallat en opposition, som oaflåtligt tilltog i styrka. Frågan om konungens och representationens rättigheter trädde dervid i förgrunden, medan deremot intresset för de tyska trosförvandternes kamp svalnade.

I England och Holland ej mindre än i Sverige och Danmark begynte en ny rigtning göra sig gällande. De religiösa synpunkterna utöfvade fortfarande ett mägtigt inflytande på åskådningssättet, men beherskade icke numera sinnena.

II.

„I början af år 1624“, berättar ett gammalt engelskt dokument, „förbundo sig prinsen af Wales och hertigen af Buckingham med parlamentet för att förmå konung Jakob att i nåder gå sitt folks önskningar till möte och afbryta underhandlingarna med Spanien. Hans Majestät tvekade länge, men gaf slutligen vika för prinsens af Wales och hertigens af Buckingham allvarliga föreställningar. Han förklarade sig vilja afbryta underhandlingarna, blott parlamentet gaf honom nödigt understöd för det krig, som skulle blifva följden deraf“ [1]). Dessa ord angifva på ett träffande sätt den politiska situationen i England under Januari och Februari månader 1624, då Englands regering och Englands folk tycktes beslutna att gemensamt kasta sig in i striden för protestantismens sak.

Man har vanligen men med orätt sökt orsaken till att ställningen snart förändrades i konung Jakobs personliga ovilja mot krigiska företag. Konungens omgifning var krigiskt stämd. Buckingham, som från Spanien hemfört talrika minnen af lidna oförrätter, lefde i en fantasiverld af krigiska planer. Prins Carl understödde honom med ifver, ledd mindre af hat mot Spanien än af hoppet att se sin syster återinsatt i besittningen af de pfalziska länderna. De fleste af det kungliga rådets medlemmar anslöto sig till de krigiska sträfvandena, och den åldrige konungen sjelf var alltför kraftlös för att motstå dessa tendenser. Att Englands utrikespolitik förblef vacklande be-

---

[1]) Debates of the house of Commons in 1625 by Samuel Rawson Gardiner, London 1873, App. III.

rodde derför icke på konung Jakobs enskilda hållning. Grunderna dertill lågo djupare, nemligen i den söndring och det misstroende, som rådde mellan Englands regering och dess folk.

Det engelska parlamentets förhandlingar under våren 1624 ådagalägga, att det var en tvist af rent konstitutionel art, som hindrade de styrande och folkets representanter att förtroendefullt närma sig hvarandra. Underhuset ville icke anvisa regeringen medel att föra ett långvarigt krig på kontinenten, såvida icke regeringen gjorde sitt handlingssätt beroende af dess önskningar. Konung Jakob, Buckingham och prins Carl deremot voro alltför afundsamma om sin myndighet för att låta parlamentsledamöterne blicka in i den utländska politikens hemligheter. Den ömsesidiga kölden steg derför oafbrutet och gaf sessionen en nästan revolutionär stämning. Underhuset, som hellre såg trosförvandterne i Tyskland duka under, än det uppoffrade det engelska folkets dyrbaraste rättigheter, beslöt att bevilja konungen endast en summa af omkring 300,000 pund årligen och äfven detta under förbehåll, som i betydlig mon inskränkte regeringens rätt att förfoga deröfver. En inblandning i den tyska konflikten ville det icke tillstyrka, så länge det saknade närmare kännedom om regeringens afsigter [2]).

Under sådana förhållanden hade konung Jakob handlat klokt, om han afstått från allt deltagande i kontinentens upprörda politiska lif. Men konungen och hans rådgifvare föredrogo att inslå en väg, som ofta leder den starke till målet, men ej sällan är förderflig för den svage och viljelöse, nemligen underhandlingarnas. Att bilda en vidsträckt allians, omfattande alla Spanien-Österrikes fiender på kontinenten, såväl katoliker som protestanter, och att genom denna allians med ringa eller ingen uppoffring af engelskt manskap och engelska penningar återrycka Pfalz från kato-

---

[2]) Rawson Gardiner; A History af England under the duke of Buckingham and Charles I vol. I chap. I. Debates of the house of commons 1625, preface.

likernes händer, var den plan, som det engelska kabinettet uppkastade och med feberaktig ifver fullföljde.

Det var den engelska regeringens tydligt uttalade afsigt att vid de mångskiftande underhandlingar, som nu inleddes, helt och hållet skjuta de religiösa frågor, som utgjorde tidens brännande stridsämnen, å sido. Sjelf åsyftade hon endast återvinnandet af Pfalz och återinsättandet af Fredrik V i den kurfurstliga värdigheten [3]). Hon föreställde sig icke, att de magter, om hvilkas hjelp hon anhöll, skulle ansluta sig till henne i afsigt att bidraga till Pfalz' återeröfring, men trodde att de ledda af politiska beräkningar och af afund och hat mot det Spansk-Österrikiska väldet, skulle känna sig manade att inträda i det stora, europeiska förbundet. De engelska sändebuden ålades derför att oaflåtligt framhålla, att Spanien-Österrikes otvetydiga sträfvan var att grundlägga en „universal-monarki", gent emot hvilken ingen europeisk stat skulle kunna bibehålla sin frihet och sjelfständighet och att det enda medlet att förebygga den fara, som derigenom hotade Europas folk, var en mot Spanien-Österrike rigtad allians, hvilken oafsedt religiösa skiljaktigheter skulle omfatta alla dessa staters motståndare [4]).

Denna politik öfverensstämde i sina grunddrag med det politiska system, som kardinal Richelieu sex år senare med framgång och ära genomförde. Likasom den store kardinalen stälde sig konung Jakob på rent verldslig grund, sökande

---

[3]) Goldschmidt, De liga evangelica pag. 51, söker ådagalägga ,att den pfalziska saken icke låg det engelska hofvet om hjertat, en åsigt, som dock vederlägges af hela den engelska politikens historia under det trettioåriga kriget. Alla Englands diplomatiska sträfvanden afsågo under krigets lopp återvinnandet af Pfalz.

[4]) G. Droysen (del I sid. 190—191) säger, att konung Jakob tvekade, huruvida han skulle ansluta sig till Frankrike eller till de protestantiska magterna, i det att han „schwankte zwischen den beiden Gelegenheiten hin und her, zaudernd, sich energisch für die eine ganz zu entscheiden". Det är dock klart, att någon sådan obeslutsamhet så mycket mindre kunde ega rum, som den engelska planen från början afsåg att förbinda Frankrike med det evangeliska Europa.

sitt stöd i de europeiska staternas politiska magtförhållanden. Men den statskonst, som år 1630 var fullt tidsenlig, var det icke år 1624. År 1630 hade de religiösa passionerna under inflytande af en småningom fortgående utveckling vikit tillbaka; år 1624 deremot rådde ännu alltför mycket misstroende mellan bekännarene af de olika troslärorna för att ett intimt närmande mellan protestantiska och katolska stater kunnat ega rum. Det dröjde derför icke länge, innan de engelska statsmännen funno, att de förhastat sig, och innan de lärde sig att ångra, att de icke följt de varnande röster, som manat dem att undvika all närmare förbindelse med katolska magter och att uteslutande söka sitt stöd i det protestantiska Europas sympatier.

I främsta rummet vände sig den engelska regeringen till Frankrike. En omkastning försiggick vid denna tid i detta lands offentliga förhållanden, i det att det klerikala partiet, som sedan Henrik IV:s död ledt dess öden, förlorade sitt inflytande, och nya nationela och antiklerikala tendenser gjorde sig gällande. En brytning med Spanien och en anslutning till England voro naturliga följder deraf, och de franska statsmännen upptogo derför med välvilja konung Jakobs förslag om en äktenskapsförbindelse mellan prins Carl och Ludvig XIII:s syster Henriette Maria, hvilken skulle efterföljas af ett förbundsfördrag mellan England och Frankrike. Men ju mera underhandlingarna fortskredo, dess tydligare blef det, att den gemensamma afvogheten mot det habsburgska huset icke var ett nog starkt föreningsband och att i öfrigt olikheter funnos, som gjorde en samverkan omöjlig. De religiösa frågorna trädde, oaktadt alla bemödanden att undvika dem, allt mera i förgrunden. Det klerikala partiet i Frankrike fordrade garantier för de engelska katolikernes fria religionsutöfning såsom vilkor för den franska prinsessans öfverlåtande åt engelsmännen. Äfven Richelieu, som sedermera visade sig fullkomligt upphöjd öfver tidens religiösa fördomar, men ännu var för litet befäst i sin ställning för att energiskt bjuda de klerikala sträfvandena spetsen, understödde dessa an-

språk. Förgäfves kämpade de engelska statsmännen deremot. De biföllo slutligen till Frankrikes önskningar, ehuru dessa inneburo en för det engelska nationalmedvetandet kränkande inblandning i Englands inre religiösa förhållanden, i hopp att deras land mera skulle kunna påräkna Frankrikes understöd i den pfalziska frågan. Men Richelieu var en alltför slugt beräknande statsman för att uppoffra franskt blod och franskt guld för befrämjandet af det engelska konungahusets afsigter. Han afbröt förbundsunderhandlingarna och förblef döf för det engelska hofvets klagomål, öfver att det blifvit besviket i sina förväntningar. Negociationerna mellan England och Frankrike ledde således till ett resultat, motsatt det man åsyftat. I förhållandet mellan de bägge staterna inträdde en köld, som småningom öfvergick till öppen fiendtlighet [5]).

Vid denna tid dref den franska diplomatien i Tyskland ett intrigspel, som bevisar, huru oförenliga Englands och Frankrikes sträfvanden voro. Under sommaren 1624 besökte nemligen tvenne franska agenter Marescot och Vaubecourt flere tyska furstehof. Den förre, hvars sändning gälde det protestantiska Tyskland, föregaf sig hafva i uppdrag att verka för dess intressen och att förbereda ett samladt motstånd mot kejsaren och ligan. Men han rönte föga förtroende. Mången furste vägrade att inlåta sig i underhandlingar med honom, andra åter tillbakavisade honom i undvikande ordalag. Ej heller hofvet i Berlin, som dock visade den franske agenten större välvilja, gaf honom några för framtiden bindande löften. Vaubecourt, som samtidigt verkade för ett närmande mellan Frankrike och Tysklands andliga kurfurstar, lyckades lika litet som Marescot nå sitt syftemål. Man insåg i Tyskland, att Frankrike ville bilda ett tredje parti, som skulle stå i fransk tjenst och befordra dess egoistiska afsigter; man undvek

---

[5]) De förhållanden, vi här endast kunnat antyda äro närmare skildrade hos Gardiner, A history of England, tome I kap. III och J. Goll, Die französische Heirath, Prag 1876.

derför så länge som möjligt att ansluta sig till detta land [6]). — Medan den engelska regeringen sökte Frankrikes stöd i den pfalziska frågan, fullföljde således Frankrike sin egen politik i Tyskland med syftemål vidt skilda från Englands.

Underhandlingarna med Frankrike hade redan någon tid fortgått, då det engelska kabinettet i Juli månad skred till förverkligandet af den andra delen af sin plan genom att anknyta förbindelser med nordens och Tysklands protestantiska stater. Robert Anstruther, som vi förut sett verksam vid konventet i Segeberg, och James Spens, en man, som ofta varit använd såsom diplomatisk förmedlare mellan England och Sverige, utsågos nemligen att framföra konung Jakobs budskap, den förre till Danmark och Tyskland, den senare till Sverige [7]). Valet af ambassadörer var lyckligt, ty ehuru Anstruther och Spens icke hade någon högre statsmannabegåfning, voro de dock genom den noggranna kännedom de under en långvarig diplomatisk verksamhet förvärfvat sig om förhållandena i Tyskland och norden, egnade för det värf, som blifvit dem anförtrodt.

Det drag, som vi framhållit såsom betecknande för Englands politik, det uteslutande betonandet af de politiska

[6]) Opel (del II sid. 61 o. f.) säger att den franska regeringen först sedan Vaubecourts beskickning till de katolska furstarne visat sig fruktlös, beslöt att sända Marescot till Tyskland och att den franska politiken derefter antog en för de protestantiska intressena förmonligare rigtning. Denna uppfattning, som öfverensstämmer med Opels synbara bemödande att höja betydelsen af Frankrikes inflytande på det protestantiska Europas angelägenheter, vederlägges genom att Marescots kreditiv, som finnes i geh. archivet i Berlin, är dagtecknadt den 28 April 1624 eller nästan samtidigt med Vabecourts afresa till Tyskland. De båda beskickningarna voro således delar af en plan, hvilken afsåg befrämjandet af Frankrikes statsintressen, men var främmande för det protestantiska Europas sträfvanden. Jmfr. Gardiner a. st. del. I sid. 91 och Hurter, Geschichte Kaisers Ferdinand II Band II sid. 323.

[7]) Spens afgick redan år 1611 såsom engelskt sändebud till Sverige. Sedermera hade han en egendomlig ställning såsom till hälften svensk och till hälften engelsk undersåte, i det att han tjenade såväl den svenska som den engelska regeringen såsom underhandlare. Tillika var han officer i svensk krigstjenst. Den tillgifvenhet och beundran, han hyste för Gustaf Adolf, hade förvärfvat honom dennes fulla förtroende.

synpunkterna, framträder otvetydigt i de instruktioner, som gåfvos de bägge sändebuden. „Må vi öfverlemna religionens försvar åt Gud, som är den ende herren i trons konungarike. Sjelfve afse vi endast att betrygga freden i den kristna verlden och att i politiskt hänseende säkerställa hvarje prins och stat i besittningen af deras suveräna välde“, heter det i Anstruthers instruktion och i Spens' upprepas denna tanke i nästan samma ordalag [8]). Medan det engelska kabinettets hållning i detta afseende var fullt bestämd, var den deremot oklar och sväfvande, då det gälde att angifva det politiska intresse, som skulle förmå nordens och Tysklands protestantiska stater att samverka med England och att glömma de element till söndring, som bland dem förefunnos. De instruktioner, vi omnämnt, tala än om det habsburgska husets universalmonarkiska planer och huru detsamma under förevändning af en kamp för religionens sak sökte grundlägga ett verldsherravälde. Än åter framhålles den politiska ställningen i Tyskland och den fara, hvari de tyska ständernas frihet sväfvade, såsom motiv för ett gemensamt uppträdande. Men det är först, då det engelska konungahusets särskilda intresse, den pfalziska saken, beröres, som språket blir fullt otvetydigt. Återvinnandet af Pfalz för konung Jakobs anförvandter visar sig här likasom alltid såsom det yttersta målet för den engelska diplomatiens verksamhet.

Robert Anstruther, som i främsta rummet egde att vända sig till konung Kristian, afreste efter ett kort besök i Holland till Köpenhamn, dit han anlände den 17 Juli 1624.

---

[8]) „In this work wee intend onely the maintayning of every prince and state in their souveraynetie, enterprizing nothing for respecte of Religion, but leaving the work of faith to god, the onely Lord of that kingdome“, Spens' instruktion, dagtecknad Greenwich 6 Juni 1625. „In this work — intend the peace of christendome, the particular preservation of States and the politique maintayning of every Prince and state in their own souveraynitie: leaving the worke of faith to God, the onely lord of that kingdome“; Anstruthers instruktion af samma dag. Public record office S. P. Denmark. Likartade ordalag ingingo i de special-instruktioner, Anstruther emottog.

Han skyndade att framföra sitt uppdrag, i hopp att den danske konungen ännu icke afstått från de planer, han under våren 1621 med så varm ifver omfattat, och fann i sjelfva verket dennes stämning gynsam för en anslutning till England. I en skrifvelse till riksrådet af den 22 Juli uttalade sig nemligen Kristian oförbehållsamt i detta syfte. Han framhöll den fara, som genom „papisternes och ligans tillväxande magt hotade Danmark och nödvändigheten af att genom ett energiskt uppträdande motverka Sveriges planer och befästa Hollands och Englands vänskap, såsom skäl för antagandet af det engelska anbudet. Särskildt påpekade han, i hvilken svår ställning Danmark skulle befinna sig, om Sverige med stöd af vestmagterna inblandade sig i den tyska striden, medan Danmark förblefve en overksam åskådare af densamma. Visserligen kunde man icke lita på de blifvande bundsförvandterne, men de motiv, som talade för en krigisk politik voro så vigtiga, att äfven denna omständighet icke motvägde desamma. „Gud den allsmägtige“, utbrast konungen, „skall gifva kriget en lycklig utgång, men det är näst Guds hjelp visst, att ju flere vi hafva till hjelp, dess bättre förmodan är det de successu [9]). Rådet svarade nu liksom år 1621 i afstyrkande ordalag, framhållande nödvändigheten af säkrare garantier, än Englands obestämda löften, innan Danmark inlät sig i ett så vidtutseende företag. Vi lemna oafgjordt, om det var rådets fasta hållning som föranledde konungen att ändra mening, eller om denne sjelf vid närmare betänkande fann förslaget oantagligt. Säkert är att ett omslag inträffade, ty ko-

---

[9]) Molbech a. st. sid. 161. Yttrandet om förhållandet mellan Danmark och Sverige, hvilket kastar ett märkligt ljus öfver rivaliteten mellan de båda länderna, lyder sålunda: Og huad de Svenske angaaer, om de end icke y alle maader kunde werre att forlade sig paa, Saa *wille wy Raaditt hiembstillett haffue, hvad for stor Eventyr Rigett deraff wilde thillslais, om de Svenske sig med Engelandt och Staterne indlode, och wy Sagen udslog, och uden fore bleff*; och maa ske dett Phalziske werk kunde per *contractum*, eller Ellers och y wenlighet bileggis och *accommoderis*, och Svensken deruedt uden nogen sin bekostning sterkis och mod oss *mainteneris* kunde. Hvad fare och perikell saadantt Rigett foraarsage vilde, er lett att slutte.

nungens resolution, som meddelades Anstruther den 27 Juli, genomgås af en helt annan anda än hans skrifvelse till riksrådet. Han talar här i försigtig, nästan modfäld ton. Farorna för Danmark, som i främsta rummet komme att träffas af krigets olyckor; möjligheten af att fredsunderhandlingarna med kejsaren, som länge bedrifvits och ännu fortgingo, skulle leda till afgörande resultat, dessa och likartade betänkligheter framhållas såsom skäl för afböjandet af det engelska förslaget. Dock var afslaget icke definitivt; konungen förbehöll sig nemligen att gifva ett slutligt svar, sedan Anstruther på återväg från Tyskland ånyo infunnit sig i Danmark [10]).

Sammanstälda med hvarandra gifva brefvet af den 22 och resolutionen af den 27 Juli en tydlig föreställning om konungens oroliga och tveksamma sinnesstämning. Han afböjde det engelska förslaget, men endast, emedan det var alltför obestämdt och opålitligt. Hade Englands regering ådagalagt större fasthet och energi, skulle hon redan nu funnit en bundsförvandt i Danmarks konung [11]).

---

[10]) Resolutionen, affattad på latin, i tidens vidlyftiga diplomatiska stil finnes i kopia i Berl. Geh. Arch. Rep. Dänische Kriegssachen.

[11]) Konung Kristians fredliga, ehuru undvikande svar till grefven af Oldenburg, som såsom kejserligt sändebud anhållit om hans bemedling i den pfalziska tvisten, är dagtecknadt den 8 Juli. Rob. Austruther åter anlände enligt en specifikation öfver hans resekostnader (Publ. rec. off. S. P. Denmark) den 17 Juli till Köpenhamn. Underhandlingen med Anstruther egde således rum först efter grefvens af Oldenburg afresa. Härigenom häfvas de tvifvelsmål, Molbech framhåller (sid. 158 noten). G. Droysen (del. I sid. 191—192) säger: Noch ehe Christian dem kaiserlichen Gesandten Antwort gab, hatte sich Anstruther dem Könige mitgetheilt, hatte der Reichstag (Reichsrath) über dessen Mittheilungen ein Memoire übergeben, hatte der König auf dieses Memoire geantwortet. In dieser antwort erklärte sich Christian entschieden für die Allianz und für den Krieg. — In diesem Sinne gab Christian dem kaiserlichen Gesandten am 22 Juli seine bestimmte Antwort.“ Den omkastning af det kronologiska sakförhållandet, som här egt rum, gör Droysens framställning i hög grad oklar. Ej mindre vilseledande är hans uppgift att den franske ambassadören Des Hayes och det brandenburgska rådet v. Bellin samtidigt med Anstruther befunno sig i Köpenhamn. Vi böra äfven anmärka, att Droysen med orätt säger, att det danska riksrådets

Kort efter det Anstruther fullgjort sitt uppdrag i Danmark, anlände James Spens till Sverige, medförande jemte den instruktion, vi omnämnt, hemliga bref till Gustaf Adolf från prins Carl och Fredrik af Pfalz, deri desse i varma ordalag uppmanade den svenske konungen att tillmötesgå konung Jakobs önskningar [12]).

Gustaf Adolfs ställning var vid denna tid mera tryggad än förut. Han hade med framgång bekämpat Polen i Liffland och genom eröfringen af Riga beredt det svenska väldet en stödjepelare på andra sidan Östersjön. Derigenom och genom ett år 1622 ingånget stillestånd med Polen, hvilket åren 1623 och 1624 förnyades och utsträcktes ända till Augusti 1625 var faran af ett angrepp mot Sverige af-

---

vilja var mägtigare än konungens. Ledningen af utrikespolitiken låg nemligen i konungens hand och det berodde på hans fria val att derom inhemta riksrådets mening eller icke. — Om utgången af Anstruthers underhandling råda inom den till ämnet hörande litteraturen olika meningar. Goldschmidt (sid. 7) och Droysen anse att Kristian afgjordt förkastade Anstruthers förslag, en åsigt, till hvilken äfven Opel (sid. 60), ehuru tveksamt, ansluter sig. Gardiner, som polemiserar häremot, säger: the King answered that he was quite ready to take arms, but that he must first be assured of support of England and the Protestant States of North Germany. Tvisten löses genom den af oss omnämnda resolutionen af den 27 Juli, hvars slutord lyda: Ut autem Ma:tas ipsius eo magis ostendat, qvantopere Regi et Principi magnae Britanniae faveat et quam impense ipsorum commoda promovere et curare cupiat, promittit, se interea temporis, tum Legatus iter suum ad Principes Germaniae conficit, totum hoc negocium accuratius perpensuram, et in ipsius reditu, quem per haec loca ipsum instituere velle intellexit, tale ei Responsum daturum unde Serenissimus Rex et Princeps abunde certi futuri sint, nihil M:tati ipsius magis cordi esse, quam ut ipsorum desideriis, morem gerere possit, quod etiam M:tas ipsius, summo studio et quantum absque evidentissimo statuum suorum discrimine fieri potest, facturum pollicetur. Resolutionen är ofullständigt återgifven hos Rusdorf: Mémoires sid. 350.

[12]) Oxenstjerna till Camerarius den 24 Aug. 1624. Droysen uppgifver (sid. 195) att den engelska regeringen vände sig till Sverige, först efter det Anstruthers underhandling i Danmark visat sig resultatlös. Detta är origtigt. De båda sändebudens instruktioner äro samtidigt utfärdade och de afreste samtidigt från England, ehuru Spens, som hade en längre väg att tillryggalägga, senare anlände till sin bestämmelseort.

värjd. Men konungens afsigt var dock icke att tillfredsställd med den framgång, han vunnit, uteslutande egna sig åt fredliga värf. Tvärtom bevisa de storartade rustningar, han under stilleståndsåren 1623—1624 verkstälde, att han var öfvertygad om att Sverige måste anstränga alla sina krafter för att i nödens stund gå fienden till möte. Arméen fördubblades inom kort, flottan förstärktes, fästningar ombygdes och utvidgades och nya anlades. Allt tydde på att konungen hade stora planer i sinnet [13]).

Men om äfven Gustaf Adolfs sträfvanden blefvo allt mera vidtomfattande, öfverblickade han dock med större sans och klarhet än någon annan samtida statsman den politiska situationen. Han var besluten att icke våga något eller göra några uppoffringar utan säkert hopp om seger. Det engelska hofvets förespeglingar syntes honom derför föga lockande. Han afböjde dess förslag [14]), men framkastade i stället en ny plan, som i tvenne väsentliga punkter, förhållandet till det habsburgska husets katolska motståndare, och syftemålet med krigföringen afvek från de synpunkter, som bestämde de engelska statsmännens handlingssätt.

Gustaf Adolf delade icke konung Jakobs och hans rådgifvares förhoppning, att Spanien—Österrikes såväl katolska som protestantiska motståndare skulle kunna förenas i ett gemensamt anfalls- och försvarsförbund. Han insåg, att den religiösa frågan var det enda föreningsband, som kunde samla de spridda viljorna och att endast de, som i detta afseende hade samma sträfvanden, kunde stå sida vid sida i kampen. Han vidhöll derför den tanke han redan förut uttalat, att försvaret mot den katolska reaktionen skulle le-

---

[13]) J. Mankell, Om orsakerna till Gustaf Adolfs deltagande i trettioåriga kriget, Hist. Bibl. 1878, III, sid. 414.

[14]) M:tis Sueciae Resolutio data Jacobo Spensio de Wormston, Stockholmiae, die XXII mensis Augusti anno 1624, Berl. Geh. Arch. Rep. England; äfven i svenska riksarkivet. Jemte det Gustaf Adolf framhöll att kriget mot Polen tog alla hans krafter i anspråk, förklarade han, att han icke kunde uttala sig närmare, innan förbundet var bildadt och förbundsvilkoren voro fastställda.

das af ett evangeliskt förbund, till hvilket alla evangeliska konungar, furstar och stater med glömska af hat, split och afund borde ansluta sig i afsigt att gemensamt föra kriget öfver till katolikernes egna territorier. Dock skulle man icke försmå Frankrikes och dess katolska bundsförvandter Venedigs och Savoyens hjelp. Det fans intet skäl att icke begagna sig deraf, blott man undvek att alltför nära ansluta sig till dessa magter. De borde rigta sina stridskrafter mot Italien eller Bayern, medan protestanterne kämpade i norra Tyskland.

De sträfvanden detta evangeliska, af de katolska staternas intressen fullkomligt oberoende förbund skulle fullfölja, inneburos i sjelfva idéen af detsamma. De protestantiska staterna kunde icke träda i kamp endast för Pfalz' återeröfring. Deras politik måste vara större och mera omfattande. Protestantismens räddning, tryggandet af den holländska republiken, Böhmens återeröfring och öfverhufvud „causa communis"; i dessa eller likartade ordalag, alla syftande på den religiösa och allmänt menskliga sidan af den stora konflikten, angaf Gustaf Adolf de hufvudsyften, striden skulle gälla [15]).

Men den roll, Gustaf Adolf förbehöll sig sjelf i det stora företaget, bevisar, att han oaktadt sitt varma intresse

---

[15]) Gustaf Droysen, som helt och hållet förbisett den religiösa och allmänt menskliga sidan af de underhandlingar, hvilkas historia vi här behandla, har i de uttryck, som af den svenska diplomatien begagnades för att beteckna krigets syftemål, trott sig finna ett bevis för sin åsigt, sid. 195 not. Det är dock klart att orden „salutem ac restitutionem rei collapsae evangelicae ac inprimis regis Bohemiae," „restitutio rerum amissarum," „S. R. M. hoc unicum et solum medium putat Pontificios cogendi ad saniorem mentem" och „potentia Pontificiorum ac Domus Austriacae" beteckna de intressen, som voro gemensamma för protestanterne. Uttrycket „Monarchia universalis" begagnas vanligen i denna tids handlingar för att beteckna den fara, som i verldsligt politiskt afseende hotade den europeiska jemnvigten. Dessa ord möta oss ofta i engelska och franska statsskrifter, men förekomma sällan eller aldrig i de aktstycken, som utgingo från Sverige. — Ensidigheten af Droysens ståndpunkt i denna fråga har i flere granskningar blifvit framhållen.

för trosförvandternes sak, nu likasom tidigare i främsta rummet afsåg sitt lands ära och fördel. Först sedan han slutfört kriget i Polen ville han nemligen öfvergå till den tyska krigsskådeplatsen. Att lemna Polen bakom sig med obrutna krafter och fullt af flendtliga känslor, medan han sjelf kämpade mot kejsaren i dennes arfländer, ansåg han stridande mot all statsmannavishet [16]). Tanken på Sveriges välfärd och trygghet, på egen kunglig ära och ryktet hos efterverlden förbjöd honom att handla sålunda. Han hoppades, att hans protestantiska trosförvandter skulle understödja honom i den polska striden, som ju äfven den gälde protestantismens intressen. Derefter var han beredd att, om man så önskade öfvertaga ledningen af kriget mot ligan och katolikerne i Tyskland, dock äfven detta med förbehåll, att hans trosförvandter gåfvo honom säkra garantier mot det afundsjuka Danmarks hemliga anslag [17]).

Dessa uttalanden, som ingå i ett bref af Axel Oxenstjerna till Camerarius och voro afsedda att meddelas det pfalziska hofvet och prinsen af Wales, beteckna icke något nytt uppslag i Gustaf Adolfs tyska politik. De tankar som genomgå Rutgersii och Horns instruktioner af år 1623, återklinga här klarare och framlagda i ett kraftfullare språk, men äro i grunden desamma. Förslaget emottogs äfven med lika liten välvilja som den svenska diplomatiens föregående bemödanden att förbinda den polska striden med Europas allmänna politiska förvecklingar; det lemnades nemligen utan afseende. Men af stor betydelse är brefvet dock, emedan det ådagalägger, att Gustaf Adolf föranledd af Spens' legation ånyo tog den politiska situationen i öfvervägande, och sedan han noga afvägt alla omständigheter, stadnade vid en

---

[16]) Hunc autem hostem relinquere integrum viribus infractis et hostili animo ardentem, atque progredi in Silesiam, nondum in potestatem redactis, quae sunt a tergo — id autem a principiis prudentiae omnis tam militaris quam togatae alienissimum est.

[17]) Axel Oxenstjerna till Camerarius, den 24 Aug. 1624, Moser patr. Arch. del. V.

uppfattning som väsentligen afvek från den jemnvigtspolitik, konung Jakob ville grundlägga [18]).

Äfven i sitt hopp om understöd af nordtysklands protestantiska furstar blef konung Jakob besviken. De tyska ständerna voro alltför vanmägtiga och deras fruktan för kejsarens och ligans öfvermagt var alltför stor för att de utan stöd af mägtiga garantier skulle inlåtit sig i förbindelse med en utländsk furste. Sedan Anstruther rest från Danmark, besökte han under senare hälften af år 1624 de flesta nordtyska furstehof, lemnande ingen möda ospard för att häfva det misstroende, som mötte honom. Men hans ansträngningar ledde icke till något afgörande resultat. Äfven de furstar, som visade sig tacksamma för det initiativ, den engelska regeringen tagit, ville icke bryta med kejsaren, innan de kunde stödja sig på en tillräcklig materiel magt och innan de rådfrågat sina grannar och vänner. I dessa eller likartade ordalag äro nästan alla de resolutioner, Anstruther emottog, affattade. Endast i Berlin, der också den franska agenten Marescot blifvit emottagen med större välvilja än annorstädes, gjorde hans uppträdande ett djupare intryck, men äfven der afböjde man all anslutning till England, sålänge detta land icke var fullt beslutet att med vapenmagt angripa fienden [19]).

---

[18]) Såväl Droysen som Opel och Gardiner (tome I sid 140) hafva förbisett, att den polska frågan är hufvudpunkten i brefvet af den 24 Aug. Det heter uttryckligen: „Sua Regia Majestas ita decrevit, parari domi suae omnia, quae istae expeditioni necessaria sunt; ac secundum Deum propriis suis viribus tentare si qua ratione Polonum hostem suum difficultatibus maximis implicare, atque *fractis illius viribus* iter liberum et minime impeditum praestare queat.“ I ett senare bref till Camerarius af den 10 Oktober säger Oxenstjerna: „Retinuit Dominus Spensius loco informationis discursum *de bello in Poloniam ferendo,* sicuti et *litteras meas ad te eodem argumento mittere volui,*“ hvilka ord afse underhandlingen med Spens i Augusti. Spens' sändning framkallade således icke någon väsentlig förändring i Gustaf Adolfs uppfattning af den politiska ställningen; det var först Bellins uppträdande, som förmådde honom att inslå en ny rigtning.

[19]) Summa eorum, quae ad illa quae per Robertum Anstrutherum proposita fuere, Elector Brandenburgicus respondit; Geh. Arch. i Berlin,

Året 1624 hade således ännu icke gått till ända, innan de underhandlingar, det engelska hofvet under förhoppning om snabb framgång begynt, visat sig fruktlösa, i det att hvarken katolska eller protestantiska magter ådagalagt benägenhet att upptaga dess planer. Konung Jakob och hans rådgifvare hade bygt på falsk grund, då de trott sig genom endast ord, utan stöd af materiel styrka, kunna grundlägga ett förbund, mägtigt att hämma det habsburgska husets framsteg. De hade äfven misstagit sig, då de sökt stöd hos en stat, som i religiöst afseende var söndrad från England, och som derför icke kunde dela dess politiska sträfvanden, och då de uppstält återvinnandet af Pfalz såsom hufvudsyftemålet med den rörelse, de ville väcka till lif.

Men detta oaktadt är Englands försök, att göra den europeiska jemnvigten till den bestämmande synpunkten i de europeiska staternas internationela förhållanden, en af de intressantaste företeelser i denna tids politiska historia. Den tanke som här trädde i dagen, ännu omogen och uppburen af män, som hvarken förfogade öfver nödiga ressurser eller egde förmåga af en djupare inblick i de politiska förhållandena, skulle framdeles utöfva ett mägtigt inflytande på det europeiska statslifvets utveckling.

Det engelska alliansförslaget var dessutom af stor betydelse för det politiska lifvets gestaltning under de år, hvilka vår framställning gäller. Situationen klarnade genom den erfarenhet man vunnit. De franska statsmännen, som lärt inse, med huru många svårigheter ett närmande mellan Frankrike och det protestantiska Europa var förbundet, och som dess-

---

Rep. England. I öfrigt äro de flesta af de resolutioner, Anstruther emottog förvarade i engelska riksarkivet. Opel del II. sid. 66 angifver i detalj deras innehåll. Gardiner vol. I sid. 138 benämner med orätt Anstruthers beskickning „successful,“ ty Anstruther sjelf säger i bref till den engelska ambassadören i London, Thomas Roe, dagtecknadt Hamburg den 10 December 1624: „before they (the princes of Germany) see our armyes marching and in good forwardnes, they do not declare themselves, neither dare they as they would, doe it, being not safe for them to expresse themselves in writing, least thereby they offend the emperor.“ Negociations of sir Th. Roe.

utom inom kort sågo sig tvungna att kämpa mot en ny uppresning af de franska hugenotterne, iakttogo från denna tid en kall och reserverad hållning emot de evangeliska staterna. Hos protestanterne åter väckte det initiativ, England tagit, så svagt och kraftlöst det än var, till lif förhoppningar, som framkallade en ny mot den katolska reaktionen rigtad rörelse. Man ville icke numera förena katolska och protestantiska magter till ett gemensamt förbund, utan, såsom Gustaf Adolf tänkt sig saken, bilda en evangelisk allians, som utan att försmå Frankrikes understöd, dock uteslutande skulle förfäkta de evangeliska staternas särskilda intressen. Det var en af Tysklands mest betydande protestantiska stater, Brandenburg, som gaf impulsen till denna nya utveckling.

III.

Vi hafva omnämnt, att såväl Marescot som Anstruther vid det brandenburgska hofvet emottogos med större välvilja än vid öfriga tyska furstehof. Den unge kurfursten af Brandenburg, Georg Wilhelm, förklarade sig icke öppet för de förslag, de framlade, men visade sig benägen, att om förhållandena antogo en gynsam vändning, ansluta sig till oppositionen mot kejsaren och ligan. I den protestantiska verlden betraktade man dessa uttalanden såsom yttringar af Georg Wilhelms personliga hängifvenhet för den evangeliska saken. „Utan tvifvel“, skref bland annat en protestantisk diplomat, „är denne furste den goda saken varmt tillgifven; han saknar endast tillgångar och medel att verkställa sina afsigter“ [1]). Men i sjelfva verket var det mindre Georg Wilhelm sjelf än en af hans rådgifvare, Kristian von Bellin, som vid det brandenburgska hofvet representerade de protestantiska intressena och kämpade för desamma.

Kristian von Bellin var medlem af det brandenburgska hemliga rådet och hade såsom sådan ofta af sin regering blifvit använd i vigtiga uppdrag. Han omtalas såsom en af Brandenburgs representanter vid riksdagen 1613

---

[1]) „It seemes the prince was well pleased w:th s:r Robert Anstruthers ambassage, for I heare he hath given him the greatest gratification, that he hath given any Ambassador — — And no doubt is to be made at all of the good affection of that Prince; the only want is that his abilitie and meanes are not answerable“. Den engelske agenten i Hamburg J. Haverie till Dudley Carleton; den 20 Augusti 1624. Publ. rec. off. S. P. Germany.

och vid det vigtiga valmötet 1619.[2]) Sedermera, år 1620, sändes han såsom ambassadör till Kristian IV af Danmark med uppdrag att inbjuda denne till allians med Brandenburg. Redan vid detta tillfälle ådagalade han, huru mycket den evangeliska religionens väl låg honom om hjertat. Katolikerne sluta sig, sade han, tillsamman i afsigt att vinna öfverväldet icke blott i Tyskland utan i hela Europa. De evangeliska kunna icke värja sig deremot, om de icke följa deras exempel och å sin sida förbinda sig till den evangeliska religionens skydd. Han ingick derpå i frågans närmare detaljer och använde all sin vältalighet för att förmå Kristian IV till ett energiskt uppträdande[3]). Han vann dock icke det mål, han åsyftat, och såg ännu mindre sina förhoppningar förverkligade, då han följande år infann sig vid konventet i Segeberg. Han åtnöjde sig der med den skarpsinnige iakttagarens roll; den berättelse, han hemsände är full af upplysande anmärkningar om tidens politiska förhållanden[4]).

Emellertid blef Bellins ställning vid det brandenburgska hofvet allt svårare, i det att Georg Wilhelm ledd af sin katolske rådgifvare, grefven af Schwartzenberg, inslog en obestämd och vacklande neutralitetspolitik. Bellin såg, med djup oro kurfursten fortgå i denna rigtning, och saknade icke vänner, som delade hans känslor. Flere medlemmar af det hemliga rådet Pruckman, Sigismund von Götze och Samuel von Winterfeldt, hvilka alla likasom Bellin tillhörde den kalvinistiska trosbekännelsen, anslöto sig till honom och till- och med i den kurfurstliga familjen fann han hängifna försvarare. Han afstod derför icke från sina planer och fann

---

[2]) L. v. Ranke: Zur deutschen Geschichte im Zeitalter der Reformation, sista delen bil.

[3]) Bellin till kurfursten 19 September 1620; relatio Bellins 22 September 1620.

[4]) Relatio Bellins $\frac{23}{13}$ Martii 1621; Berl. Geh. Arch. Rep. Dänemark.

efter flerårig väntan ett gynsamt tillfälle att förverkliga desamma [5]).

Det är svårt att utreda, genom hvilka förhållanden det protestantiska partiet slutligen vann seger. Man har antagit, att Marescots uppträdande i Berlin härvid var af afgörande vigt. [6]) Sannolikare är dock att uppmaningar från det pfalziska hofvet, som sedan flere år nedsatt sig i Haag, och derifrån underhöll lifliga förbindelser med hofvet i Berlin, mägtigt bidrogo till att bestämma Georg Wilhelms beslut. [7]) Men framför allt gjorde den utveckling, som försiggått i Tysklands politiska förhållanden, en omkastning i Georg Wilhelms hållning nödvändig. Brandenburgs ställning var så mycket mera isolerad, som Saxen helt och hållet anslutit sig till kejsaren och öppet gifvit sin osjelfständighet tillkänna genom att bifalla till den pfalziska kurvärdighetens öfverlåtande åt Bajern. Ville icke Georg Wilhelm uppoffra sin svåger Fredrik V:s intressen och lydigt underkasta sig kejsar Ferdinands vilja, måste han söka stöd hos det habsburgska husets motståndare utom Tysklands gränser.

I Juli månad 1624 gåfvo Georg Wilhelms betänkligheter vika för Bellins och hans vänners oaflåtliga uppmaningar. Han beslöt att sända Bellin till Danmark och Sverige för att der väcka och lifva intresset för de tyska protestanternas sak och förbereda afslutandet af ett allmänt evangeliskt förbund. Men anmärkningsvärd är den varsamhet, han under sina första steg på den nya banan iakttog. Ändamålet med Bellins ambassad höljdes i den djupaste sekretess, i det att man föregaf, att han blifvit afsänd endast för att framföra formela artighetsbetygelser till hofven i Köpenhamn och Stockholm och för att meddela dem underrättelse om Marescots beskickning. Till och med

---

[5]) J. G. Droysen, Preuss. Politik. III, 1 sid. 28 o. f.

[6]) Opel, del. II sid. 64.

[7]) Vid Bellins beskickning till Stockholm uttalade Gustaf Adolf inför denne sin förmodan att meddelanden från Haag förmått Georg Wilhelm att söka förbund med Sverige.

Anstruther, som kort efter Bellins afresa besökte Berlin, höls i okunnighet derom, och den instruktion [8]), Bellin emottog, vittnade om den största försigtighet. Men Bellin lät icke derigenom afskräcka sig från fullföljandet af sina planer. Han var besluten att göra allt för att genomföra dem och att åt det värf, som blifvit honom anförtrodt, egna hela det djupa allvar och den energiska viljekraft, som voro honom egna [9]).

Redan vid sin ankomst till Köpenhamn, den 14 Augusti, fann dock Bellin, att stora svårigheter stälde sig i hans väg. Kristian IV förklarade sig icke afgjordt emot hans planer, men såg faror på alla håll, och ville derför fortfarande iakttaga en afvaktande hållning. Han vacklade likasom vid Anstruthers besök mellan motsatta intryck och sökte tveksamt en väg, som kunde leda honom ut ur den svåra ställning, hvari han råkat. Anmärkningsvärdt är det misstroende konungen uttalade mot Frankrike. Han såg i den religiösa olikheten ett oöfverstigligt hinder för en närmare sammanslutning mellan Frankrike och Europas protestantiska magter. Om äfven Frankrike till en början ingrep i den tyska konflikten, skulle det dock icke underkasta sig de mångåriga ansträngningar, som ett verksamt uppträdande i Tyskland erfordrade, utan sluta fred, så snart det uppnått de speciela syftemål, det eftersträfvade [10]). Äfven till Eng-

---

[8]) Dagt. den 30 Juli.

[9]) Några yttranden i den berättelse, som Bellin från Danmark hemsände, bevisa att han icke ansåg sig i egentlig mening bunden af sin instruktion. „Diese und dergleichen mehr ihrer Maj. gefuhrte rationen wurden von mihr alle glimpflich mit denen argumentis die mihr euer churf. durchl. selbsten in *privato discursu* an die hand geben, abgelehnt“, heter det bland annat. Bellins relation, dagt. Friedrichsburg d. 17 Aug. 1624. Berl. G. S. A. Rep. Dänemark.

[10]) „Frankreichs hülfe zu gebrauchen hette erhebliche bedenken. Der könig wehre selbst äyferich katholisch und jung dabey — propter diversitatem religionis truge man auch keinen grossen willen dartzu. — Solchem wehre so weyt Frankreich sich dartzu erbohte, nicht allerdings zu trauen. — Der frantzosen wankelmutigkeit wehre auch gnuchsam bekant. Solte auch gleich zu anfangs von Frankreich ettwass geschehen wurde es doch nicht continuirt werden“. Bellins relation dagt. den 17 Aug. Berl. Geh. Arch. Rep. Dänemark.

land hyste Kristian föga förtroende och hvad slutligen Tysklands protestantiska furstar beträffade, voro de så kraftlösa och opålitliga, att på dem intet fast hopp kunde byggas. Kristian ansåg sig derför tvungen till den största varsamhet och ville hellre afvakta händelsernas utveckling, än inlåta sig i ett företag, hvars följder lätt kunde blifva förderfliga för hans rike. „Han är“ säger Bellin, „öfvertygad om att den, som för det närvarande skulle gifva sig in i dansen, skulle ådraga sig mera skam än ära“, men tillika uttalar Bellin den förmodan, att ett kraftfullare understöd skulle förmå honom att frångå sin försigtiga politik [11]).

I Sverige deremot, dit Bellin i början af September anlände fann han sinnena fulla af hopp och förtröstan. „Här är man“, skref han, „öfvertygad om att den borgerliga och religiösa friheten endast genom ett beslutsamt uppträdande kan räddas. Man förvånar sig öfver att icke alla Tysklands invånare, såväl herrar som tjenare, rika som fattiga vilja uppoffra sin egendom intill sista skärfven till försvar mot den hotande faran“ [12]).

Gustaf Adolf dröjde icke att i ett lika kraftfullt som klart språk meddela Bellin sina tankar om den politiska ställningen. Om öfriga evangeliska magter ansågo honom kunna uträtta något för det allmänna bästa, ville han öppet förklara och bekänna, att han var i hög grad intresserad deraf. Han var det för religionens skull, men äfven af politiska skäl, ty han kunde icke tillåta, att sjöstäderna vid Östersjön råkade i händer, som kunde bereda honom och hans land skada. Faran var kanske ännu aflägsen, men han

[11]) „Erschien aus allem so viel, dass er die hand vom werke nicht wolte abziehen, aber bisher wurde es noch nicht sicher vor ihm sein sich weyt zu embarquiren“ säger Bellin. Opels uppgift att Kristian „Bellin auch nicht die leiseste Hoffnung auf eine Annäherung an die glaubensverwandten deutschen Fürsten und Stämme übrig gelassen (a. st. sid. 65) gifver lika litet som Droysens framställning af Kristians tidigare svar till Anstruther, en klar föreställning om konungens handlingssätt.

[12]) Bellin, som länge brefvexlat med Axel Oxenstjerna, var derigenom redan före sin ankomst känd i Sverige och emottogs derför med den största välvilja vid det svenska hofvet.

var van att i tid förebygga, hvad som inom 10—20 år kunde inträffa [13]). Han hade förut trott sig genom kriget mot katolikerne i Polen göra det allmänna bästa en väsentlig tjenst. Han hade anhållit om sina trosförvandters understöd i detta krig, i hopp att det derigenom skulle blifva möjligt att draga de katolska stridskrafterna från Tyskland till Polen och göra Polen till hufvudskådeplats för tidens politiska händelser. Men på intet håll hade man fattat hans plan. Han afstod derför derifrån och erbjöd sig att sätta foten på tysk jord för att inom Tysklands gränser kämpa för protestantismens sak [14]).

Dessa under liflig sinnesrörelse fälda yttranden bevisa, att Gustaf Adolf var fullt medveten om att han stod vid en vigtig vändpunkt i sin politiska bana. Hittills hade striden mot Polen hufvudsakligen tagit hans uppmärksamhet i anspråk och betingat den ställning, han intagit till det protestantiska Europa. Nu deremot stod han under intryck af det budskap, Bellin framfört, i begrepp att öfvergifva den politik, han sedan år 1617 med stor följdriktighet iakttagit och att göra Tyskland till skådeplatsen för sina politiska sträfvanden. Det var icke blott en ny fälttågsplan, han uppkastade, det var en ny lefnadsbana, som tedde sig för hans

---

[13]) „— sehen ihre Maj. wohl dass wen die Hansestätte des niedersachsischen kreyses zu des Kaysers freyer disposition gebracht werden, dass alsdann derselben schiffe und macht wieder ihr gebraucht und die commercien in ihrem Reiche traversjret werden können, sintemahlen sie also genatüret, dass sie gerne demjenigen, was ihr über 10—20 jahr schaden kan, suchten begegnet sehen“. Bellins relation dagtecknad den 13 Oktober.

[14]) „Er hette vor diesem die gedancken gehabt wan er dem könige in Pohlen durch offene fehde zu schaffen machte, so thäte er der gemeinen sache nicht wenig dienst, in deme er einen solchen mechtigen könig distrahjrete. Er hette auch dasselbe an gewisse ort proponjren lassen, undt vermeinte dardurch wen zumahle ihme die handt in ettwas gebotten wurde, den krieg gantz aus dem Reiche in Pohlen zu bringen. Alleyn man wehre an keinem orte solches zu begreifen fähig gewesen. Daher er auch gantz gerne davon abstunde undt wehre erbötig auf nachfolgende conditjones wen dieselben beliebt werden konten den fuess in Teutschland zu setzen und sich der sachen auzunehmen“. a. st.

blickar, rik på svårigheter och mödor, men möjligen äfven på ära och framgång.

Gustaf Adolf utvecklade derefter i detalj den stora plan till en allmän evangelisk allians, som föresväfvade honom. Alla evangeliska magter så inom som utom det tyska riket skulle förbinda sig till gemensamt försvar af den protestantiska religionen, under löfte att icke enskildt inlåta sig i underhandlingar med fienden. Förbundets syftemål skulle vara återupprättandet af den evangeliska saken. Inga katolska magter borde derför vinna inträde i detsamma. Frankrike skulle uppmanas att gifva konfederationen sitt understöd men icke inbjudas att blifva medlem deraf; ty till Frankrike, der jesuiterna hade stort inflytande, kunde man icke hysa fullt förtroende [15]).

Det syntes konungen nödvändigt att förbundets medlemmar icke tvekade att underkasta sig de uppoffringar, som erfordrades för uppställandet af en betydande krigsmagt. Sjelf ville han ställa 14 regimenten fotfolk och 2,000 ryttare till förbundets disposition, under förhoppning att de öfriga allierade med 24 regimenten fotfolk och 6,000 ryttare skulle bidraga till den gemensamma saken. Derigenom erhölle man en armée af omkr. 44,000 man, hvilken i maj månad 1625 borde rycka i fält. Penningesubsidierna till arméens underhåll skulle erläggas vid noga fastställda terminer, och någon underlåtenhet i detta afseende finge icke komma i fråga [16]).

Under samtalets lopp nämnde Gustaf Adolf såsom ett

---

[15]) Tydligast uttalas denna Gustaf Adolfs uppfattning af Frankrikes förhållande till det protestantiska Europa, i följande yttrande, som Bellin senare under samtal med den engelske statssekreteraren Conway fälde: Quant à la France, il sera plus à propos qu'elle soit seulement invitée et engagée de donner assistance, *vu que le Roi de Suède prétend que cette alliance pour le rétablissement de la cause Evangelique soit entre les Princes Evangéliques sans qu'un Catholique-Romain y entrevienne.* Mémoires de Rusdorf. Tome I sid. 454.

[16]) Bland annat yrkade Gustaf Adolf. att de förbundne förskottsvis skulle erlägga fyra månaders sold för de trupper, de åtogo sig att underhålla.

hufvudvilkor för sitt deltagande i företaget, att han sjelf skulle erhålla direktoriet för detsamma d. v. s., att han såsom general för arméen skulle hafva uteslutande rätt att tillsätta dess officerare, leda dess krigsrörelser och befalla öfver densamma.

På Bellins fråga, hvad Gustaf Adolf ville göra för den gemensamma saken, i händelse en annan än han sjelf blefve utsedd till direktor, svarade konungen i hastig ton „alls intet". [17]) Då Bellin yttrade sin förvåning deröfver, genmälte Gustaf Adolf efter en stunds betänkande, att han endast med penningar eller folk kunde befordra förbundets syftemål. Men penningar hade han icke och sitt krigsfolk, som var hans enda rikedom, kunde han icke öfverlåta åt en härförare, hvars skicklighet icke var fullt beprövad. Ingen annan direktor än han sjelf eller konungen af Danmark kunde komma i fråga. Men konungen af Danmark var opålitlig och skulle genom sin afund och egennytta snarare blifva ett hinder för företaget än bidraga till dess framgång. Gustaf Adolf vidhöll derför sitt yrkande, att han ensam skulle blifva förbundets direktor. Det stred emot den sjelfmedvetna stolthet, som var ett utmärkande drag i Gustaf Adolfs karakter, att under ett stort krigiskt företag, såsom det, som här åsyftades, ställa sig under en annan furstes ledning [18]).

Men under det Gustaf Adolf beredde sig att gifva Sveriges utrikespolitik en ny rigtning, var han besluten att icke i ringaste mon afvika från den försigtiga och varsamma hållning, han förut iakttagit. Han tänkte sig möjligheten af nederlag och reträtt eller af föga afgörande framgång och fordrade derför af sina tilltänkta allierade garantier, som säkerstälde hans land för krigets faror.

I främsta rummet begärde han, att tvenne hamnar, den ena belägen vid Nordsjön, den andra vid Östersjön skulle upplåtas åt honom, så snart han landstigit på Tysklands

---

[17]) „Wie nuhn die frage ihrer Maj. unvermuhtet vorkahm, also erlangte ich auch eine unverhofte andwort, nemblich: Gar nichts".

[18]) Des H. von Bellin ambassade an die Königl. M. in Schweden. Berl. G. S. A. Rep. Schweden. Berättelsen är daterad den 13 Oktober.

jord. Det var nödvändigt, att platser funnos der trupperna kunde ordnas, dit man tryggt kunde draga sig tillbaka, och der flottorna kunde ligga för ankar för att upprätthålla förbindelsen med Sverige och norden. Han var derför besluten att afstå från företaget, om icke tvenne städer helst Wismar och Bremen öfverlätos åt honom. Ej mindre nödigt var att Sverige tryggades för angrepp af det ständigt afundsjuka och fiendtliga Danmark. Derför borde tvenne krigsflottor hållas i stånd, den ena i Östersjön, af uteslutande svenska fartyg, den andra i Nordsjön, till större delen uppställd af de allierade, men bägge under Gustaf Adolfs befäl. Detta var det säkraste skyddsmedlet mot Danmarks farliga anslag.

Gustaf Adolf ansåg det slutligen nödvändigt, att förbundets blifvande medlemmar sammanträdde till ett gemensamt möte för att fatta beslut om alla de önskningsmål, han framhållit. Sedan detta skett och sedan han genom sändebud blifvit underrättad om resultatet af öfverläggningarna, ville han öfvertaga ledningen af företaget.

Dessa voro grunddragen af den plan, Gustaf Adolf under samtal med Bellin framkastade och i flere statsskrifter närmare utvecklade [19]). Att förbundet till syftemål och sammansättning skulle vara evangeliskt, att det skulle stödja sig på en krigsmagt, nog stor för att emotstå fiendens förenade styrka och att han sjelf skulle vara dess direktor, syntes honom vara oeftergifliga vilkor för att dess sträfvanden skulle krönas med framgång och för att han med trygghet skulle kunna bjuda det stödet af sitt snille och sitt svärd.

Bevekelsegrunder af allmänt mensklig art, intresset för

[19]) Jemte Bellins förut okända och i många afseenden upplysande relation af den 13 Oktober äro hufvudkällorna för kännedomen af denna plan: femton artiklar, bifogade till Bellins berättelse, ett bref af Axel Oxenstjerna till Camerarius, dagtecknadt den 10 Oktober (Moser V) och en instruktion, gifven Spens vid dennes afresa från Sverige. Det sistnämnda aktstycket är publiceradt af S. R. Gardiner i Camden Societys miscellanys vol. VII. Vi utelemna flere militära detaljer, som omnämnas af G. Droysen.

de förtryckta trosförvandternes sak och för den protestantiska religionen, voro utan tvifvel väsentligen bestämmande motiv hos Gustaf Adolf, då han framkastade detta genialiskt och skarpsinnigt uttänkta förslag. Gustaf Adolf var med hela en varm andes hängifvenhet den protestantiska religionen tillgifven. Derom vittna hans bref, hans tal och de skrifter af hans hand, som kommit till efterverlden. Krigspsalmen, Verzage nicht du Häuflein klein, der hvarje ord genomgås af den innerligaste känsla är ett odödligt uttryck af denna hans själsstämning. Ej mindre intressant i detta afseende är ett af honom författadt historiskt fragment, deri han i kort, klart och träffande språk skildrar sina förfäders öden. Det genomgående draget i denna lilla skrift är nemligen protestantiskt. Införandet och befästandet af den protestantiska religionen anser konungen såsom sin faders och farfaders förnämsta förtjenster; derigenom hafva de fäst tronföljden vid sin dynasti och endast genom att fortgå på denna bana kan Wasa-ätten bibehålla det svenska folkets aktning och förtroende [20]). Äfven konungens dagliga lefnadsvanor och den allvarliga anda, han införde i sin armé, vittna om en gudsfruktan, som, utan ofördragsamhet mot bekännare af andra religioner, troget fasthöll vid den af förfädren ärfda religiösa öfvertygelsen. Det finnes så mycket mindre skäl att förutsätta, att Gustaf Adolfs sträfvanden vid den tid, med hvilken vi sysselsätta oss, voro oberörda af denna hans religiösa hängifvenhet, som både han sjelf och Axel Oxenstjerna i sina bref oaflåtligt betona det religiösa momentet och framhålla skyddandet af det protestantiska Europa för de faror, som hotade detsamma, såsom det gemensamma syftemål, de förbundne skulle eftersträfva.

Men detta utesluter icke möjligheten af att bevekelsegrunder af annan art ej mindre mägtigt inverkade på Gustaf Adolfs handlingssätt. Han nämnde under samtalen med Bellin uttryckligen, att han önskade förebygga de olyckor, som genom den katolska rörelsens utveckling hotade Sverige, och särskildt hindra kejsaren och ligan att vinna ett

[20]) Konung Gustaf Adolfs skrifter, utgifna af C. G. Styffe.

för Sverige menligt inflytande på Östersjöns södra kust. Konungen förutsåg, hvilken afgörande betydelse Östersjöfrågan framdeles skulle erhålla för Sveriges tyska politik och ansåg det vara bättre att förekomma än förekommas. Dermed förband sig ett annat motiv, som icke yttryckligen nämndes, men dock otvifvelaktigt förefans, nemligen sträfvandet att motarbeta Danmark, isolera detsamma och beröfva det dess vänner och bundsförvandter i det protestantiska Europa. Det kan icke nekas, att de vilkor, Gustaf Adolf uppstälde inneburo en fara för Danmarks trygghet och säkerhet. Om den svenske konungen i spetsen för en mägtig armée stått i hjertat af Tyskland, med stöd af en krigsflotta i Östersjön och af en annan i Nordsjön och såsom herre öfver tvenne betydande tyska sjöstäder, skulle såväl Danmarks inflytande i norra Tyskland som hela dess politiska läge blifvit hotade. Danmark hade redan nu blifvit bragt i den farliga ställning, det tjugu år senare innehade. Också var Gustaf Adolf medveten af att hans förslag icke kunde vara konung Kristian af Danmark angenämt. Vi sluta dertill bland annat af den omständigheten, att medan öfriga protestantiska magter underrättades derom, Kristian IV med beräknad förbehållsamhet höls i okunnighet om en plan, som dock så nära rörde hans intressen.

Gustaf Adolf förbisåg således nu lika litet som vid sina tidigare underhandlingar sitt rikes fördel. Genom att nära förbinda Sveriges intressen med den gemensamma evangeliska saken sökte han göra det möjligt att på en gång försvara dem bägge. Kanske äfven begäret efter personlig utmärkelse och att vinna ett verkningsfält, der hans krafter i fullt mått kunde göra sig gällande, i någon mon inverkade på hans uppfattning af den politiska situationen. Men någon större betydelse kunna vi icke tillskrifva bevekelsegrunder af denna art. Ty Gustaf Adolf var icke någon svärmare, som ledd af tomma nycker skulle satt sitt rikes ära och lycka på spel. Han var van att noga öfverväga fördelarna och farorna vid hvarje företag, och mera

än en gång förklarade han sig besluten att icke utan säkra garantier inlåta sig i den förestående kampen.

Bellin var icke blind för de svenskt-patriotiska sträfvanden, som hos Gustaf Adolf förbundo sig med intresset för den protestantiska religionen; men det syntes honom dock vara ett stort framsteg, att en furste, hvars snille han beundrade och som åtnjöt högt anseende såsom krigare och statsman åtagit sig att leda kampen mot katolicismen. All tvekan försvann vid tanken på den evangeliska religionens och det norra Tysklands räddning, och ingen uppgift syntes honom högre än att förmå Europas protestantiska furstar att enigt sammansluta sig kring Gustaf Adolfs fana och att böja sig för dennes öfverlägsna förmåga. Protestantismens återupprättande var hufvudmålet för hans sträfvanden, men derjemte ansåg han, att endast Gustaf Adolf kunde leda det stora värfvet. Han var derför besluten att med ifver befordra dennes planer. Samtidigt som Bellin sålunda med hängifvenhet anslöt sig till Gustaf Adolf, emottog han intryck af de bittra känslor mot Danmark, som rådde vid det svenska hofvet. Han betraktade numera Danmarks afund såsom den farligaste stötestenen för de evangeliska alliansplanerna och bemödade sig med ifver att motverka dess inflytande.

Det var icke svårt för Bellin att vid återkomsten till Berlin [21]) göra sina nya planer och sin nya uppfattning af den politiska situationen gällande i Georg Wilhelms rådkammare. „Verket är“, sade kurfursten vid en öfverläggning i det hemliga rådet, „vådligt, men vi sväfva i fara till lif, frihet och samvete äfven om vi sitta stilla“. Han biföll derför Bellins yrkande, dock med förbehåll att den största hemlighetsfullhet skulle iakttagas, tills man var viss om öfriga magters understöd [22]). Från detta ögonblick var Bellin själen i det brandenburgska hofvets rådslag. Till och

[21]) Afresan egde rum i början af Oktober månad, icke såsom G. Droysen, del. I sid. 200, uppgifver, den 14 November.

[22]) Conceptprotokollet för denna öfverläggning af den 8 November finnes i Berl. Geh. Arch. Rep. Schweden.

med den katolske grefven af Schwartzenberg böjde sig för hans inflytande, i det att han heligt lofvade att befordra det stora verket [23]).

Flere vittnesbörd ådagalägga, att den brandenburgska regeringen under Bellins ledning helt och hållet anslöt sig till de synpunkter, Gustaf Adolf framhållit. I likhet med Gustaf Adolf, som betraktade den religiösa frågan såsom den enda föreningslänken mellan de protestantiska staterna, lade man äfven i Berlin hufvudsaklig vigt på det religiösa momentet. „Scopus belli“ skall, hette det, „vara religionens försvar och ära“ och någon tid senare uttrycktes samma sak ännu tydligare i följande ord: „förbundets ändamål skall i främsta rummet vara att verka för Guds ära och för upprätthållandet och om möjligt utvidgandet af de evangeliska kyrkorna och af samvetsfriheten, i det att religionsfreden ånyo bekräftas och påbjudes alla till iakttagande såsom en evig och okränkbar lag“. I enlighet dermed tänkte man sig den blifvande alliansen såsom ett evangeliskt förbund, oberoende af katolska magters intressen. Frankrike, som var „alltför jesuitiskt“ skulle derför icke inträda i detsamma. Man frånsåg icke de politiska syftemål, som jemte de kyrkliga kunde ernås, men den ståndpunkt, man intog, var dock väsentligen skild från det engelska kabinettets för de religiösa frågorna indifferenta hållning [24]).

---

[23]) „Der herr graf zu Schwartzenberg hatt ja sancté beteuret, dass er ein beforderer des werkes sein wolle“. Bellin till Knesebek, London 18 Jan. 1625. Berl. Geh. Arch. Rep. XI N:o 89 a.

[24]) Pro defensione et gloria religionis, libertatis, jurium cuique competentium et reductione sani aequilibrii inter status in imperio“, heter det i en instruktion för Bellin, troligen uppgjord af honom sjelf. I instruktionen för Brandenburgs sändebud vid kongressen i Haag angifvas det brandenburgska kabinettets syftemål vidlyftigare i följande ordalag: Unseres ermessens muss bey diesem foedere dieser zweck geführet werden: einmahl was Geistliche Sachen betrifft: zum anderen was weltliche: unter die Geistlichen sachen wird — gezehlet, zuförderst die Ehre Gottes: denn die Conservation und wo muglich erweiterung der Kirchen und der gewissefreyheit. Dazu ist dies ein mittel, dass der Religionsfriede von neuem sancirt, und als ein ewigwehrendes unauflösliches band allen

Äfven i afseende å förbundets ledning biföll det brandenburgska kabinettet Gustaf Adolfs önskningar, i det att det bestämdt uttalade sig för att direktoriet skulle anförtros honom. „Konungen af Danmark är“, sade man, „icke pålitlig; han är öfvermodig och fullföljer sina enskilda syftemål. Konungen af Sverige deremot är erfaren i krig, har en mägtig krigsflotta och erbjuder betydande bidrag i folk och penningar“. Visade sig Kristian IV missnöjd med att Gustaf Adolf utsågs till direktor, borde han tvingas att finna sig i de förbundnes beslut [25]).

Bellin, som utstakat den rigtning, hvari Brandenburgs politik numera leddes, blef äfven den man, åt hvilken uppdraget att förmå det vestra Europas magter att ansluta sig till de svensk-brandenburgska planerna, anförtroddes. Han afreste i November månad 1624 från Berlin, i hopp, att den varma hänförelse, hvaraf han sjelf var uppfyld, vid un-

---

zu halten geboten werde. — — Mit Franckreich aber, als das gaar zu jesuitisch, auch den Reformirten in Frankreich viel dranges und übels angethan, wird hierüber woll nicht communicirt werden können. — Betreffende aber die politische sachen oder die weltliche freyhet: sind zwaar, wegen deren gaar guete Constitutiones, und satzungen daar: aber es ist auch nicht darüber gehalten worden wie sich gebueret. — Särskildt åsyftades att med de förbundnes understöd vinna en för Brandenburg fördelaktig lösning af den ännu sväfvande frågan om Mark, Cleve och Berg. Det heter derom i det sistnämnda aktstycket: Ist auch die Julische sache wegen des mit ihr habenden algemeinen interesses nicht zu unterlassen. Berl. geh. arch. Rep. XI N:o 89 a.

[25]) Dennemark ist der direktion zwar wohl fähig, aber trägt wenig willen darzu. Hatt ein aug auf den keyser. Wirdt von demselben tentjret. Ist imperios und hatt seine scopos privatos. Schweden währe unter allen königlichen subjecten der versuchteste im kriege. Hatt viel und discipliniret volch auf den beinen. Ist von der soldatesca hoch beliebt. Kan zu schiffe an allen orten anlanden. Und thut mechtige und stattliche erbieten was er auf seinen kosten beides an Volck und munition thun wolle“. — Unvergreifliche gedanken demjenigen zur nachricht so ettwa an die unjrte abgeschickt werden wird. Berl. Geh. Arch. Rep. Schickung des von Winterfeldt. — I samma dokument heter det, att man borde förmå England, „dass derselbe dem Dano den kopf zu rechte setzet“. Derjemte hafva vi följt det ofvan citerade utkastet till instruktion för Bellin och sjelfva hans instruktion. Berl. Geh. Arch. Rep. XI N:o 89 a.

derrättelsen om det beslut, Gustaf Adolf fattat, skulle tändas till lif i hela det protestantiska Europa, och att en rörelse i protestantisk rigtning skulle framkallas, nog stark för att tillbakahålla de element till söndring, som förefunnos.

I Haag der Gustaf Adolfs planer redan förut genom Oxenstjernas brefvexling med Camerarius voro kända emottogos Bellins meddelanden med uppmuntrande välvilja. Fredrik af Pfalz prisade Gustaf Adolfs hjeltemodiga beslut och biföll till att han öfvertog ledningen af kriget; och Moritz af Oranien „gillade allt och lofordade konungens af Sverige stora resolution [26]).

Härifrån reste Bellin, åtföljd af James Spens, som sammanträffade med honom i Haag [27]), till London, der han i det pfalziska sändebudet, Rusdorf, fann en vän, som genom sin kännedom af de engelska förhållandena, i ej ringa mon underlättade hans verksamhet. Man öfverenskom, att Spens, som medförde en af Gustaf Adolf undertecknad instruktion, inför konung Jakob skulle framlägga det svensk-brandenburgska förslaget, medan Bellin och Rusdorf skulle spela en underordnad [28]) roll; men oaktadt denna öfverenskommelse tillföll hufvudledningen af underhandlingen Bellin, som dervid ådagalade den största energi och ihärdighet.

Bellin fann icke ställningen i England så fördelaktig för de evangeliska planerna, som han hoppats, men tvekade dock icke att utan dröjsmål fullgöra sitt uppdrag. Redan den $^{16}/_{6}$ Januari 1625 framlade han sina önskningsmål inför den engelske statssekreteraren Conway, sammanfattande dem i följande trenne punkter: [29])

1) att konungen af England skulle besluta sig för att

---

[26]) Bellin till kurfursten 15 och 17 December 1624. Bellins korrespondans. Berl. Geh. Arch. Rep. XI N:o 89 a.

[27]) Spens lemnade i medlet af November Sverige med uppdrag att underrätta den engelska regeringen om Gustaf Adolfs nya planer.

[28]) Rusdorf till Fredrik af Pfalz, Mémoires de Rusdorf del. I sid. 418.

[29]) Mémoires de Rusdorf del. I sid. 425.

träda i anfalls och försvarsförbund med konungen af Sverige och de tyska furstarne;

2) att han skulle öfverlemna ledningen af kriget åt konungen af Sverige;

3) att England skulle erlägga tredje delen af krigskostnaderna.

I den första punkten rådde icke någon meningsskiljaktighet mellan honom och de engelska statsmännen. Desse, som redan länge sökt bundsförvandter i Tyskland och norden emottogo med glädje underrättelsen att såväl Gustaf Adolf som kurfursten af Brandenburg beslutit sig för ett kraftfullt uppträdande emot den katolska rörelsen.

Deremot trädde en mängd svårigheter i dagen, då man öfvergick till behandlingen af den andra punkten. Det gälde härvid för Bellin att genomdrifva en omkastning i Englands ställning till de nordiska rikena. Ty det var icke tvifvelaktigt, att det vänskapsfulla förhållandet mellan England och Danmark skulle upphöra, om konung Jakob anslöt sig till ett förbund, som stod under Gustaf Adolfs ledning och sålunda med tillbakasättande af konung Kristian gynnade dennes medtäflare. De engelska statsmännen hyste så mycket större betänkligheter härvid, som de underhandlingar, Anstruther öppnat med konung Kristian, icke voro afslutade, och ett gynsamt budskap från Danmark ännu dagligen väntades. De gjorde derför en mängd inkast emot Bellins yrkande. Man borde genom bref till Robert Anstruther uppmana denne att förmå den danske konungen att öfvertaga sakens ledning eller ock bifalla till att konungen af Sverige gjorde det. Om konung Kristian nekade, borde man bedja honom genom penningebidrag understödja förbundet eller åtminstone icke motsätta sig detsamma. I händelse alls icke någon samverkan mellan de båda nordiska konungarne kunde bringas till stånd, vore det bäst att öfverlemna direktionen åt någon tysk furste, Fredrik af Pfalz eller kurfursten af Brandenburg. Men Bellin lyssnade till intet af dessa förslag, utan yrkade oaflåtligt, att Gustaf Adolf ensam

skulle blifva företagets direktor [30]). Han angrep tillika i de häftigaste ordalag konung Kristian. Denne var icke det allmänna bästa lika hängifven som Gustaf Adolf; han leddes af enskilda biafsigter och stod i nära förbindelse med Österrike; det dröjsmål, som uppkomme, om man rådfrågade honom, skulle dessutom hindra alliansplanernas snabba förverkligande. Bellins ihärdighet blef icke utan afsedd verkan. Den 27/17 Januari emottog han nemligen af statssekreteraren Conway meddelanden, som tycktes vittna om att den engelska styrelsen icke numera hyste något undseende för konungen af Danmark. Konung Jakob uppskattade, förklarade Conway, högt konungens af Sverige anbud, som framgingo ur ett ädelt och storsint hjerta. För att förekomma de svårigheter, som konungen af Danmark kunde bereda företaget var han besluten att sända en budbärare till Anstruther med befallning: att denne med ännu större ifver än förut skulle mana konungen af Danmark att ansluta sig till kampen mot kejsaren; om han dervid gaf ett nekande svar, skulle Anstruther hålla de anbud, Bellin å Gustaf Adolfs vägnar framlagt, hemliga; om deremot konung Kristian visade sig villig att understödja företaget med penningar eller att inträda i förbundet, skulle Anstruther yppa Gustaf Adolfs planer, bedja honom gifva dem sitt understöd och särskildt mana honom att bifalla till att förbundets direktion anförtroddes åt den svenske konungen. Denna förklaring, som fullkomligt öfverensstämde med Bellins önskningar, bekräftades högtidligen af hertigen af Buckingham och syntes så mycket mera tillförlitlig, som i sjelfva verket, den 9 Februari, ett bref afsändes till Anstruther af det innehåll, Conway angifvit [31]). Men Bellin hyste dock icke fullt förtroende till det engelska kabinettets fasthet i denna punkt; det tycktes honom, att de engelska statsmännen icke kunde dölja sin oro öfver det steg, de tagit.

---

[30]) Mais Mr de Bellin ne s'est pas mêlé de ce discours, et insistoit seulement sur la direction du Roi de Suède conformément à ses instructions. Mémoires de Rusdorf del. I sid. 429.

[31]) Brefvet finnes i Publ. rec. off. S. P. Denmark.

Ännu mindre var Bellin tillfredsställd med resultatet af sina bemödanden att utverka bidrag i penningar och trupper för det blifvande kriget. Såväl konung Jakob som Buckingham och Conway yttrade sig derom i sväfvande och obestämda ordalag. Bellin måste derför åtnöja sig med löftet att de så vidt möjligt skulle gå Gustaf Adolfs önskningar till möte och att de närmare ville förklara sig i detta afseende vid en kongress af alla för saken intresserade magter, som skulle ega rum i Haag den 20 April 1625 [32]).

Det vittnar om klok beräkning hos Bellin, att han rigtade sina hufvudansträngningar på att bringa de rent praktiska frågor, vi omnämnt, till lösning, men deremot underlät att till diskussion upptaga de principiela skiljaktigheterna och att bekämpa det engelska kabinettets småsinta uppfattning af den politiska situationen. Endast i förbigående antydde han, att den pfalziska frågan för honom var en bifråga och att hans sträfvanden gälde försvaret af den evangeliska tron och af Tysklands frihet [33]). Likaså underlät han att närmare beröra den hållning, det blifvande förbundet skulle intaga till Frankrike. Detta var honom så mycket lättare, som de engelska statsmännen numera, sedan en märkbar köld inträdt i förhållandet mellan England och Frankrike, fäste föga vigt vid förbindelserna med detta land [34])

---

[32]) Bereichend die mittel — sagte Buckingham dass sie zwart grosse burden auf sich hetten. Aber sie vermeinten — das geld so sie jetzt den staaten zuschicken zu diesem werk zu verwenden. — Anderer wehrmittel sollte ihnen auch nicht ermangeln. Wiewohl nuhn ich mit demselben nicht allerdings vergnueget wahr, so wolte mihr doch nicht anstehen weyter in ihre mittel zu inquiriren oder dieselben zu examiniren. Bellin till kurfursten $^{28}|_{18}$ Januari.

[33]) Vi afse här Bellins redan förut citerade yttrande: Quant à la France, il sera plus à propos quelle soit seulement invitée et engagée de donner assistance, vu que le Roi de Suède prétend que cette alliance pour le rétablissement de la cause Evangélique soit entre les princes Evangéliques sans qu'un Catholique-Romain y entrevienne.

[34]) Bellins negociation i England är utförligt skildrad i Mémoires de Rusdorf tome I pag. 423—469. Dock ingå nya upplysningar äfven i Bellins korrespondans i Berl. Geh. Arch.

Sedan underhandlingen i London var afslutad, begaf sig Bellin under sista dagarne af Januari 1625 till Paris, icke i afsigt att förmå den franska regeringen att göra det evangeliska förbundets sak till sin egen, eller gifva henne del i dess ledning, utan endast för att af Frankrike utverka så stort understöd som möjligt för det stora företaget. Han hyste icke stora förhoppningar om framgång och rönte i sjelfva verket föga välvilja af de franska statsmännen. Konungen af Frankrike, svarade man honom, kunde föranledd af vigtiga bevekelsegrunder icke närmare ansluta sig till det evangeliska förbundet, men ville dock understödja detsamma med en penningesumma af 500,000 livres om året, med vilkor att han sjelf jemte konungen af England skulle ega rätt att oberoende af de konfedererade fastställa fredsvilkoren. Frankrikes hemliga syfte att såsom skiljedomare mellan det katolska och det protestantiska Europa afgöra de stora europeiska tvisterna i enlighet med sina intressen trädde i detta svar tydligt i dagen [35]). Bellin inlät sig icke i någon närmare diskussion derom, utan upptog saken „ad referendum“, såsom man i tidens diplomatiska språk uttryckte sig. „Lupum auribus tenni“ skref han skämtande till en vän om sin underhandling i Frankrike [36]).

Den brandenburgske statsmannen stod nu vid slutmålet af de underhandlingar, han sedan Augusti månad 1624 med lika ifver som skicklighet fullföljt, men det var med blandade känslor af oro och hopp, som han blickade tillbaka på sin verksamhet. Utan tvifvel hade den sak, för hvilken han kämpat,

---

[35]) Extrait der Resolution dem von Bellin in Frankreich gegeben. Berl. geh. Arch. Rep. XI N:o 89 a. Mémoires de Rusdorf tome I sid. 495.

[36]) Bellin till Winterfeldt den 28 Februari 1625; Bellins korrespondans. Huru ringa tillit Bellin öfverhufvud hade till Frankrike, framgår af följande yttrande i ett bref till Axel Oxenstjerna af den 16 Mars 1625: Summa ich habe darvor gehalten, wen Frankreich quovis modo mit unss embarquirt wurde, so wurde er aufs wenigste dardurch umb so viel mehr von Spanien abgehalten werden, welches bisher starck in ihm gesetzet ihn gantz in sich zu ziehen. Sv. riksark. Ox. samlingen.

genom hans uppträdande gått framåt, i det att en plan grundad på enig samverkan af Europas evangeliska stater, trädt i stället för den engelska politikens oklara beräkningar. I Brandenburg, i Holland och i England hade Bellin öfvervunnit en mängd hinder och förmått statsmän och furstar, som personligen fullföljde de mest olikartade syftemål, att erkänna Sveriges konung såsom sin gemensamme ledare. Frankrikes tillbakadragna hållning var en fördel snarare än en olägenhet, i det att de evangeliska staterna derigenom vunno full frihet att verka för sina intressen. Men Bellin ansåg dock den framgång han vunnit, såsom mera skenbar än verklig. „Allt synes godt och väl", skref han, „men jag finner endast i Sverige den ifver, som erfordras för utförandet af så stora ting. Man går mig icke till mötes, utan vill blifva drifven framåt" [37]). Framför allt oroade det honom, att han icke lyckats vinna något bestämdt löfte om understöd i trupper och penningar. Såväl i hans hemland som i England och Holland hade man uttalat sig undvikande i detta afseende. Bellin betviflade derför att den kongress, som skulle sammanträda i Haag den 20 April skulle utmärkas af den enighet och samverkan, som voro nödvändiga för att uppnå ett godt resultat, och hans bekymmer ökades ytterligare, då under sista dagarna af hans vistelse i Paris det rykte nådde honom, att konung Kristian IV af Danmark var redo att, äfven han, öfvertaga ledningen af striden mot kejsaren och ligan. Med mörka aningar återvände han till London för att erfara, huru ställningen under hans frånvaro gestaltat sig och fann der sina farhågor fullt bekräftade [38]),

---

[37]) Es scheint eytel guetes dinges zu sein aber wen's Geld geschaft werden soll, mochte es wohl proportionaliter so hart als bey uns anstehen. Dieses befinde ich auch dass es alleyn in Schweden ist da sich ein solcher eyfer hervor thutt wie zu so grossen sachen von nöten ist. An allen anderen orten wollen sie getrieben sein. Sonsten wurden die sachen mehr obiter angenommen. Bellin till Pruckman, 28 Jan. 1625. Berl. Geh. Arch. Rep. XI N:o 89 a.

[38]) Sed jam ex Anglia nuntiatur vicinum vestrum nescio quas conditiones Regi Magnae Britanniae obtulisse, quibus nostrum negotium sa-

Vi hafva följt Bellins verksamhet under den tid, då han var en af Europas ledande personligheter och med hängifven ifver kämpade för det stora mål, protestantismens skydd och upprätthållande, som föresväfvade honom. Under den rivalitet mellan Sverige och Danmark och den kamp mellan stridiga nationela intressen, som härefter begynte, trädde han allt mera tillbaka från det politiska lifvet. Han hade grundat sin verksamhet på hoppet att kunna väcka den slumrande protestantiska hänförelsen till nytt lif, och han fann sig derför icke mera situationen vuxen, då de enskilda staternas egennytta och magtbegär trädde i förgrunden. Han skildras af personer, som efter denna tid sammanträffade med honom såsom bruten till själ och kropp, allvarsam i sitt uppförande och nästan bitter i sina yttranden. Men äfven dessa drag vittna inför efterverlden till hans fördel [39]). Han lefde med hela sin själ i de idéer, för hvilka han kämpade, och kunde derför icke utan djup smärta se målet för sin verksamhet förfeladt [40]).

---

tis perturbatur. — Ego tamen hinc in Angliam redeo ac supra negotio mihi commisso strenue insistans. Bellin till Axel Oxenstjerna. Paris $^{11}|_{1}$ Mars 1625. Sv. riks ark. Oxenst. saml.

[39]) „Cet homme un peu grave bien que je le juge habille", säger den franske ambassadören D'Espesses, som i Haag sammanträffade med Bellin, om honom, D'Espesses till D'Oquerre 1 Mai 1625. Dépêche D'Espesses; bibl. i Haag.

[40]) Opel, som dock haft tillgång till en del af Bellins brefvexling, fäller följande omotiverade omdöme om honom: auch Bellin ermangelte der Fähigkeit einer tieferen und schärferen Auffassung der politischen Verhältnisse, zu deren Neugestaltung ihn sein Kurfürst, für berufen hielt. Del. II sid. 122. — Det var icke Georg Wilhelm, som utsåg Bellin till ett medel för förverkligandet af sina afsigter, utan Bellin, som ryckte den obeslutsamme kurfursten med sig och förmådde honom att bifalla till sina planer.

IV.

Medan Bellin i Januari månad 1625 i London kämpade mot de engelska statsmännens obeslutsamhet, försiggingo i Danmark underhandlingar, som väsentligen förändrade den politiska situationen.

Vi lemnade Kristian IV under en tidpunkt, då han vacklande mellan olika beslut än visade sig böjd för att kasta sig in i den stora europeiska striden, än åter för att med vidhållande af en sträng neutralitet afvakta händelsernas utveckling. De hvarandra motsägande förklaringar, han i Augusti och September månader afgaf inför det danska riksrådet, Anstruther och Bellin vittna om en inre oro, som hindrade honom att vinna en fast ställning, i det att han var böjd för aktivt ingripande i tidens stora händelser, men icke hyste nog förtröstan till egna krafter och till sina vänners understöd för att våga ett sådant afgörande steg. Denna tvekan fortfor under loppet af år 1624 men slutligen, under de första dagarna af år 1625, bröt Kristian med den neutralitetspolitik, han under åren 1621—1624 iakttagit i det att han, oberoende af och sannolikt utan kännedom om de anbud, Gustad Adolf gjort öfriga evangeliska magter, erbjöd sig att träda i spetsen för det protestantiska Europas kamp mot den katolska reaktionen.

En författare, som öfver hufvud velat tillskrifva Frankrike ett stort och afgörande inflytande på det protestantiska Europas politik åren 1624—1625, har antagit, att det i främsta rummet var Frankrikes inverkan, som förmådde konung

Kristian dertill [1]). Han afser dervid de underhandlingar, som egde rum mellan konung Kristian och en fransk ambassadör, Des Hayes, hvilken i slutet af December 1624 anlände till Köpenhamn. Tillförlitliga underrättelser ådagalägga emellertid, att Des Hayes' sändning icke ledde till ett intimt närmande mellan det franska och det danska hofvet. Hans instruktion ålade honom att söka åvägabringa förlikning i några smärre tvister, som uppkommit mellan franska och danska undersåter och derjemte uppmana konung Kristian till ett verksamt ingripande i den tyska frågan. Men han var icke bemyndigad att å den franska regeringens vägnar erbjuda konungen understöd eller att öppna definitiva underhandlingar med honom. Hans uppdrag var snarare att undersöka ställningen och att göra sig underrättad om Kristians afsigter än att med honom öfverenskomma om ett bestämdt handlingssätt. Kristian insåg detta och svarade honom derför i föga uppmuntrande ordalag. Det kunde, sade han, endast skada hans egna intressen och den saks framgång, hvilken han ville tjena, om han i förtid yppade sina planer för en regering, med hvilken han icke hade några politiska förbindelser, och som icke gaf honom några bestämda löften om understöd [2]). Det misstroende

---

[1]) Opel del. II sid. 105: „Vielmehr ist es hauptsächlich Frankreich, welches in kluger Ausnutzung der so verworrenen europäischen Zustände diese neue, grosse Action mit sehr geringer Kraftanstrengung und sehr im Verborgenen in Scene gesetzt hat".

[2]) Vi stödja vår från Opels afvikande uppfattning på en depech af Anstruther till S:r Dudley Carleton, Englands sändebud i Haag, dat. 13 Jan. 1625, se *Bilaga I*, som i denna punkt är fullt klar och bestämd: „The second part", heter det, „of his (Des Hayes) proposic:on w:ch conteyned an inviting or exhortac:on of this king to the worke now in hand, he was answered, that if hee had full comission to treat in particularly, that thereby this king might know what assurance he might expect from France in case hee should declare his intenc:ons, he would expresse himself further, but he not being soe particularly as yet instructed, and consequently not preparated as yet to give his Ma:ty satisfac:on therein, *the king hath forborne* to declare unto him punctually the thing hee intends to doe alleadging, that if hee should declare himself to any man, especially to one as yet not in league with him it might bee divulged,

till Frankrike, konung Kristian här ådagalade, öfverenstämmer med hans tidigare uttalande till Bellin och med ett yttrande, som några dagar senare fäldes af honom under samtal med Anstruther: att man väl borde begagna sig af det understöd, Frankrike erbjöd, men tillika akta sig att lita derpå; ty Frankrikes hållning var alltför obestämd för att

---

much to the detriment of the cause and the particular prejudice of him and his, for having once declared, it is as if hee had already entred into acc:on, and the adverse party hath like cause to fall upon him, and his dominions, before he can be provided of meanes to give second to his words by his acc:ons and indeed this Amb:r is not safficiently instructed either to treat in this matter (being sent as it were rather to sound the intenc:on, then to capitulate touching the acc:on) or to compose the other differences touching the shippes". Med denna depech öfverensstämmer ett kortare meddelande af Anstruther till Carlisle (Mémoires de Rusdorf del. I sid. 479). Dessa dokument hafva så mycket mera vittsord som Anstruther stod i det intimaste förhållande till konung Kristian och derför icke kunde vara okunnig om resultatet af Des Hayes' underhandling. Opel säger, del. II sid. 108, att Des Hayes „endlich alle Gründe gegen ein aggressives Vorgehen zum Schweigen gebracht", men anför ingen tillförlitlig källa såsom stöd för sin uppfattning. Yttranden, som flere år senare fäldes och endast i allmänna ordalag omnämnde underhandlingarna mellan Frankrike och Danmark, sådana som att konung Kristian litat på konungens af Frankrike ord (Opel II sid. 111) och att konungen af Frankrike tillrådt och animerat honom till kriget (Molbech sid 349) äro af ringa vigt jemförda med Anstruthers samtida och noggranna uppgifter och kunna lika väl hänföra sig till de underhandlingar, som i April, Augusti och November 1625 försiggingo mellan Kristian och Frankrikes ambassadörer som till Des Hayes första ambassad egt rum. Opels förmodan att en öfverenskommelse om penningesubsidier redan i Januari 1625 är origtig. Det heter nemligen i den franska ambassadören Picardières proposition, dat. d. 4 Aug. 1625: Et quant à la plainte que led:t seig:r Roy de Dennemarc a faicte de ce que S. M. trèsch. avoit offert à Mons:r le marquis de Brandenbourg un million de livres en deux ans pour le secours de la Germanie, et qu'à luy qui est le Directeur et promotteur de cest affaire icelle proposition ne luy a pas esté faicte, S. M. tréschr. desire que par la vérité led:t seigneur Roy de Dennemarc soit esclaircy de son intention en cela et à cest effect a commandé aud:t s:r de la Picardière de luy faire entendre que dès l'heure que le s:r Belin eut faict ceste demande au nom dud:t seig:r Marquis de Brandebourg son maistre, et que S. M. trèsch. l'eut consentie, ce fut pour estre lad. somme départie aux trouppes par ceux qui les commanderoyent,

ingifva förtroende; så snart det såg sina egna intressen tillgodosedda eller katolicismens sak hotad, skulle det öfvergifva sina protestantiska bundsförvandter [3]).

Deremot voro konung Kristians blickar nu likasom förut med spänd uppmärksamhet rigtade mot England. Redan i Oktober 1624 hade han återknutit de i Augusti afbrutna underhandlingarna med detta land, i det att han i bref till Anstruther förklarat sig villig att träda i kamp mot kejsaren och ligan, om blott Danmark blefve säkerställdt för krigets olyckor [4]). Han inväntade med så mycket större för-

sad:te Ma:te — — n'y apportant autre restriction, sinon — que lad:te somme seroit departie — a proportion des trouppes etc. Härigenom öfverflyttades således det subsidieanbud man förut gjort Bellin på Kristian IV; förut hade deremot intet sådant anbud egt rum. (Publ. rec. off. Danska Geh. ark). Äfven Frankrikes löfte om en diversion i vestra Tyskland hänför sig till senare underhandlingar.

[3]) „Touching the ayd wee expect from France this is the opinion of this king, that for asmuch as his owne particular interest in Milan and the Valtoline are great motives to him to the undertaking of this present worke, it is to bee feared, that when he shall receave satisfac:on in that he will withdraw his hand from the business of the Palatinate; especially if he see the catholiques like to suffer". Anstruthers depech till Carleton. *Bil. I.*

[4]) Vi känna detta konung Kristians bref endast genom följande ord af Anstruther i ett bref till Conway: And when these good affections w:ch are conceaved i England and France prove reall actions I doe believe that king will show himself accordingly, and there will rest onely that doubt of his to be cleared, w:ch is he desires to know (as it appeares by his last questions which I sent to your H. by this gentleman) w:ch way he might be secured when he hath once engaged himself and that his contrey should not be molested or invaded. — Part of s:r Robert Anstruthers dispatch from Hamburgh to s:r Ed. Conway carried by s:r Newton towards England. Engl. rec. off. S. P. Denemark. Det är icke angifvet, när detta Anstruthers bref till Conway afsändes; det heter endast: Here at the Hagh $^{6}|_{16}$ November 1624. Vi kunna dock sluta till dess datum af ett svar derå deri det heter: Vestrae 24 Octobris datae Maj. ipsius quam gratissimae erant et si pondus rei in reali actione regis nostri consistit, medicina in promtu est. (Danska geh. ark. prins Carls bref; cit. i det följande). Var således Anstruthers bref till Conway dagtecknadt den 24 Oktober, så torde det bref af konung Kristian som deri omnämnes, hafva varit affattadt omkr. två veckor tidigare eller i början af Oktober.

förhoppningar svar från England, som äfven det engelska kabinettet samtidigt begynt visa sig mera böjdt än förut att tillmötesgå hans önskningar. Såväl hertigen af Buckingham som statssekreteraren Conway sökte nemligen öfvertyga konung Kristian om att han med full tillförsigt kunde lita på Englands understöd, i händelse han grep till vapen. Denna skriftvexling, af hvilken endast fragment numera återstå [5]), var en inledning till de afgörande underhandlingar, som egde rum sedan Anstruther enligt det löfte, han redan i Juli afgifvit, den sista December 1624 ånyo anländt till Köpenhamn [6]).

Den nitiske ambassadören hade icke blifvit nedstämd oaktadt den ringa framgång, han under sin mödosamma färd genom det nordliga Tysklands småstater vunnit. Han hoppades så mycket mera att öfvervinna konung Kristians betänksamhet, som han några dagar efter sin ankomst [7]) erhöll ett bref från England, som väsentligen utvidgade hans befogenhet, i det att det gaf honom öppen fullmagt att med konung Kristian öfverenskomma om de bidrag i penningar och trupper, med hvilka England skulle understödja det gemensamma företaget [8]). Medan Anstruther i Juli 1624 en-

[5]) Buckinghams bref af den 16 September 1624 meddelade konung Kristian detaljerade underrättelser om de åtgärder, man var sinnad att vidtaga för att sätta den djerfve äfventyraren, grefve Ernst af Mansfeld i tillfälle att åter uppträda på kontinenten i spetsen för en krigsduglig armé (Molbech sid. 162). Om innehållet af Conways bref känna vi intet närmare. Det omnämnes i Anstruthers i det föregående citerade skrifvelse till Conway i följande ordalag: From hence I intend to goe — into Denmarke, hoping by these steppes (?) w;ch your H. hath sent unto mee — some good resolutions may be expected from him.

[6]) Enligt Anstruthers i publ. rec. office förvarade reseräkning.

[7]) Enligt An account of the charges of my late voyage, April 1625 (Pub. rec. off. S. P. Denmarke) anlände Anstruther den sista December fråu Hamburg och Holstein till Köpenhamn. Opels uppgift sid. 109 att Anstruther kort förut i Haag rådplägat med Carleton och Fredrik af Pfalz är origtig.

[8]) „Serenissimo Regi Daniae et Germaniae Principibus ostendas“ heter det här, „nihil magis Regem nostrum in martiali sua resolutione pro restitutione Palatinatus confirmare posse, quam ut se declarare velint et copias suas cum nostris reciproce jungere, et quando palam ad

dast varit en kunskapare med föga omfattande fullmagt, var han således numera berättigad att ingå slutligt aftal med den danske konungen. Men dock erfordrades det hela hans ifver och vältalighet för att förmå konung Kristian till ett bestämdt och afgörande beslut. „Många lifliga samtal (many quick discourses) egde“, berättar han, „rum mellan oss vid särskilda tillfällen. Jag erinrade konungen om kristenhetens allmänna bästa, om Tysklands fred, hans egna och hans vänners intressen, det förtroliga förhållandet mellan honom och vår nådige herre, fiendens och hans allierades stora magt och de faror, som till följd deraf hotade. Han deremot framhöll de osäkra följderna af ett krig, den fredliga ställning, hvari han befann sig, sina egna grannars misstroende och framför allt, att han redan förut visat sig redo att gå framåt, men då erhållit ett kallt svar af vår nådige herre“. Vid Anstruthers anmärkning, att ställningen i England numera var väsentligen förändrad och att Kristian borde blicka framåt icke tillbaka, blef konungen mera böjlig än förut (became something more flexible): hvaraf Anstruther begagnade sig till att med ännu större ifver bekämpa hans betänkligheter. Slutligen, då Anstruther bestämdt förklarade, att han hade fullt bemyndigande, att ingå öfverenskommelse med konungen, och att han blott önskade, att

---

actionem deventum fuerit, et tecum contrahere volunt *qui pariter plenariam potestatem habes contrahendi de proportionibus, limitationibus et quotis cum militum tum nervi belli pro emolumento et bono causae publicae.* Et ubi Ser. noster intellexerit, quantum auxilii inde sperare possit, tandem regia ipsius resolutio erit, vires ad operis executionem adhibere idoneas. Det är otvifvelaktigt detta bref, som Anstruther afser, då han i sin slutberättelse (April 1625) talar om att hans instruktion blifvit utvidgad med „other additions“, och att han haft „power to treat w:th him (Kristian IV) for proportions quotas and limitations w:th assurance of reall performance from England, as all things to be w:th that king contracted. — Hvilken vigt konung Kristian fäste vid brefvet finner man deraf, att han på dess baksida egenhändigt antecknat: Huis som sistgangen kommen aff England 7 Jano. 1625. Brefvet saknar underskrift. men utgör svar på Anstruthers depech af den 24 Oktober 1624 (Danska Geh. Ark., prins Carls bref).

denne närmare skulle formulera sina fordringar, gaf Kristian vika, förklarande att om konungen af England sände honom 6,000 man till fot ooh 1,000 till häst, han å sin sida ville uppställa 4,000 man till fot och 1,000 till häst. Detta skulle utgöra grundstommen för en armé, hvilken så snart som möjligt skulle föras mot kejsaren och ligan. Okunnig om de underhandlingar, som samtidigt i London egde rum mellan Bellin och de engelska ministrarne, samtyckte Anstruther utan tvekan till hans förslag och var redan den 13 Januari i tillfälle att underrätta den engelske ambassadören i Haag, Carleton, om den framgång, han vunnit [9]). Såväl Kristian IV sjelf som andra personer, som voro i tillfälle att blicka in i tidens politiska förhållanden, intygade sedermera, att det väsentligen var Anstruthers energiska uppträdande, som förmådde Kristian att inslå en ny politisk rigtning [10]).

Den tillit till England, Kristian härvid ådagalade, utvisar, att han icke hade full kännedom om den engelska regeringens finansiela svårigheter och om den söndring, som rådde mellan henne och det engelska underhuset. Men han skulle dock icke så lätt låtit förleda sig af Englands anbud, om icke i hans egen ställning bevekelsegrunder fun-

---

[9]) Rob. Anstruther to S:r Dudley Carleton, Publ. rec. off S. P. Denmark. *Bilaga I.* Jmfr. Part of S:r Robert Anstruthers letter to Conway of 14 January 1625.

[10]) „Wir denken es im höchsten vertrauen nicht bergen *dass auf einstendich anhaltung des Englischen gesanten ich mich dahin alteriret* dem gemeinen wohlstandt zum besten 1000 zu Ross und 4000 zu fuss zu halten“. Konung Kristian till Georg Wilhelm $^{5}|_{15}$ Jan. 1625. (Berl. Geh. Arch. Dänem. Kriegssachen). — „To which I receaved answere unpleasing to mee namely *that this king had by my sollicita:on embarqued himself into a warr against the house of Austria and the catholique league*“. Anstruther till Conway 31 Aug. 1625 (Publ. rec. off. S. P. Denm). „Vous scavez donc, *comment le dict Roy mon maistre principalement selon la continuelle requeste du Roy de la Grande Bretagne* a prins sur soy la grande charge et le paisant fardeau de ceste guerre et defense pour le bien public“. Palle Rosencrantz' proposition. (Loc. cit.)

nits, hvilka lika mägtigt, som de utifrån kommande lockelserna manade honom att öppna en ny väg för sin politiska verksamhet. Danmarks läge hade sedan sommaren 1624 i intet afseende blifvit tryggare; tvärtom var det nu mera än då egnadt att ingifva konung Kristian oro och bekymmer. De ligistiska härarnes oafbrutna framsteg i den nedre saxiska kretsen hotade att tillintetgöra hans inflytande i det nordliga Tyskland. Stiftet Bremen, der hans son var koadjutor sväfvade i främsta rummet i fara, och det kunde icke dröja länge, innan ligans och kejsarens öfvervigt skulle göra sig gällande äfven inom Kristians och hans söners öfriga tyska besittningar. De konflikter, som redan nu egt rum med kejsaren, t. ex. då Kristian sökt utverka sin son Fredriks val till koadjutor i stiftet Halberstadt, men kejsaren motverkat detsamma [11]), och den tillbakavisande köld, hvarmed han afböjt de förmedlingsförslag konungen framstält, vittnade om att det i längden var omöjligt att undvika en blodig kamp mot det habsburgska huset.

Äfven Kristians ställning i norden medverkade mägtigt till att bestämma hans handlingssätt. Vi känna genom hans skrifvelse till riksrådet af den 22 Juli 1624 de synpunkter, som i detta afseende ledde honom, och vi måste antaga att hans uppfattningssätt var likartadt i Januari 1625. Nu likasom då ville han genom en handlingskraftig politik befästa det vänskapliga förhållandet till England och Holland och hindra Sverige att blifva en europeisk stormagt.

Flere bland Kristians samtida, isynnerhet svenska eller med Sverige förbundna diplomater, förbisågo de allmänna, i hela den politiska situationen liggande motiv, som bestämde Kristians handlingssätt, och betraktade hans afundsjuka mot Gustaf Adolf och hans önskan att korsa dennes planer såsom den uteslutande bevekelsegrunden till hans uppträdande. De trodde, att Kristian genom hemliga meddelanden fått kännedom om Gustaf Adolfs stora förslag, och

---

[11]) J. A. Fredericia, Danmarks ydre politiske Historie (1629—1635) sid. 27.

ansågo, att han inlät sig i det tyska kriget för att förekomma förverkligandet af detsamma. Det kan dock ifrågasättas, huruvida Kristian IV vid den tid, då underhandlingarna mellan honom och Anstruther egde rum, genomträngt den hemlighetsslöja, som omhöljde den svensk-brandenburgska diplomatiens verksamhet. Endast ett fåtal statsmän hade erhållit underrättelse om det svenska projektet och desse meddelade sig med hvarandra under iakttagande af de största försigtighetsmått. Sekretessen var så stor, att till och med den svenske residenten i Haag, Rutgersius, icke hade full kännedom om hvad som försiggick inom den statsmannakrets, till hvilken han sjelf hörde [12]). Det finnes intet bevis för, att saken detta oaktadt redan i Januari skulle varit känd i vidsträcktare kretsar; också finna vi ingenstädes närmare angifvet, från hvilken källa konung Kristian skulle hemtat sin föregifna kunskap derom [13]). Deremot bestyrkes Kristians försäkran [14]), att han handlat obe-

---

[12]) Detta framgår af tvenne bref från Gustaf Adolf till Rutgersius af den 13 Mars 1625; sv. riksark. Hollandica. Det heter här: „etsi consilia pro Republica concepta inprimis ea quae belli sunt, tutius occultantur quam cum multis communicantur; unde hactenus ex nostra parte celare voluimus ea quae nobiscum nomine Principis Walliae atque Electoris Brandenburgensis acta fuere“ och „acta quaedam sunt nter nos, Regem Britanniae Electoremque Brandenburgensem, de foedere ineundo, pro restituenda et conservanda re communi, instinctu hortatuque Regis Bohemiae; cujus directionem in nos suscipere statuimus. — Illa quidem hactenus paulis concredita fuerunt“.

[13]) I bref till Camerarius af den 13 Mars 1625 säger Axel Oxenstjerna: Puto concilia nostra emanasse sive ex aulis principum Germanicorum sive ex ipsa Anglia. (Moser V). Att Kristian från England skulle erhållit meddelande om Gustaf Adolfs förslag är dock omöjligt, emedan detsamma först under sista dagarna af December blef kändt derstädes. De bref åter, som det svenska kabinettet under hösten 1624 aflät till några tyska furstar voro affattade i fullkomligt allmänna ordalag. Det är derför troligt, att bland desse endast kurfursten af Brandenburg kunnat närmare upplysa Kristian om Gustaf Adolfs sträfvanden, men denne var ej mindre än Gustaf Adolf sjelf mon om sekretessens bibehållande. I hvarje händelse föreligger intet bevis för att Kristian från Tyskland erhållit någon skrifvelse rörande denna sak.

roende af Gustaf Adolfs afsigter genom att dessa icke omnämnas i något af de aktstycken, som belysa Kristians politik i Januari månad, hvarken i Kristians brefvexling, riksrådets skrifvelse till honom eller Anstruthers depecher. Äfven andra omständigheter vittna derom. Så anmärker Anstruther i slutet af det af oss omnämnda brefvet af den 13 Januari: „Nu är det tid också för dem, som hafva i uppdrag att underhandla med konungen af Sverige att förmå denne till ett svar, ty ehuru vi icke tvifla på hans goda vilja, så vänta vi dock att han skall gifva densamma tillkänna eller åtminstone i detalj fastställa sina bidrag efter tidens och sakens kraf"; hvilka ord utvisa en fullkomlig okunnighet om det svenska projektet [15]). Först genom några engelska depecher, som i slutet af Mars kommo konung Kristian till handa, erhöll denne kunskap om den svenska planen i hela dess omfång och ådagalade då den lifligaste öfverraskning [16]) Slutligen må nämnas, att Anstruther, då han senare i Haag sammanträffade med Camerarius, vid flere tillfällen inför denne betygade, att Kristian fattat sitt beslut fullkomligt utan kännedom af sin nordlige grannes afsigter [17]). De skäl, som tala för att den danska planen utvecklade sig oberoende af den svenska, äro således öfvervägande, hvilket dock icke hindrar, att den

---

[14]) I ett bref till Gustaf Adolf af den 19 April 1625, danska geh. ark.

[15]) Bil. I.

[16]) „He seemed to be troubled at the king of Swethens presentations"; Averies depech af $\frac{\text{23 Mars}}{\text{3 April}}$; publ. rec. off. S. P. Denmark.

[17]) „Asserit Anstrutherus firmissime Ulyssem (Christianum) sincere agere omnia, et causam properatae conscriptionis mili tum unam veramque fuisse, tum ut Tillium cohiberet, tum ut Ordines vicinae Saxoniae ad officum cogeret". Camerarius till Oxenstjerna den $^{18}|_{28}$ Mars. — "Serio et sancte affirmavit, nihil quidquam scivisse Lentulum (Christianum) de Gedeoniis (Gustavi Adolphi) oblatione in Sicilia (Anglia) facta, quando Ulysses (Christianus IV), eo se induci passus est, ut expeditionem presentem in se susciperet". Camerarius till Axel Oxenstjerna den $^{4}|_{14}$ April 1625. Sv. riksark. Ox. saml.

allmänna politiska rivaliteten mellan de två rikena inverkade på Kristians handlingssätt [18]).

Vi böra slutligen icke förbise, att äfven ett religiöst moment härvid gjorde sig gällande och att Kristian, ehuru ledd af politiska synpunkter, tillika hade en bestämd känsla af att han gick att utkämpa en strid för den sanna tron. Konung Kristian var en from man, som ofta i tal och skrift ådagalade hängifvenhet för religionens sak. Han betonade inför det danska riksrådet den religiösa sidan [19]) och uttalade ofta den tanken, att han sjelf och det företag, hvars ledare han var, stodo under gudomligt beskydd. Det vore derför orätt att icke erkänna, att synpunkten af religionens försvar var en om icke bestämmande, dock medverkande bevekelsegrund, som gaf det politiska betraktelsesättet ökad vigt och betydelse. Men oafsedt Kristians enskilda känslor var den ställning, han såsom politisk personlighet intog till den religiösa frågan afgjordt en annan än hans engelska bundsförvandters. Likasom Bellin och Gustaf Adolf ville han grundlägga ett evangeliskt förbund, hvars gemensamma syftemål skulle vara kampen för den evangeliska religionen och de tyska protestanternes frihet, icke för den jemnvigtspolitik, det engelska kabinettet ville genomföra [20])

---

[18]) Påståendet att Kristian sökt förekomma Gustaf Adolf och genom att framlägga mindre anspråk på understöd än denne lockat hans bundsförvandter på sin sida upprepas oaflåtligt i Gustaf Adolfs, Oxenstjernas, Camerarii och Rusdorfs brefvexling och är det genomgående draget i en af Rusdorf under början af år 1626 utgifven politisk brochyr (Loen, concilia et negotia Rusdorfii X). G. Droysen (del, I sid. 208—211) har förbisett de allmänna motiv, som framkallade Kristians uppträdande och utan kritisk granskning antagit de uppgifter, som ingå i svenska källor. Gardiner polemiserar mot honom, dock utan att närmare inlåta sig på frågan (vol. I sid. 135 not). Fredericia lemnar saken oafgjord sid. 29 not).

[19]) Vi sluta dertill af riksrådets i det följande citerade svar på konungens skrifvelse.

[20]) Anstruther försäkrade att Kristian grep till vapen „for noe other use as for the good of Christendoom and the Libertie of Germany"; Bilaga III sid. XVII; och vid mötet i Lauenburg beslöts under Kristians

"Gud den allsmägtige vet", skref Kristian någon tid senare till Gustaf Adolf, „att vi aldrig i handlingar eller tankar afsett att åvägabringa någon allmän perturbation eller oro, utan endast åsyftat att våra beträngda anhöriga må upprätthållas, allting återställas i sitt förra fredliga skick och våra och angränsande länder befrias från de besvärligheter, som bajerska och ligistiska trupper beredt dem [21]). Detta yttrande utvisar, huru olika Kristian och Gustaf Adolf tänkte sig omfattningen af det krig, som förestod. Medan Gustaf Adolf från början insåg, att en inblandning i den tyska konflikten skulle medföra en kamp på lif och död mot den katolska reaktionen, trodde Kristian sig kunna begränsa krigföringen enligt en jemnförelsevis inskränkt plan. Derpå berodde det, att hans politiska och militära förberedelser långt ifrån voro så kraftfulla, som företagets vigt hade erfordrat, och att hela hans handlingssätt under krigets lopp blef än djerft och oförväget än åter kraftlöst och vacklande [22]).

Vådorna af den situation, i hvilken Kristian kastat sig, ökades i ej ringa mon genom den kalla och afböjande hållning, riksrådet intog. I ett betänkande af den 11 Februari framhöll nemligen denna rikets högsta myndighet i lika fast som hofsam ton, huru svag den grund var, på hvilken konungen bygde. Det ansåg, att han icke hade tillräcklig orsak till kriget, ty ännu hade kejsaren och hans anhängare icke begått någon handgriplig oförrätt (thattlighed) mot ho-

---

ledning, att man skulle vidtaga försvarsåtgärder för „Guds äras fortplantande, religions- och profanfredens upprätthållande och återupprättandet af Tysklands libertet och frihet". Opel del. II sid. 126—127. Framför allt är dock den hållning, Kristian iakttog gentemot Frankrike, afgörande i denna punkt.

[21]) Kristian till Gustaf Adolf den 22 Februari 1625. Danska geh. ark.

[22]) „Je n'ai trouvé entre antres rien de plus considérable dans les propositions du roi de Dannemarc que d'entendre que S. M. pense finir la guerre en six mois, lesquels expirés on pourroit aviser de la continuation, s'il étoit nécessaire", säger Rusdorf, Mémoires tome I sid. 539. Äfven i flere andra aktstycken omnämnes, att Kristian tänkte sig att kriget skulle afslutas inom ett halft eller ett år.

nom, ej heller kunde man anse, att kriget var ett religionskrig. Det var ovisst, huruvida de furstar, som saken närmast angick, ville deltaga i företaget, och äfven om ett förbund kom till stånd, rådde så mycken olikhet och skiljaktighet mellan de konfedererade, att det lätt kunde upplösas och sönderbrytas. Såväl Frankrike [23]) som England och öfriga medlemmar deraf kunde, om de kejserliga tillgodosågo deras särskilda intressen, lockas att öfvergifva det gemensamma företaget, hvarför det var att befara, att konungen ensam komme att uppbära alla krigets svårigheter och faror, sig sjelf, sina länder och undersåter till största förderf och olycka. Det kunde, tillade riksrådet, synas lätt att begynna ett sådant verk, men fortsättningen och utförandet skulle blifva besvärliga, ty ingen menniska utan Gud allena kunde se och känna utgången deraf. Bättre vore att understödja konung Jakob med en summa af 100,000 daler än att aktivt ingripa i kriget [24]).

Konung Kristian lyssnade icke till dessa riksrådets varnande ord, men det tyckes dock, som om han numera, då det afgörande steget var taget, skulle vaknat till insigt af huru farlig ställningen var och funnit, att bristerna i företagets planläggning endast genom det mest energiska uppträdande kunde afhjelpas. Derom vittnar den oroliga ifver, han under våren 1625 ådagalade.

Vi ega bref af Kristian, deri han i korta om brådska vittnande ordalag meddelar hertigen af Holstein och kurfursten af Brandenburg underrättelse om sina planer och ma-

---

[23]) Yttrandet om Frankrike lyder sålunda: Thi mange aarsager kunde werre oc udfalde, att Gallus, om hand sig endsköntt wilde nedlade (som dog siunis honom sig offentligen dertill icke att wille erklare) kunde bliffue contentiret oc divertiret.

[24]) Rådets betänkande, dat. den 11 Februari och undertecknadt af Christian Friis, Christian Holck, Albert Skeel, Eske Krook, Jacob Ulfeldt, Magnus Haas och Thage Thott finnes i kopia såväl i danska Geh. Ark. som i kongl. bibl. i Köpenhamn. Det afgafs såsom svar på en kunglig skrifvelse af den 4 Februari, hvilken icke torde finnas i behåll-

nar dem att skynda till understöd [25]). Troligen hafva likartade budskap utgått till de flesta nordtyska furstar, ty redan mot slutet af Mars såg sig Kristian i tillfälle att vid en talrikt besökt furstesammankomst i Lauenburg med dem öfverlägga om den politiska ställningen. Han vann en skenbart fullständig framgång, i det att han af de församlade valdes till kretsöfverste för den nedre saxiska kretsen och tillika blef utsedd till chef för en armé, som skulle uppställas genom bidrag af alla kretsens medlemmar i och för „Guds äras fortplantande, religions- och profanfredens upprätthållande och återupprättandet af Tysklands libertet och frihet". Beslutet, hvarigenom Kristian legitimerades såsom det nordliga Tysklands försvarare, bekräftades kort derefter vid en nedersaxisk kretsdag i Lüneburg [26]).

Emellertid hade ett bref af Anstruther med underrättelse om den öfverenskommelse, som egt rum mellan honom och konung Kristian omkring den 11 Februari anländt till London [27]), der man redan misströstade om att vinna Kristian för sina planer. Det emottogs med liflig glädje. „Hans Majestät", skref statssekreteraren Conway med anledning deraf till Anstruther „har befalt mig att meddela eder sin vilja, att I på allt vis mån tacka konungen af Danmark, för att denne så till fullo gått Hans M:ts önskningar till möte och gifvit honom ett säkert hopp om återupprättandet af Tysklands frihet och återvinnandet af Pfalzgrefveskapet, i det att Hans M:ts bemödanden derför skola understödjas af

---

[25]) Brefvet till Fredrik af Holstein hos Molbech sid. 181; brefvet till Georg Wilhelm i Berl. Geh. Staatsarch. Rep. Dän. Kriegssachen.

[26]) Härom finnas noggranna detaljer hos Opel del. II sid. 122—133.

[27]) Vi sluta till att Anstruthers depech till Conway, dagtecknad den 14 Januari, natten mot den 11 Februari kommit till sin bestämmelseort, af följande ord, som ingå i ett bref af Thomas Lorkin till lord Carlisle m. fl., dagtecknadt den 12 Februari 1624—1625 och publiceradt i Hardwickes State Papers vol. I sid. 558: „From Denmark there came news *yesternight* as good as his Majestys own heart can wish, the particulars I cannot learn". G. Droysen säger utan att citera någon källa, del. I sid. 212: „Noch im Januar muss Jacob die dänischen Bedingungen in Händen gehabt haben, noch im Januar müssen er und Christian ei-

denne hans broders lycka, goda rådslag och verksamma hjelp. I mån i hans Majestäts namn försäkra konungen af Danmark, att han vill understödja honom med sex tusen man till fot och ett tusen till häst och förbinda sig att icke begynna fredsunderhandlingar eller ingå fred förrän förbundets ändamål blifvit uppnådt" [28]). Brefvet är dagtecknadt den 20 Februari således endast elfva dagar efter det Conway, såsom vi förut omnämnt, i bref af den 9 Februari meddelat Anstruther Gustaf Adolfs planer och befalt honom att med alla medel söka utverka konung Kristians bifall till desamma. Inom denna korta tid hade en fullständig omkastning egt rum i det engelska kabinettets hållning, ty genom att ansluta sig till Kristian och öfverlemna direktoriet åt honom förnekade de engelska statsmännen de förbindelser, de nyss afslutit med Bellin, och frångingo en af de hufvudpunkter, som under samtalen med honom blifvit fastställda. Vi ega icke någon kännedom om de öfverläggningar, som föregingo afsändandet af brefvet af den 20 Februari, men flere omständigheter göra det dock troligt, att det mindre var förvandtskapen mellan det engelska och det danska konungahuset eller det tidigare förbundsförhållande, som egt rum mellan England och Danmark, än tanken på den engelska skattkammarens begränsade tillgångar, som föranledde förändringen. Alla disponibla ressurser hade blifvit medtagna för utrustandet af en armé, som under grefven af Mansfelds ledning vid denna tid afgick till kontinenten och det syntes tvifvelaktigt, huruvida underhuset i en framtid skulle bevilja regeringen nya penningeanslag. Det var derför endast motvilligt, som konung Jakob och hans

---

nig geworden sein", och slutar deraf till att de engelska statsmännen, som ännu i Februari gåfvo Rusdorf och Spens förnyade försäkringar om konung Jakobs beslut att understödja det svenskt-brandenburgska förslaget, afsigtligt sökte dölja för desse den nya vändning sakerna tagit. Droysen har icke uppmärksammat, att det i allmänhet dröjde omkr. en månad, innan depecher från Danmark hunno anlända till England.

[28]) Parte of a l:re to s:r Robert Anstruther, Pub. rec. off. S. P. Denm. *Bilaga II.*

rådgifvare hade bifallit till Gustaf Adolfs och Bellins plan, enligt hvilken den engelska regeringen skulle underhålla en armé af omkring 15,000 man och dessutom bidraga till upprätthållandet af en flotta i Nordsjön och till att bringa städerna Wismar och Bremen i Gustaf Adolfs händer. De hade gjort det, emedan ingen annan utväg till Pfalz' återeröfring för tillfället förefans men med hemligt medvetande om, att de icke skulle kunna fullgöra så vidsträckta förbindelser. Nu deremot framlades af Kristian IV ett förslag, som åhvälfde den engelska staten vida mindre bördor och dock äfven det kunde leda till det afsedda målet. De tvekade derför icke att med den lättsinnighet, som öfverhufvud utmärkte det engelska kabinettets handlingssätt, bryta sitt tidigare löfte och såsom sitt antaga det nya förslaget [29]).

Mot slutet af Mars, således samtidigt med mötena i Lauenburg och Lüneburg, erhöll Kristian IV del af detta den engelska regeringens svar [30]). „Sakerna stå väl", skref han vid denna tid med afseende å den framgång, han haft, i det han såväl i England som Tyskland funnit stöd för sitt företag [31]). Men man anade, att Kristian på sin nya bana skulle möta hinder och svårigheter, dem han icke var mägtig att öfvervinna, och att hans bundsförvandter skulle visa

---

[29]) Att penningefrågan var afgörande för det engelska kabinettets hållning framgår bland annat af följande yttrande, som senare fäldes af Conway under samtal med Bellin: Si je veux dire ce que je sens, il faut que je dise que les propositions du Roi de Dannemark sont plus moderées, et auxquelles nous pouvons plutôt satisfaire qu'à celles du roi de Suède qui sont plus grandes et aucunement difficiles auxquelles nous ne pouvons satisfaire, sans notre incommodité; car outre le grand nombre des gens que demande la Suède elle veut avoir aussi dix-sept navires et quelques villes et ports dont on n'aura nullement à faire, ni en être curieux, si nous embrassons les propositions du Roi de Dannemark. Joint que le Roi de Suède désire l'anticipation ou l'avancement de quatre mois pour le commencement; ce que le Roi de Dannemark ne demande point. Memoires de Rusdorf del. I sid. 516.

[30]) Svaret framlemnades af Englands agent i Hamburg, Averie; Averie till Conway $\frac{\text{23 Mars}}{\text{3 April}}$ 1625; Publ. rec. off. S. P.

[31]) Molbech sid. 188.

sig mera böjda att gifva lysande löften än att fullgöra de förbindelser, de åtagit sig [32]).

---

[32]) Ett af Kristian uppgjordt arméförslag bevisar, huru öfverdrifna förhoppningar han gjorde sig om sina bundsförvandters understöd. Förslaget har följande lydelse:

	Ryttare.	Fotfolk.
England	1,000.	6,000.
Danmark	1,000.	4,000.
Brandenburg . . .	500.	2,500.
Magdeburg	200.	500.
Braunschweig . . .	500.	1,500.
Mecklenburg . . .	300	600.
Lyneburg	200.	400.
Holstein	200.	500.
Bremen	200.	500.
Hansestäderna . . .	2,000.	6,000.

Tillsammans skulle således arméen bestå af 22,500 man fotfolk och 6,100 ryttare. Hvad som härvid isynnerhet väcker förvåning, är det betydande understöd, Kristian väntade sig af de af gammalt mot honom fiendtliga hansestäderna.

V.

Det låg en inre motsägelse i de protestantiska staternas ställning under de första månaderna af år 1625. En politisk-religiös rörelse hade trädt i dagen, hvilken, sedan nordens tvenne konungar anslutit sig till densamma, syntes mägtig att hindra katolicismens framsteg. Men vid sidan deraf gick en annan strömning af politisk-verldslig art, ledande till befästande och stärkande af de enskilda staternas magt. De båda rigtningarna, af hvilka den ena hade stöd i folkens traditionela hängifvenhet för evangelii lära, den andra i furstarnes magtlystnad, voro oförenliga med hvarandra och en brytning mellan dem måste derför förr eller senare ega rum, i det att antingen det religiösa eller det verldsligt-politiska momentet gjorde sig uteslutande gällande.

Den fråga, som skulle bringa den dolda motsägelsen i dagen var icke fjerran. Gustaf Adolf hade såsom vilkor för sin anslutning till det evangeliska förbundet förutsatt, att han ensam skulle blifva ledaren af förbundets angelägenheter. Nu hade dock äfven Kristian IV framträdt med likartade anspråk. Häri låg fröet till en tvist, under hvilken den politiska rivalitet, som rådde mellan nordens konungar, i fullt mått skulle träda i dagen.

Den evangeliska sakens vänner och befordrare insågo att Kristian IV, som inom kort samlat en betydlig värfvad armé, icke skulle låta förmå sig att afstå från sina planer, och att Gustaf Adolf således icke numera kunde blifva det

gemensamma företagets ende ledare, men att tillika förhoppningarna om seger voro förminskade, i händelse det evangeliska förbundet gick miste om hans mägtiga stöd och rigtade derför sina bemödanden på att förmå de nordiska konungarne att med hvarandra dela såväl mödan som äran af det tyska kriget. De holländska statsmännen, hvilka icke tagit aktiv del i de föregående underhandlingarna, men dock med lifligt intresse följt de evangeliska alliansplanernas utveckling [1]), sökte i främsta rummet verka i detta syfte i förening med en af den evangeliska sakens ifrigaste vänner, det engelska sändebudet i Haag, lord Dudley Carleton [2])

I början af Mars 1625 gestaltade sig dessa sträfvanden till en detaljerad plan, hvilken vi finna återgifven i ett bref af Carleton till Conway af den 5 Mars 1625 [3]). I närvaro af Carleton, prins Moritz af Oranien och den holländska republikens öfriga mest betydande personligheter [4]) hade ett sammanträde egt rum, hvarvid man länge och ifrigt öfverlagt om huru såväl Gustaf Adolfs som Kristian IV:s intressen skulle tillgodoses och slutligen stadnat vid ett förslag, hvars hufvudpunkter voro: att om de båda nordiska konungarne, såsom man förmodade, icke kunde besluta sig för att med samlade krafter uppställa en enda krigshär, tvenne arméer, den ena under Gustaf Adolfs, den andra under Kristians ledning borde bildas, hvilka med ömsesidigt stöd af hvarandra skulle operera efter en gemensam krigsplan. Hvardera skulle bestå af omkring 15—20,000 man

---

[1]) Såväl Anstruther som Spens hade på väg från London besökt Haag och dervid emottagit rekommendations-skrifvelser af general-staterna.

[2]) Englands ambassadör i Haag var sedan drottning Elisabeths tid en af den holländska hufvudstadens inflytelserikaste personligheter. Han hade bland annat rätt att deltaga i generalstaternas öfverläggningar.

[3]) *Bilaga IV.*

[4]) Now upon knowledge of his Ma:ts embracing the overture proceeded from those princes, I found meanes, under other pretext of our maritime disputes, to have one of every Province, w:th the pentioner of Holland as supernumerary to be called to his Ex:cyes presence, at a tyme when i visited him. Bilaga IV.

till fot och 5—6,000 till häst, en truppmassa, som man ansåg tillräcklig för att med kraft fullfölja striden. Närmare bestämningar om de bidrag i trupper och penningar, som skulle erläggas af det tilltänkta förbundets medlemmar, skulle affattas vid det till den 20 April utsatta mötet i Haag, till hvilket Kristian och Gustaf Adolf borde sända ambassadörer med fullmagt icke blott att underhandla utan äfven att sluta definitivt fördrag. — Statsmännen i Haag, hvilka icke hade något intresse vid att se Sverige eller Danmark gå en betydande magtutveckling till mötes, sökte således intaga en medlande ställning mellan Kristian IV och Gustaf Adolf, i hopp att desse, ledde af hängifvenhet för protestantismen, skulle glömma de tvister och stridigheter, som länge söndrat dem. Ett samtida dokument skildrar situationen i följande ord: „Ordspråket säger, att ingen är nöjd, om han icke får allt vattnet till sin egen qvarn, men det är lika godt om två qvarnar äro i verksamhet och dela vattnet sig emellan. — Konungen af Danmark har tagit det första steget och förtjenar derför uppmuntran och understöd. Konungen af Sverige kan icke lika snabt som han komma till stridsplatsen, men blott saken ordnas i god endrägt, skall han nå lika ära med konungen af Danmark. Det skall bero på församlingen i Haag att se till, att äfven han erhåller sin del af de förbundnes bidrag i penningar och manskap“[5]). En politik af denna art var i sjelfva verket den

---

[5]) "Every man would draw all the water to his owne mill: but it wilbe when two mills were both sett on worke. — — Denmarke is in greatest forwardnes: and therein he deserves to be incouraged and assisted. Suede by reason of greater distance and incomodity in arriving at the place of battle will require more tyme: but wee see often the last dog ketch the hame; and though he draw into the field later, yet things being settled w:th good correspondency bitwixt those Princes, that king will have in all appearance equal share of the honor: and affaires may be so conducted that when he enters into action he may share of the contribution of the confederates. This must be the worke of the assemblye here at the Hagh". Ett oundertecknadt bref dagtecknadt Haag $^{7}|_{17}$ April 1625. Publ. rec. off. S. P. Holland.

enda, som kunde leda till en lycklig lösning af den evangeliska frågan.

Den pfalziske statsmannen Camerarius, som länge stått i det intimaste förhållande till det svenska hofvet, erhöll i uppdrag att underrätta Gustaf Adolf om den uppfattning, som gjort sig gällande hos prins Moritz och hans omgifning, och att söka utverka den svenska konungens bifall dertill [6]). Hans bref till Axel Oxenstjerna vittna att han med en ifver, värdig en af reformationens hängifnaste anhängare, arbetade i denna rigtning. „Hufvudsaken", skref han bland annat, „är att konungen af Sverige och konungen af Danmark enigt sammansluta sig med hvarandra, och jag ser ingen bättre utväg dertill än att enligt prins Moritz' och generalstaternas råd hvardera af dem erhåller sin egen krigshär. Jag hoppas af konungens af Sverige för mig välkända själsstorhet, klokhet och dygd, att han fortgår på den sanna ärans väg och icke öfvergifver den gemensamma saken" [7]). Derjemte påpekade Camerarius, att det nu var tillfälle för Gustaf Adolf att återupptaga de planer mot kejsarens schlesiska arfländer, han åren 1623 och 1624 uppkastat. Ett krig i denna del af Tyskland vore förenadt med så mycket mindre svårigheter, som konungen af Danmark i vestra Tyskland skulle sysselsätta de kejserliga stridskrafterna. Dessutom tillkom en omständighet, som särskildt borde leda Gustaf Adolfs blickar åt detta håll. Ett sändebud från Siebenbürgens och östra Ungerns beherskare, den genom sin oblidkeliga fiendtlighet mot det habsburgska huset i tidens historia kände Bethlen Gabor, hade nemligen vid denna tid anländt till Haag

---

[6]) Bland Camerarii bref i svenska riksarkivet (Oxenst. saml.) finnes en fransk öfversättning af det förslag, vi ofvan återgifvit, under titeln: „Es presentes ouvertures secretes".

[7]) "Summa totius rei in eo sita est, quomodo inter Suecum et Danum conveniet. Nec salutarius remedium video, quam si ex Periclis et Venetorum (principis Oranii et ordinum generalium) consilio unusquisque peculiarem habeat exercitum". Camerarius till Axel Oxenst. $^{17}|_{27}$ Mars 1625; Sv. riksark. Ox. saml. Jmfr ett bref af den $^{18}|_{28}$ Mars af nästan samma innehåll.

för att å sin herres vägnar erbjuda de evangeliska staterna förbund och understöd. Ryktet att det evangeliska Europas furstar voro beredda att med samlad kraft resa sig mot det österrikiska huset hade framträngt ända till denne furste, som sjelf kalvinist och varm vän af protestantismen dervid beslutit att ånyo upptaga den sedan April månad 1624 hvilande striden mot Ferdinand II [8]). Under förutsättning att den tilltänkta alliansen kom till stånd, och att han sjelf erhöll nödigt understöd erbjöd han sig: att med tvenne krigshärar bryta upp från Ungern för att angripa kejsaren i hans arfländer; att genom sitt inflytande hos den ottomanska porten förmå Turkiet att förklara Österrike krig och rigta sina krafter mot Steyermark, Illyrien och Kroatien; samt att genom en penningeskänk förmå de tartariska kosackerne att angripa Polen och göra detta land oskadligt för det protestantiska förbundet [9]). Camerarius framhöll, i det att han

---

[8]) Den engelska ambassadörens i Konstantinopel Thomas Roe's depecher, utgifna under titeln „negotiations of sir Thomas Roe", kasta ett intressant ljus öfver Bethlen Gabors politik och öfver förhållandena i det östra Europa. Det framgår derur, att den siebenbürgske fursten oaflåtligt motarbetade Österrike, samtidigt som han med stor skicklighet upprätthöll sina vänskapliga förbindelser med Turkiet. Till sina trosförvandter i det vestra Europa hyste han så mycket mindre förtroende, som desse visade endast ringa benägenhet att närma sig honom. Th. Roe anhöll förgäfves hos konung Jakob om fullmagt att underhandla med honom. Det pfalziska hofvet i Haag visade honom deremot större tillmötesgående.

[9]) Venit missus nobilis quidam ad Alexandrum (Bethlen Gabor), ut hunc adhortaretur, quo bellum contra Severum resumeret. Is se facturum respondit, sed his conditionibus. 1) Ut in commune foedus recipiatur. 2) Ne se inscio pax cum ullo hoste fiat. 3) Ut in Sicambriam (Silesiam) aut Sueciam (Bohemiam) exercitus inducatur, constans 12:m peditum et 4,000 equitum, cum quo Spartacus (Bethlen Gabor) ipse in persona se jungere possit. 4) Ut Julio Vindici ab aliis quoque negotium exhibeatur. 5) Ut juvetur aliqua nunc summa pecuniae. Tum se quatuor educturum exercitus. Unum ad fines Antoniae (Poloniae), quo Polonos a Castilia avertere queat. Alterum contra Severum versus Viennam. Tertium versus Stiriam. Quartum se ipsum ducturum vel in Sueciam vel in Moraviam. — Ingens momentum in accessione Alexandri si-

meddelade Axel Oxenstjerna dessa Bethlen Gabors löften, hvilket mägtigt stöd den evangeliska alliansen kunde påräkna i denne furste, och huru mycket ett fälttåg emot Tysklands östliga provinser genom hans framträdande skulle underlättas. „Ännu alltid“, skref han, „återvänder jag till detta förslag, ty om konungen af Sverige och Bethlen Gabor understödja hvarandra, skall kejsaren inom kort gå miste om frukten af sina segrar“ [10]).

Många uttryck i Camerarii bref häntyda dock på, att han tviflade, huruvida den plan, han sjelf lifligt förordade, skulle antagas af Gustaf Adolf eller af honom omfattas med det lifliga intresse, som hade erfordrats för dess förverkligande. Hans farhågor blefvo i sjelfva verket bekräftade genom de bref, han erhöll från Sverige, ty dessa vittnade om att den gamla oviljan mot Danmark vid underrättelsen om det omslag, som inträffat i dess politik, vaknat till nytt lif och att tanken på en allians med detta land var helt och hållet främmande för de svenska statsmännen. „Sedan konungen af Sverige“, skref Axel Oxenstjerna i ett bref af den 10 Februari, „bjudit den gemensamma saken sin tjenst, har äfven konungen af Danmark betygat sin välvilja för densamma, men, såsom jag tror, i afsigt att qväfva nitet hos dem, som verka derför, och rycka dem från vänskapsförbindelsen med Sverige. Sedan våra planer på detta sätt blifvit tillintetgjorda, skall han lätt finna en orsak att draga sig tillbaka“. Gustaf Adolf hade, tillade han, icke frångått sitt tidigare beslut, utan skulle orubbligt stå fast dervid och med Guds hjelp gå till verket, om det företogs efter den plan,

---

tum. Camerarius till Axel Oxenstjerna $^{17}|_{27}$ Martii 1625. Sv. riksark. Ox. saml. Närmare detaljer ingå i holländska riksarkivets handlingar rörande Bethlen Gabor.

[10]) Josephus (Camerarius) adhuc semper ad primum illud propositum respicit, transferendi a Gedeone (Gustavo Adolpho) ex inopinato in Sicambriam (Silesiam). Nam si vicinum haberet Alexandrum (Bethlen Gabor) ad eundem scopum tendentem, certe Severus (cesar) exiguo tempore cunctarum victoriarum fructum amissurus esset. Camerarius till Axel Oxenstjerna $^{13}|_{23}$ Mars 1625.

som med Bellin blifvit uppgjord. Men han var å andra sidan beredd att afstå från all inblandning i Tysklands politiska angelägenheter, i händelse ledningen af den stundande striden öfverlemnades åt Danmarks konung [11]). Tvenne senare bref af den 13 Mars och den 9 April voro ännu mera

---

[11]) Vi meddela här några utdrag ur detta karakteristiska bref: „Unde autem" säger den svenske rikskansleren, „subita haec mutatio animi et consiliorum atque unde tantus hic fervor tam subito effervescens juvandi causam publicam, suspicor magis quam comprehendo. Si cuncta ex sinceritate animi profisiscuntur, favebimus coeptis et felicem successum comprecabimur. Sin minus, quaeso ut pro affectu tuo in rerum communium restitutionem ac Regem meum altius haec inquiras ac penetres. Bellum enim quod suspicor credo emanasse, quod S. R. M:tas — officia sua obtulerit causae communi per Spensium et belli animum, ideoque Danum, ut haec perturbaret atque ardorem eorum, qui haec negotia agunt, restingueret atque ab amicitia Regis Sueciae averteret, studium officiumque suum testatum esse. Ubi consilia nostra hac arte delcta fuerint, facile inveniet sui excusandi causam, culpamque in alios transferendi, sic defereretur causa communis ut affectibus nostris indulgeamus. Ni haec vera sunt, puto me nec homines nosse, nec quidquam eorum, quae ad Rempublicam pertinent. — Haud equidem haec scribo eo fine ac si quid in animo Regis mei mutatum sit, cuncta enim ut sunt consulto atque ex firmo animi proposito conclusa, ita S. R. M:tas constanter iis insitet, ac Deo dante tentabit rerum restitutionem, si id ad eum modum, de quo cum Spensio et Bellinio actum negotium hoc fuerit, cum eorum quorum interest, adplausu consilioque susceptum. Moser patr. Arch. del V. — Vi anmärka i samband härmed att de rykten, att Kristian IV ingått förbund med Polen mot Sverige, som i November och December 1624 och Januari 1625 i Sverige utspredos, voro grundlösa. Det svenska riksrådet Gabriel Oxenstjerna, som under slutet af Januari sändes till Köpenhamn för att begära förklaring i denna sak, emottog af Kristian IV och dennes kansler Kristian Friis fullt lugnande meddelanden. Axel Oxenstjerna sjelf säger i det ofvan citerade brefvet: „is (Legatus in Daniam) nunc rediit ac resolutionem sive adsecurationem sic satis amplam secum retulit ut iis acquiescere oporteat". Hela saken har historiskt intresse endast såsom ett vittnesbörd bland många om den bittra stämningen mellan Sverige och Danmark. Goldschmidt (sid. 67) och G. Droysen (del. I sid. 208—209) hafva utan närmare granskning ansett de beskyllningar, som i denna fråga gjordes konung Kristian, såsom sanna. — Fullständiga handlingar härom ingå i danska geh. ark. Jmfr. Gabriel Oxenstjernas ambassadberättelse i Upsala bibliothek och Hallenberg del. V sid. 310 och 319.

egnade att nedslå Camerarii förhoppningar. Han hade med visshet emotsett, att Gustaf Adolf skulle följa inbjudningen att genom ett utomordentligt sändebud deltaga i sammankomsten i Haag den 20 April, men fann sig deri besviken. Oxenstjerna meddelade honom nemligen, att Gustaf Adolf, hufvudsakligen föranledd af de farhågor, som Danmarks framträdande väckt hos honom, beslutit att icke sända en med vidsträckt fullmagt försedd legat till Haag. Ställningen syntes konungen så obestämd, de blifvande bundsförvandternes hållning så osäker och framför allt Danmarks afsigter så tvetydiga, att han icke kunde besluta sig för detta steg. Rutgersius och andra med Sveriges politik förtrogna diplomater kunde å Sveriges vägnar underhandla med öfriga magter, men det slutliga afgörandet förbehöll han sig sjelf. I öfrigt stod han fortfarande fast vid de vilkor, han framlagt. Det tillkom öfriga protestantiska stater att afgöra, huruvida de ville bifalla dertill och att i denna händelse sända till honom legater för att bedja honom öfvertaga krigets ledning. Om dock saken tog en annan vändning och direktoriet anförtroddes åt Kristian, var äfven detta honom fullt till nöjes. Han ville då afbida företagets utgång och, i händelse hans trosförvandter gingo nya olyckor till mötes, träda fram för att rädda dem från en hotande undergång [12]). Det var så mycket mindre tvifvelaktigt, att dessa Oxenstjernas uttalanden voro ett tillförlitligt uttryck af Gustaf Adolfs tankar, som konungen sjelf i bref af den 13 Mars yttrade sig i fullt samma anda. „Jag anser“, skref han, „saken vara af så stor vigt, att afgörandet deraf icke kan anförtros åt ett sändebuds trohet och nit“. Han ville dessutom icke frångå de vilkor, han tidigare fastställt, så svåra de än kunde synas. „Ty det vore oförsigtig djerfhet att med svaga krafter gå till ett företag, der det gäller att bekämpa Österrikes på Spanien och den katolska ligan stödda magt, att gifva en bestämd och fast rigtning åt sinnena och att, sedan segern

---

[12]) Oxenstjerna till Camerarius 13 Mars och 9 April 1625; Moser patr. Arch.

är vunnen, afgöra, huru de från de besegrade undanryckta områdena skola fördelas. Finnes det någon, som med lätthet kan fullgöra allt detta, så unnar jag honom gerna äran deraf. Men min pligt såsom konung i ett stort och mägtigt rike förbjuder mig att handla sålunda. Säkert skall den, som utan betydande krafter och stora tillgångar åtager sig ett sådant värf, snart finna sig bedragen och öfvergifven" [13]).

Alla de meddelanden, Camerarius från Sverige emottog, genomgingos således af samma grundtankar: att Gustaf Adolf oförändradt vidhöll sin tidigare plan; att han förbehöll sig sjelf ledningen af den evangeliska alliansen; och att han, i händelse företagets direktion anförtroddes åt någon annan, ville afstå från att verksamt deltaga i detsamma. Med smärtsam oro och med aning om att de evangeliska planerna skulle stranda mot rivaliteten mellan de nordiska konungarne, emottog Camerarius dessa underrättelser. Han befarade numera att de bref, i hvilka han förordade det holländska förslaget, i Sverige skulle väcka misshag och bad derför Axel Oxenstjerna om förlåtelse, om han „af oförstånd felat, eller i förtröstan på att Gustaf Adolf skulle vara benägen att uppoffra alla sina krafter och tillochmed sig sjelf för det gemensamma bästa, hyst förhoppningar, som icke kunde förverkligas" [14]).

---

[13]) Minoribus autem viribus aggredi tantum negotium, temeritatis magis quam consilii esse putamus ac forsan cadere posse in hominem privatum vel obnoxium alteri obsequio vel alias rationes sui conservandi ignorantem. A Nobis certe, quibus regnum a Deo potens atque amplum concessum est, quique nihil aliud praeter famam in pretio habemus procul abesse debebit. Certe quisquam res magnas aggressus fuerit sine magnis viribus magnisque sumtibus, ductus forsan varia quadam spe, ac cuncta in casum datis, falsum se deceptumque tandem intelliget. Gustaf Adolf till Spens den 13 Mars 1625; Moser patr. Arch. del. V. S. R. Gardiner, Camden Soc. Miscell. VII.

[14]) Submisse autem sibi veniam petit, si forte ex imprudentia peccaverit, aut si ex nimio desiderio tam diu speratae deliberationis plus exoptaverit, quam forte praestari posset. In hoc autem acquiescit, quod exacte novit, Gedeonem (Gustavum Adolphum) tam magno et heroico

Lika litet som Gustaf Adolf var böjd att närma sig Kristian, var denne benägen att gå honom till möte. Flere vittnesbörd intyga detta. I en egenhändig anteckning, affattad före mötet i Lauenburg, uttalade sig Kristian emot en förbindelse med Sverige „emedan kriget genom Sveriges deltagande komme att utdragas i oändlighet, ty aldrig skulle konungen af Sverige finna sina önskningar tillfredsställda“ [15]). I samma anda yttrade sig Anstruther, då han vid sin återresa från Danmark anlände till Haag. Den föreslagna kongressen i Haag ansågs af honom onödig, ty det gälde icke numera att öfverlägga utan att handla och att gemensamt understödja konung Kristian [16]). Ett bref slutligen, i hvilket Kristian underrättade Gustaf Adolf om sina afsigter, var hållet i så allmänna ordalag och så kall ton, att det snarare syntes ämnadt att afstyrka Gustaf Adolf från att verksamt deltaga i kriget än att uppmuntra honom dertill [17]). Han emotsåg med så mycket större oro Sveri-

---

animo esse, ut cunctas suas vires atque adeo se ipsum pro Republica ac communi salute semper devoverit. Causae sane graves et verae sunt, cur legatum ad conventum hic futurum non miserit. Camerarius till Ax. Oxenstjerna $^{15}|_{25}$ April 1625. Sv. riksark. Ox. saml. Camerarii bref med meddelanden om öfverläggningarna i Haag anlände till Sverige mellan den 9 och 16 April, således efter det de skrifvelser af Gustaf Adolf och Axel Oxenstjerna, vi ofvan citerat, blifvit affattade.

[15]) Capita so bey dem neueren Convent in deliberation gezogen undt erörtert werden sollen. Punct. 11 Molbech sid. 187.

[16]) S:r Robert Anstruther disputes against (the assemblye here at the Hagh) preferring action before treaty, w:ch is wisely sayd but not so well considered that no action can be well conducted by confederates w:thout treaty“. Det i det föregående omnämnda oundertecknade brefvet af den $^{7}|_{17}$ April 1625 i Publ. rec. off. S. P. Holland.

[17]) Gustaf Adolf besvarade brefvet i försigtiga och varsamma uttryck och Axel Oxenstjerna skref med anledning deraf: „Konungen af Danmark ämnar nu åtaga sig den gemensamma saken. Vi för vår del skola åtnöja oss med att önska honom lycka i företaget“. — Kon. Kristian till Gustaf Adolf den 22 Febr. 1625. Gustaf Adolf till kon. Kristian den 31 Mars 1625. Postscriptum till Ax. Oxenstjernas bref till Camerarius den 13 Mars 1625. Moser del. V.

ges inblandning, som han fruktade, att han derigenom skulle beröfvas en del af det understöd, han påräknat.

Således hade ännu intet tecken till närmande mellan nordens tvenne konungar visat sig vid den tid, då de lärde känna det holländska förslaget. Likväl gåfvo statsmännen i Haag icke allt hopp förloradt. De trodde, att de genom sitt inflytande skulle kunna förmå Gustaf Adolf och Kristian IV att i det religiösa intressets namn sluta sig till hvarandra och arbetade i denna rigtning med en ifver, som inom kort gjorde Haag till centralpunkten för den protestantiska diplomatiens verksamhet.

Deras uppfattning delades numera äfven af den man, som förut varit den varmaste förfäktaren af Gustaf Adolfs planer, Kristian v. Bellin. Denne betraktade det nya förslaget såsom den enda utvägen, sedan de hinder, som reste sig mot förverkligandet af det ursprungliga svensk-brandenburgska projektet visat sig oöfverstigliga. Han rådde derför sin furste att ansluta sig till den rigtning, de holländska statsmännen inslagit, och att hellre söka sitt stöd i en allians med båda de nordiska konungarne än böja sig för kejsarens öfvermagt [18]). I sjelfva verket beslöt Georg Wilhelm att med hela sitt inflytande verka för prins Moritz' och hans vänners afsigter.

Kurfursten hoppades att vid ett möte mellan honom och Kristian IV, som skulle ega rum i staden Zechlin 10—12 April, kunna öfvertala denne att antaga det holländska förslaget. Men Kristian visade vid sammanträffandet föga

---

[18]) „Alhier gehen die staaten mit einer schickung an Dennemark umb, denselben in seinem vorhaben zu besterken, jedoch dass er dasselbe auf eine alljantz begrunden wolle, und den bewussten tag zu beschicken. Så tractirt man auch wie zugleich Schweden eine armee unter handen bekommen möchte um damit eine impeto in Schlesien zu versuchen. Wobey Brandenburg wegen des durchzugs — ettwass ungemach leyden wirdt, aber hingegen wurde E. C. D. dadurch von Polen und Lausitz wichtige sicherheit erhalten. E. C. D. hatt sich so weyt mit negotiatjonen embarquiret, dass er ohne gefahr nicht zurück kommen kan". Bellin till Georg Wilhelm, Haag den 4 April 1625. Berl. Geh. Arch. Rep. N:o 89 a. I flere andra bref yttrar sig Bellin i samma anda.

böjelse derför. Hellre ville han draga sig tillbaka och åt Gustaf Adolf öfverlemna den krigshär, han uppstält, blott denne gaf honom ersättning för de kostnader, som blifvit använda på densamma, ett inkast, som af Georg Wilhelm tillbakavisades med den anmärkning, att Kristians krigsutrustning redan var alltför omfattande för att något sådant skulle komma i fråga. Slutligen gaf dock Kristian i hufvudsak vika, men utan att inlåta sig på några detaljerade öfverenskommelser. Han föregaf, att han närmare ville bestämma sin hållning, först sedan han vunnit kännedom om Gustaf Adolfs afsigter [19]).

Härigenom lät Georg Wilhelm dock icke afskräcka sig från att fullfölja sina nya sträfvanden. Han sände tvärtom omedelbart efter mötet i Zechlin en af Bellins vänner, medlemmen af det hemliga rådet, v. Götzen, till Köpenhamn och Stockholm med uppdrag att förmå Gustaf Adolf och Kristian IV att vid en personlig sammankomst öfverenskomma om sättet och medlen för ett gemensamt uppträdande i Tyskland [20]).

Von Götzen anlände till Köpenhamn den 18 April 1625, men fann stämningen vid det danska hofvet min-

---

[19]) Vi ega endast sparsamma underrättelser om det vigtiga mötet i Zechlin. Att det var det holländska förslaget, som föresväfvade Georg Wilhelm finna vi af följande yttrande i „Vortrag des an Gustav Adolphen abgeschickten brandenburgischen Gesandten von Götzen (4 Maj 1625, Moser del. V). "Dieweil seiner Churf. Dhl. im Vertrauen an die Hand gegeben worden, Ew. Kön. May. (zu Schweden) wie auch Ihr. Kön. May. in Dännemark jedwedem eine absonderliche Armee von 5,000 Pferden und 20,000 Mann zu fuss zu proponiren. Also haben Ihr. Churf. Dhl. bey obgemeldter Occassion Ihr. kön. May. in Dännemark solchen Vorschlag gethan und Dero Gedancken darüber gehört. Jmfr. konung Kristians tvenne propositioner vid mötet i Zechlin, Molbech sid. 221 och några handlingar rörande samma möte i Berl. Geh. Arch. Rep. Dänemark.

[20]) Von Götzen hade redan förut varit använd såsom diplomatiskt sändebud. Så t. ex. hade han nyligen haft i uppdrag att meddela hertigarne af Mecklenburg underrättelse om den svensk-brandenburgska planen.

dre gynsam, än han förmodat. Konung Kristian svarade honom nemligen: att han icke afsåg sina egna fördelar utan uteslutande det allmännas väl och lugn; han ville derför icke motsätta sig Gustaf Adolfs afsigter och såg gerna, att denne med en skild här ryckte fram längs Oder till Schlesien; men han ansåg dock icke nödigt att sammanträffa med honom eller att deltaga i den föreslagna kongressen i Haag; han trodde sig derförutan tillräckligt säkerställd och betraktade sitt företag såsom fullkomligt oberoende af den svenske konungens sträfvanden [21]). Han samtyckte likväl till att en dansk rådsherre Christian Sehested, åtföljde von Götzen till Stockholm, men den instruktion, denne emottog, innehöll ingen antydan om att Kristian önskade samverka med Gustaf Adolf och dela direktoriet med honom. „Så framt", hette det deri „Hans Kärlighet (konungen af Sverige) undandrager sig all annan undsättning, så skall Hans Kärlighet erinras om det löfte, han afgifvit om 4,000 man, och uppmanas att åtminstone fullgöra detta sitt löfte och sända dessa 4,000 man till det ställe, der de bäst behöfvas" [22]), hvilka ord bevisa, att Kristian icke försmådde Gustaf Adolfs hjelp, men dock ville gifva honom så liten andel som möjligt i det stora företagets ledning. Denna uppfattning motsäges skenbart genom ett till instruktionen bifogadt tillägg af följande lydelse: "Så framt konungen af Sverige vill emottaga den armé, jag värfvat, så skall jag omedelbart öfverlemna densamma åt hans kommissarier, dock mot ersättning af de kostnader, som blifvit nedlagda på densamma". Men detta förslag likasom det liknande anbud, Kristian gjorde vid mötet i Zechlin, var otvifvelaktigt endast

---

[21]) Des H. von Götzen relation von seiner Verrichtung bey der Kön. May. von Dennemark etc. 3 Juni 1625; Berl. Geh. Arch. Rep. Dänemark; concept.

[22]) Detta har afseende på att Gustaf Adolf nyligen erbjudit sig att enligt traktaten af år 1614 (se ofvan sid. 9) understödja Holland med 4,000 man, hvilket anbud generalstaterna afstyrkt under förklaring, att denna truppstyrka hellre kunde användas till de tyska protestanternes understöd.

ett löst framkastadt yttrande, afsedt att ådagalägga Kristians ifver för den protestantiska saken, men icke att praktiskt förverkligas, ty, oafsedt öfriga hinder, skulle redan beräkningen af utgifterna för arméens utrustning förorsakat de största svårigheter [23]).

Äfven i Stockholm, dit den brandenburgske ambassadören den 2 Maj 1625 åtföljd af Sehested anlände, såg han sig besviken i sina förhoppningar. Redan före hans ankomst hade nemligen Gustaf Adolf med anledning af det holländska förslaget uppkastat en ny plan, som skenbart var ett tillmötesgående svar på detsamma [24]), men i sjelfva verket betecknade en återgång till hans tidigare försök att vinna det protestantiska Europas bistånd i Sveriges strid emot Polen.

Den svenske konungen förklarade nemligen, att han om än motvilligt ville gå prins Moritz' önskningar till möte och i förbund med konung Kristian angripa kejsaren i hans arfländer. Dervid kunde tvenne vägar väljas, den ena längs Oder genom Pommern och Mark-Brandenburg, den andra genom Preussen och Stor-Polen. Men den förra vägen var

---

[23]) Vår tanke om detta konungens egenhändiga tillägg bestyrkes genom följande yttrande i en depech af Carleton till Conway: By an expostulation the King of Denmark used at his going towards the meeting at Zechline — i find he was full of jealousie; as if there were a Treaty here in hand, to lay him asyde, and to give the direction of affairs in Germany to the k. of Sweden; in w:ch case the king of Denmark doth civilly offer to submitt his whole forces to the command of Swede. Hereunto the states have made a speedy and discreet answeare etc. Häraf framgår, att man i Holland betraktade Kristian IV:s anbud snarare såsom ett bevis på ovilja än på tillmötesgående emot Gustaf Adolf. Carleton till Conway 29 April 1625. Publ. rec. off. S. P. Holland. — G. Droysen (del. I sid. 232) och Goldschmidt (sid. 67) polemisera med rätta mot Molbechs (sid. 192) uppfattning i denna punkt. Gustaf Adolf fäste i sitt svar på Scheteds framställning intet afseende vid detta Kristians anbud.

[24]) Planen meddelades Camerarius och Rutgersius i bref af den 16 och 20 April. Axel Oxenstjerna till Camerarius den 16 och 20 April; Moser del. V. Gustaf Adolf till Rutgersius den 20 April; sv. riksark. Hollandica; ofullständigt hos Moser.

omöjlig, emedan den gick genom vänskapligt sinnade furstars områden, hvilka genom kriget skulle lida skada, och emedan ett fälttåg derstädes skulle bereda Polen tillfälle att angripa Sverige. Deremot skulle Sveriges trygghet bäst tillgodoses, om kriget förlades till Polen, hvarigenom polackarne skulle blifva tvungne att tänka på eget försvar, icke på att angripa andra. Vägen genom Preussen och Polen vore derför att föredraga [25]).

Valdes denna sistnämnda väg, vore det nödvändigt att i främsta rummet försäkra sig om besittningen af Polens enda mera betydande hamn vid Östersjön, staden Danzig i Preussen, hvilken, om den fortfarande tillhörde polska kronan, oaflåtligt skulle hota Sveriges trygghet och säkerhet, men deremot, om den tillföll de förbundna skulle blifva en förträfflig hamn för de svenska flottorna och en vapenplats, der trupperna kunde samla sig och dit de i nödfall kunde draga sig tillbaka [26]). Helst borde staden förmås att frivilligt ansluta sig till de förbundne, men i händelse af vägran, tvingas dertill. De stater, som stodo i handelsförbindelse med Danzig, skulle kanske betrakta detta förslag med mindre välbehag, men då det gälde det allmänna bästa, borde

---

[25]) Itinera qvibus transitus nobis capiendus erit in Silesiam, duo tantum sunt, unum ad Oderam per Pomeraniam atque Marchiam, alterum ad limites Pomeraniae ac Marchiae per Borussiam, Cassubiam et Majorem Poloniam. *Illud iter ad Oderam multis de causis capi non potest,* quod sit conjunctum cum damno et offensione amicorum et confoederatorum, hostemque ex suis in horum ditiones attrahat, nec cum gratia obtineri possit et denique, quod praebeat Polono facultatem belli in regis mei ditiones divertendi. Alterum ad limites Pomeraniae et Marchiae per ipsam Poloniam commodius est tum, quod noceat Polono, hosti Sueciae et amico et confoederato Caesaris, tum quod illum ad sua defendenda cogat et ab aliis cogitationibus abstrahat. — Securitati autem Regni Sueciae sic potissimum prospicietur, primum bello in Poloniam translato, quo de se defendendis, non de nobis oppugnandis, Poloni cogitabunt. — Axel Oxenstjerna till Camerarius den 16 April 1625.

[26]) Dantiscum proposito nostro obstare videtur, urbs non impotens, quam aut amicam aut in potestatem redactam esse oportet priusquam ulterius progrediamur. A. st.

man icke fästa afseende vid synpunkter af denna art. Om de förbundne kraftfullt understödde Gustaf Adolf, skulle Danzig utan svårighet kufvas [27]).

Sedan Gustaf Adolf med de förbundnes hjelp blifvit herre öfver Danzig, borde man med vapenmagt tvinga Polen att afstå från allt motstånd, ett företag som genom det sjelfsvåld, som herskade i detta land, dess kraftlösa författning och bristande finansiela tillgångar var förenadt med mindre svårigheter, än man kunde föreställa sig [28]). Möjligen kunde Bethlen Gabor förmås att från Ungern angripa Polen, hvarigenom utsigten att vinna en snabb framgång blefve så mycket större.

När dessa hinder voro öfvervunna, kunde kriget förläggas till Schlesien, hvarvid Gustaf Adolf för sin del med tiotusen man fotfolk och ett tusen ryttare skulle bidraga till det gemensamma företaget. Han kunde så mycket hellre förbinda sig dertill, som Sverige genom det föregående kriget mot Polen skulle vara tryggadt för all fara från detta håll [29]).

Gustaf Adolf angifver sjelf i följande ord de motiv, som föranledde honom att framlägga denna nya plan: „genom enskilda bref meddelades mig, att prinsen af Oranien och generalstaterna önskade, att såväl jag som konungen af Danmark skulle styrkas i vårt nit för den gemensamma saken, i det att hvardera erhölle en krigshär af 20,000 man fotfolk och 5,000 ryttare. Detta anbud syntes mig i många afseen-

---

[27]) — dubitandum non est, cunctis recte ponderatis, quando justa vis ex arte et prudenter fuerit adhibita, voti compotes per Dei gratiam fieri possimus. Oxenstjernas bref af den 20 April.

[28]) Potentia Poloniae non est aspernenda et se ausis nostris initio objiciet. Volet enim sua tueri, progressum nostrum sistere et opitulari Caesari. Sed sicuti hostem contemnere temeritatis est, sic nimium metuere et extollere timiditatis etc. Brefvet af den 16 April.

[29]) „Obstringit autem se Rex meus eo casu, si adjutus opibus confoederatorum sedem belli in Borussia et Dantisci collocaret, quod ad minimum decem millia peditum et mille equites sumtibus suis sit sustentaturus et additurus copiis confoederatorum ut tum simul junctae penetrent in Silesiam“. Axel Oxenstjernas bref af den 20 April.

den betänkligt, ty det stred mot det förslag, jag tidigare gjort Englands och Brandenburgs sändebud, hvilket varit grundvalen för hela mitt handlingssätt; det var alltför obestämdt för att förtjena full tillit, och det var att befara, att en dyrbar tid skulle gå förlorad under förnyade fruktlösa underhandlingar. Men jag ville dock icke vägra att tillmötesgå mina vänners önskningar och att fästa afseende vid generalstaternas och prinsens af Oranien uttalade mening" [30]).

Det framgår häraf att Gustaf Adolf endast af undseende för Holland och öfriga protestantiska magter afstod från den plan, han sedan Oktober 1624 vidhållit, och att han icke väntade sig ett gynsamt resultat af fortsatta underhandlingar. Hans intresse för den sak, kring hvilken de protestantiska statsmännens tankar rörde sig, var icke numera lika varmt som förut, och hans blickar vände sig derför ånyo mot Polen. Eröfringen af Danzig och kriget mot Polen voro hufvudpunkterna i hans nya förslag. Striden mot kejsaren framhöls deremot deri såsom en aflägsen framtidsuppgift.

Förgäfves sökte von Götzen efter sin ankomst till Stockholm förmå Gustaf Adolf att vika från denna ståndpunkt, i det att han påpekade, att Danzigs eröfring och striden i Polen icke stodo i direkt samband med de politiska förvecklingarna i Tyskland och att öfriga evangeliska magter önskade, att Gustaf Adolf skulle välja Oder till bas för sina krigsoperationer och längs denna flod i nära förbindelse med konungen af Danmark framtränga mot Österrike.

---

30) „Multa hic quidem occurrebant, quae S. R. M:ti ne se hisce amplius immisceret dissuadebant: primo quidem, quod id pugnaret cum facto ante annum legatis Anglico et Brandenburgico propositione, quae fundamentum omnis consilii nostri fuerat. Praeter cetera vero obstabat suspensa rebusque nostris noxia consiliorum incertitudo, tum lapsus temporis pretiosi, haud proficiens causae communi, et omnes propriae rei gerundae occasiones manibus nostris excutiens. At ne votis omnium S. R. M:tas deesset, praesertim cum id Principem Auraicum et Ordines Generales consultum judicare intelligerent" etc. Gustaf Adolfs resolution till Gaspar van Vosbergen; Verbaal van de ambassade van Gaspar van Vosbergen sid. 139.

Gustaf Adolf var besluten att icke numera gifva vika och slutade sina samtal med den brandenburgske ambassadören med den förklaring, att han var besluten att afstå från allt ingripande i Tysklands politiska angelägenheter, såvida ej hans tilltänkta bundsförvandter innan slutet af Juni månad genom sändebud underrättade honom om att de antagit någondera af de tvenne planer, han framlagt[31]). I samma syfte yttrade han sig inför Sehested. De båda diplomaterne, som hyste grundade tvifvel om att deras furstar skulle bifalla till den nya planen, togo densamma „ad referendum" och återvände från Sverige föga tillfredsställda med sin beskickning[32]).

De fakta, vi anfört, ådagalägga, huru oförsonlig fiendtligheten mellan de nordiska konungarna var, oaktadt deras skenbara bemödande att tillmötesgå Hollands och Brandenburgs förmedlande sträfvanden. Det är derför troligt. att den holländska planen skulle strandat, äfven om förhållandena i öfrigt hade gestaltat sig fördelaktigt, och om de holländska statsmännen hade förfogat öfver nödiga ressurser för dess genomförande. Men det förhöll sig icke så; tvärtom

[31]) Des H. von Götzen relation von seiner Verrichtung; dagt. 3 Juni 1624; Berl. geh. Arch.

[32]) S. R. M:tis Resolutio, data Georgii Wilhelmi legato Domino Sigismundo a Götzen 12 Maj 1625. Orig. i Berl. Geh. Arch.; i utdrag hos Moser del. V. Kongl. M:ts Resolution giffven kongl. May:ts i Danmark Gesantt Christian Thomesson, Stockholm den 10 Maij 1625. Danska Geh. Ark. Gustaf Adolf föreslog bland annat, att kriget, så länge Polen var skådeplatsen för detsamma, skulle föras i Sveriges namn. Det heter nemligen i resolutionen till von Götzen, "poterit etiam illa expeditio suscipi sub praetextu belli Sueco-polonici presso nomine confoederatorum, ut nihil inde periculi in ceteros ac ne quidem fama emaneat, priusquam actu ipso in Silesiam perventum fuerit". — Camerarius, som dock ogerna uttalade åsigter stridande mot Gustaf Adolfs, kunde icke dölja sin oro öfver den nya vändningen i Gustaf Adolfs politik. Han skref nemligen i bref till Axel Oxenstjerna af den $^{18}|_{28}$ Maj 1625: Quae in 5:ta conditione et in litteris de Dantisco et Borussia continentur, omnia sunt verissima, sed talia, quae non omnes ilico capiunt, et ut in rebus difficilibus fieri solet, quae facta laudentur, probenturque ut fiant, aut timidiores aut privati commodi studiosi non facile suadere velint. Sv. riksark. Ox. saml.

bemödade de sig förgäfves att finna medel för upprätthållandet af den här, de önskade se under Gustaf Adolfs ledning. Deras eget lands tillgångar kunde icke användas för detta ändamål, ty redan stodo omkring 70,000 man under fanorna kämpande för Hollands oafhängighet emot Spanien [33]), och den unga republikens krafter voro icke tillräckliga för att derjemte egnas åt ett annat krigiskt företag. Dessutom tvang prinsens af Oranien sjukdom och död [34]) de holländska generalstaterna att framför allt tänka på egen trygghet och säkerhet. Man vände derför sina blickar till England i hopp att detta lands regering skulle kunna förmås att jemte det understöd, hon lofvat Kristian IV, äfven gifva Gustaf Adolf subsidier. Men det engelska kabinettet besvarade alla de uppmaningar, som i detta syfte ställdes till detsamma, nekande. Det erkände öppet, att den engelska skattkammarens tillgångar icke medgåfvo några ökade anslag för befrämjandet af Englands kontinentala intressen, och att det derför icke kunde understödja Gustaf Adolf utan att bryta de löften, som blifvit gifna konung Kristian. „Det är icke blott“, skref statssekreteraren Conway, „fråga om, hvad som bör ske, utan äfven huru det bör ske och huru penningemedel skola anskaffas. Men vi lida icke blott brist derpå, utan sakna fullkomligt alla tillgångar i detta afseende [35]). Förgäfves sökte Bellin, då han på återväg från Paris besökte London aflocka de engelska statsmännen medgifvanden till Gustaf Adolfs förmon [36]); förgäfves bemödade sig äfven Spens att förmå den engelska regeringen att med lifaktigare intresse omfatta den evangeliska frågan. Bägge desse Gustaf Adolfs vänner funno alla sina ansträngningar fruktlösa och medförde, då de från London afreste till Haag,

---

33) Carletons bref till lord Conway af den 5 Mars.

34) Prins Moritz af Oranien afled i April 1625 och efterträddes af Fredrik Henrik af Oranien.

35) Conway till Carleton 12 april 1625. Publ. rec. off. S. P. Holland.

36) Rusdorf till Fredrik af Pfaltz 19 Mars 1625. Mémoires de Rusdorf I, sid. 510.

den nedslående underrättelsen, att England icke skulle gifva den holländska planen ett verksamt understöd. Dock gåfvo Gustaf Adolfs anhängare i Haag ännu icke alla förhoppningar förlorade. „Vi lefva“, skref Camerarius, „fortfarande i tanken att förskaffa konungen af Sverige ett säkert och pålitligt stöd för fullföljandet af hans planer“ [37]) och i flere bref omtalar han, att han sjelf och hans förtrogne, med lord Carleton rådplägat om de åtgärder, som bäst kunde leda till det afsedda målet. Ur dessa rådplägningar har ett dokument benämdt „Ouverture pour satisfaire au Roy de Suède“ [38]) framgått, deri såsom medel, „genom hvilka man kunde hjelpa konungen af Sverige att upprätta och underhålla en armé emot det österrikiska huset“, föreslås: 1) att man för detta ändamål skulle använda de summor, som den engelska regeringen anslagit för Mansfelds expedition; 2) att om Mansfeld med sin armé stälde sig under konungens af Danmark ledning, hvarigenom dennes anspråk skulle tillgodoses, konungen af England skulle sända konungen af Sverige de 6,000 man fotfolk och 1,000 ryttare, som han lofvat konungen af Danmark; 3) att generalstaterna, om de hade framgång i sitt krig mot Spanien, skulle afstå åt Gustaf Adolf den truppstyrka af 6,000 man, som de erhållit från England [39]) och dessutom understödja honom med penningesubsidier; 4) att, om dessa utvägar visade sig omöjliga, konungen af England skulle förbinda sig att i framtiden bistå Gustaf Adolf i kriget mot Polen; och 5) att de penningemedel, som konungen af Frankrike erbjudit den evangeliska alliansen, skulle för Gustaf Adolfs räkning användas. — De sväfvande och obestämda ordalag, i hvilka dessa förslag äro affattade, vittna om den förlägenhet, som rådde inom den statsmannakrets, ur hvilken de utgått. Det dröjde också icke länge, innan underrättelser anlände, hvilka helt och hållet skingrade alla illusioner. I en depech från England till

---

[37]) Camerarius till Axel Oxenstjerna den 2 Maj 1625; Sv. riksark. Ox. samling.

[38]) Fait à la Haye 6 May 1625; *Bilaga V.*

[39]) Enligt ett år 1624 ingånget fördrag.

lord Carleton af den 10 Maj hette det, att „hufvudledningen af kriget borde gifvas konungen af Danmark och att man hoppades, att konungen af Sverige skulle vara tillfreds dermed och för den goda sakens skull i sin mon bidraga till det gemensamma företaget[40]). Äfven andra meddelanden ådagalade, att den engelska regeringen allt mera afgjordt gynnade Danmark på Sveriges bekostnad.

De holländska statsmännens intresse för den plan, de uppkastat, svalnade i samma mon, som utsigterna att genomdrifva densamma blefvo mörkare. De vände sina blickar till Kristian IV såsom den ende, som var beredd att fullfölja striden mot den katolska reaktionen, och förklarade sig villiga att, så vidt den holländska republikens svaga krafter tilläto, understödja honom[41]). Tillika sågo de sig tvungna att till en obestämd framtid uppskjuta kongressen i Haag, hvars verksamhet Bellin, Camerarius och andra protestantiska statsmän med så stora förhoppningar emotsett. De gjorde det så mycket hellre, som de i Haag församlade diplomaternes verksamhet allt mera öfvergått till toma ordstrider, i hvilka förfäktarene af Sveriges och Danmarks intressen icke skydde att i de häftigaste ordalag angripa hvarandra[42]), och det således var att förmoda, att en evangelisk kongress endast skulle gifva en bild af den splittring och söndring, som rådde inom den protestantiska verlden.

---

[40]) The commaund of this armie in chiefe wee concieve wilbe given to the king of Denmarke, our deare unkle, and doubt not but the king of Sweden will be well content thereby and contribute a good proporc:on towards the good and common cause.

[41]) The king of Denmarkes intention being ther made knowne, all due respect is borne unto him, as the principall mover and director to whom they states will redily contribute their best assistance. Carleton till Conway 29 April 1625.

[42]) The instruments of those two kings here in this place, are apt enough to cherish partiality and misunderstanding in their Masters. — Many projects they make according to their severall fancies and affections. a. st.

VI.

Rivaliteten mellan Sverige och Danmark, hvilken oaktadt alla försoningsförsök oaflåtligt antagit en allt bittrare karakter, blef den stötesten, mot hvilken försöket att förbinda de evangeliska magterna till kamp för „Guds ära, den evangeliska religionen och Tysklands frihet" [1]) strandade. Det blef numera klart, att det religiösa bandet var alltför svagt för att sammanhålla de protestantiska staterna och motväga de politiska intressen, som söndrade dem från hvarandra. Likgiltighet, svaghet och modlöshet begynte träda i stället för den beslutsamma hängifvenhet, som förut på många håll visat sig.

Gustaf Adolf var den förste af de furstar, på hvilkas bistånd man räknat, som drog sig tillbaka. — I medlet af Maj anlände Spens från England till Stockholm med underrättelser, som syntes honom så ofördelaktiga, att han icke mera trodde sig vinna någon fördel genom fortsatta underhandlingar med detta rike [2])". Ej mindre nedslående voro de

---

[1]) "— pour l'honneur de Dieu et à l'avancement de son Evangile et pour remettre l'Allemagne en sa liberté"; orden ingå i ett af Rusdorf uppgjordt: Projet des articles de l'alliance Mémoires de Rusdorf I, sid. 562.

[2]) „Dieses nuhn nahmen I kon. May. auff somyt wolle man Grossbrittanischen Theils aller mit Ihr gepflogenen Handlung hofflich abdanken;" von Götzens relation af den 3 Juni. Spens instruktion föreskref honom bland annat att „induce that king of Sweden to recede from the pretentions of the supreme government of the armie"; Publ. rec. off. S. P. Sweden, 15 Mars 1625.

meddelanden, Camerarius från Haag sände honom. Denne kunde nemligen icke dölja, huru ringa anledning det numera var att vänta ett verksamt understöd af generalstaterna. Konung Kristian slutligen afstyrkte i bref af den 23 Maj, den plan Gustaf Adolf framlagt inför Sehested. Han var upptagen af krigsrustningar och hade icke tid för rådplägningar. Han hade derför i bref till kurfursten af Brandenburg uppmanat denne att fortsätta underhandlingarna med Gustaf Adolf, medan han sjelf egnade sina tankar och sin verksamhet åt andra frågor [3]). Under intryck af dessa och likartade ogynsamma budskap beslöt Gustaf Adolf att afstå från de underhandlingar, i hvilka han tagit en så liflig del, och återupptaga den hvilande striden mot Polen. I bref af den 10 Juni meddelade han Kristian detta beslut i följande ord: „min afsigt är, att medan öfriga konungar, stater och furstar, hvilka det allmänna bästa ligger om hjertat, rådpläga, öfvergå till Liffland för att förmå polackarne till stillestånd eller med vapenmagt hindra dem att understödja ligan [4])“. I samma anda voro flere bref, som under Juni månad från Sverige afgingo till utländska statsmän affattade. De vittna alla om att Gustaf Adolf, seende den svaghet, som herskade i den protestantiska verlden, ville egna sig åt sträfvanden, som närmast afsågo tryggandet af Sveriges politiska oberoende [5]).

Ännu gjordes ett försök att förmå Gustaf Adolf att vika från den tillbakadragna hållning, han intagit. Den hol-

---

[3]) Kristian till Gustaf Adolf den 23 Maj 1625. Moser patr. Archiv del. V; originalet i danska riksarkivet.

[4]) „Idcirco, dum Reges, Principes, Domini ac Respublicae, quorum interest salutem publicam restitui, rem omnem apud se examinent et perpendant, constituimus tantisper in Livoniam transnavigare, ut interim — a Polono aut prolixioribus aut honestis induciis nobis caveatur — aut bello Polonum distineamus ne tam libere ligistis subveniet“ etc. Moser del. VI.

[5]) Axel Oxenstjerna till Camerarius 10 Juni 1625, Moser del. VI; densamma till von Götzen, Ox. saml.; J. Spens till Dudley Carleton 14 Juni 1625, publ. rec. off. S. P. Sweden. Det sistnämnda, vårdslöst affattade brefvet är isynnerhet upplysande. Vi meddela det såsom *Bilaga VI.*

ländske diplomaten Gaspar van Vosbergen, sjelf en af de protestantiska idéernas varmaste anhängare, åtog sig nemligen att i detta syfte personligen vända sig till honom. Vosbergen anlände i Juli till Stockholm, men emottog der underrättelsen, att Gustaf Adolf, utan att fästa afseende vid polackarnes förslag om förnyadt stillestånd i spetsen för en betydande flotta öfvergått till Liffland. Han uppsökte konungen på sjelfva krigsskådeplatsen, men sökte förgäfves öfvertyga honom om nödvändigheten af att icke rygga tillbaka för några uppoffringar, då det gälde protestantismens räddning. Gustaf Adolf svarade, att han, sedan hans planer strandat mot en mängd hinder och svårigheter, beslutit att vända sina krafter mot Sveriges gamla fiende, Polen. Dock ville han, om kongressen i Haag kom till stånd, gifva sin agent, Rutgersius, uppdrag att deltaga deri, men med vilkor att i hvarje fråga af afgörande vigt inhemta sin konungs föreskrift. Detta medgifvande, som icke innebar någon förbindelse för framtiden, var det enda resultatet af Vosbergens beskickning [6]).

Gustaf Adolf hade så mycket större anledning att återgå

---

[6]) Verbaal van de ambassade van Gaspar van Vosbergen, Utrecht 1867. G. Droysen, som oaflåtligt söker framhålla Gustaf Adolfs ifver att kasta sig in i den tyska fejden, säger, del. I sid 240—241, om hans politik efter denna tid: „Es war Gustaf Adolf in der That darum zu thun, den grossangelegten Plan nicht so unverantwortlich im Sande verlaufen zu lassen. Er für seine Person führte nicht nur einen energischen Krieg, sondern arbeitete auch auf dem Wege der Diplomatie eifrig in der Richtung seiner bisherigen Politik weiter“. I sjelfva verket gjordes dock icke numera från svensk sida något försök att återknyta underhandlingarna. Gabriel Gustafsson Oxenstjerna, som i September och Oktober besökte England och Holland med uppdrag att tillkännagifva Gustaf Adolfs sorg öfver konung Jakobs och prins Moritz' död var uttryckligen anbefald att „ej på sin konungs vägnar afgifva förbindelse till deltagande i de tyska oroligheterna, utan om nya förslag gjordes antingen i England eller Nederländerna eller af den fördrifne konungen af Böhmen, endast upptaga dessa förslag till anmälande hos sin konung. Hallenberg del. V sid. 340, Äfven Rusdorf säger: „qu'il n'avoit nulle commission pour autres choses que des compliments“; mémoires de Rusdorf del. I sid 624.

till den politik, han före år 1624 fullföljt, som den furste, på hvars bistånd han i händelse af ett tyskt fälttåg i främsta rummet räknat, Georg Wilhelm af Brandenburg, visade en allt större benägenhet att öfvergifva det evangeliska partiet. I Juli månad 1625 infann sig en kejserlig ambassadör v. Dohna i Berlin för att i kejsarens namn fordra förklaring öfver de förbindelser Georg Wilhelm ingått med Tysklands fiender. Denne lyckades till den grad uppskrämma den svage kurfursten, att han ödmjukt lofvade bevisa rikets öfverhufvud samma obrottsliga trohet, som hans förfäder ådagalagt. Förgäfves sökte numera Bellin och hans vänner göra sitt inflytande gällande; Georg Wilhelm föredrog att följa den katolske grefvens af Schwartzenberg råd.

Emellertid afvaktade man med oro, hvilket handlingssätt den unge konung Carl I, som efter sin faders död i Mars 1625 bestigit den engelska konungatronen, skulle iakttaga. Carl visade sig till en början böjd att fullfölja konung Jakobs planer. Han emottog Anstruther med välvilja, då denne i April 1625 från Danmark anlände till England och biföll till alla de förslag, han å konung Kristians vägnar framlade. Anstruther återvände i Juni till Kristian med 46,000 £ i reda penningar och löfte om 30,000 £ i månatliga subsidier [1]). Men likasom Jakob I underlät konung Carl att närma sig parlamentet och gifva detsamma del af sina politiska planer. Detta hade derför ingen anledning att afstå från den opposition, det förut iakttagit. Det vägrade att gå regeringens önskningar till möte och inskränkte sina penningeanslag till ett belopp, som endast i ringa mon motsvarade de behof, hvilka oundgängligen måste bestridas. Det var derför omöjligt för Carl att fullgöra de löften, han gifvit konung Kristian. Han kunde det så mycket mindre, som han vid denna tid kastade sig in i ett nytt utländskt företag, hvilket hade endast ringa samband med de frågor, kring hvilka striden i Tyskland hvälfde sig Under sommaren 1625 inbjödo nemligen generalstaterna ho-

[1]) Instructions for s:r Robert Anstruther to our good brother of Denmark, dagt. den 10 Maj 1625; publ. rec off. S. P. Denmark.

nom till ett mot Spanien rigtadt anfalls- och försvarsförbund. Det pfalziska sändebudet i London, Rusdorf, framhöll förgäfves att detta förslag, ehuru naturligt från Hollands sida, skulle leda till en splittring af de protestantiska krafterna på en tid, då de enigt borde rigtas mot Tyskland [8]). Lystna efter ära och byte biföllo konung Carl och hertig Buckingham till förslaget och ingingo den 8 September förbund med Holland, hvarefter inom kort följde en krigsförklaring mot Spanien [9]). Från denna tid antog den engelska politiken mer och mer en för Tysklands förhållanden främmande rigtning [10]).

Äfven den nedersaxsiska kretsens ständer visade den största likgiltighet för Kristians företag. Hansestäderna afslogo vid en hansedag i Bergedorf Aug. 1625 hans anhållan om understöd med den förklaring, att deras förbund icke hade ett politiskt syftemål [11]). Bland furstarne åter stälde sig endast ett fåtal på hans sida, medan de fleste iakttogo en försigtig neutralitet eller anslöto sig till hans motståndare [12]).

Samtidigt som Kristian sålunda öfvergafs af sina trosförvandter, gjorde Frankrike upprepade försök att närma sig

---

[8]) Mémoires de Rusdorf del. I sid. 611.

[9]) Verbaal van de ambassade van Aerssen, Joachimi en Burmannia naar Engeland 1625; Utrecht 1867. Redan år 1624 hade ett förbund blifvit ingånget mellan England och Holland men detta var af rent defensiv art.

[10]) S. R. Gardiner meddelar några siffror, som bevisa, huru förtviflad konung Carls finansiela ställning var. Han hade förbundit sig att årligen försträcka:

kon. Kristian	360,000	£
grefve Mansfeld	240,000	» och
generalstaterna	100,000	»,

hvarjemte omkostnaderna för flottans utrustning och underhåll utgjorde 300,000 £. De utomordentliga utgifterna stego således till 1,000,000 £ medan parlamentet beviljat anslag endast till ett belopp af 250,000—300,000 £. Debates of the house of commons 1625. Jmfr. A. history of England kap. VI och VIII.

[11]) Danska geh. ark.

[12]) Se härom närmare: Opel, passim, äfven Goldschmidt sid 74 o. f.

honom. I slutet af April 1625 lofvade Des Hayes, som efter en längre vistelse i Sverige återvändt till Kristian, å sin regerings vägnar att en fransk armé skulle uppställas invid Elsass, hvarigenom en diversion till Danmarks förmon skulle inledas. Senare, i Augusti, upprepades detta löfte af ett annat franskt sändebud, Picardière, som tillika hade i uppdrag att på Kristian öfverflytta de subsidieförslag, den franska regeringen i Februari gjort Bellin. Ännu i November slutligen försiggingo likartade underhandlingar. Men alla dessa Frankrikes löften voro förbundna med det uttryckliga vilkor, att Kristian IV icke skulle nedlägga vapen eller sluta fördrag med kejsaren och Spanien utan den franske konungens samtycke [13]). Kristian åter var besluten att icke gifva Frankrike ett bestämmande inflytande på sin politik och afböjde derför de franska förslagen [14]).

Vid denna tid, i Oktober 1625, skredo generalstaterna till förverkligandet af den länge uppskjutna planen att sammankalla en allmän diplomatisk kongress. På uppmaning af Kristian IV, som hoppades att en sådan sammankomst skulle leda honom ur den förtviflade ställning, hvari han råkat, inbjödo de nemligen Frankrike, England och de flesta protestantiska stater att genom ombud sammanträda i Haag

---

[13]) — — -- „à condition que sadite Ma:té de Dannemarc asseurera sad. Ma:té Treschrestienne de ne poser point les armes et de ne faire aucun traicté avec l'empereur que du sceu et contentement de sad. Ma:té Treschrestienne". Proposition du sieur de la Picardière, dagt. Neunburg 21 November 1625. Jmfr. Des Hayes' proposition af den 20 April, Kristians afböjande svar derpå af den 21 April och Picardières proposition af den 4 Augusti 1625. Danska geh. ark.

[14]) Kristian IV:s uppfattning af förhållandet till Frankrike uttalas ingenstädes så klart som i följande ord: Voris mening er icke nogen seerdeelis confederation med franckrige nu at indgaa, men aleniste om assistendz med penge till dette verk at handle och dersom maaskee till udflugt — — at de inge penge wilde udlegge paa confederation wilde hart urgere, daa skal dennom svaris att imellem danmarck och franckrige udi frambfarne kongers tid, er gjortt confoederation, hvorvid vi det acter att lade bliffue". Instruktion för Jacob Ulefeld och Christian Thomasson, Danmarks sändebud vid kongressen i Haag, dagt. Nyenburg 24 Oktober 1625.

den 20 November för att bringa de frågor, om hvilka man i nära tvenne års tid underhandlat, till afgörande [15]). Kongressen öppnades i sjelfva verket den 17/27 November, men var så fåtaligt besökt, att det redan derför var att förutse, att den icke skulle leda till det åsyftade resultatet.

Gustaf Adolf hade kort efter Vosbergens afresa från Liffland sändt sin agent Rutgersius en instruktion, som berättigade honom att, om en evangelisk kongress kom till stånd, bivista dess öfverläggningar, men tillika ålade honom att inskränka sitt deltagande deri till att upprepa det svenska kabinettets tidigare, redan fallna förslag och att, om nya planer framkastades, hänskjuta dem till konungens eget afgörande [16]). Rutgersii uppträdande skulle således blifvit fullkomligt passivt och det var derför en omständighet af föga betydelse att han en månad före kongressens öppnande afled, till följd hvaraf Sverige blef orepresenteradt [17]).

---

[15]) Att generalstaterna vidtogo denna åtgärd på uppmaning af Kristian framgår af Kristians bref till generalstaterna dagtecknadt den 1 September och af deras svar dagtecknadt den 5 Oktober. Generalstaterna lofvade dessutom att sända Kristian ett regimente soldater. Holländska riksarkivet.

[16]) Vi hafva icke återfunnit sjelfva instruktionen, men sluta till dess innehåll af följande ord i Gustaf Adolfs resolution till Vosbergen af den 16 Augusti 1625. „Si modo ita suscipiatur, ut spes sit quicquam cum fructu susceptum iri, S. R. M:tas se illorum (ordinum generalium) rogatui et consilio accommodabit, ut potestatem faciat Residenti suo Hagae Comitis, Jano Ruthgersio, ex praescripto statuendi, *aut si quid antehac S. R. M:ti incognitum fuerit adlatum et propositum, ut id S. R. M:ti referat;* quemadmodum isthaec amplissima potestas cum justis mandatis ad illum propediem mittetur. Is certe S. R. M:tis animus etiamnum est qui hactenus fuit, ut obtentis rei gerundae nervis, inprimis sumptibus pro conscriptione, sustentatione trimestri atque armis decem regimentorum peditum et trium millium equitum, et interposita justa cautione de praestandis mensibus reliquis, tum certo portu ubi militem exponat obtento, et reliquis conditionibus propositis, id in se periculi et laboris suscipiat. Verbaal van Gaspar van Vosbergen, sid. 143. Jmfr. *Bilaga VII sid. XXVIII.*

[17]) „Die Dominica 16|26 hujus placide obdormuit, cum per dies XIII fere sine loquelae usu et mente sibi parum constante jacuisset. L. Camerarius till Axel Oxenstjerna den 20 Oktober; sv. riksark. Ox. saml.

Georg Wilhelm af Brandenburg tyckes till en början hafva ärnat följa generalstaternas inbjudning. Vi sluta dertill af ett dokument, benämndt: „Instructio auf einen unbenannten Rath nach dem Grafen Hage wegen der confederation“, dagtecknadt den 27 Oktober 1625, hvilket bland andra försigtighetsmått ålägger Brandenburgs blifvande representant i Haag: att endast om fullständig enighet visade sig bland de församlade, infinna sig vid kongressen; att försigtigt afvakta resultatet af öfverläggningarna och först, sedan förbundsfördraget blifvit upprättadt, anmäla Brandenburgs önskan att blifva intaget i förbundet; och att äfven då förbehålla Brandenburg rätt att, först sedan de förbundna vunnit afgörande framgångar, gifva dem öppet understöd [18]).

---

[18]) Vi meddela här ett utdrag ur detta för Brandenburgs tvetydiga hållning betecknande aktstycke: „Kähme as aber dazu, dass sie zu wissen begehrten: ob dann auch wir zu diesem foedere' verstehen wolten? hatten mit unserer erclerung an sich zu halten, bis dass man zuvor gewisse: dass an dem Bündnisse und dass ein Schluss darüber erfolgen werde keine zweiffel wehre; dann solten wir uns hierzu ercleren: auss dem foedere aber solte nichts werden, und es kähme auss würden wir gar nicht wohl daran stehen. Wann es aber nun so weit bracht worden, dass richtig und expedirt: dass man sich verbinden und confoederiren wolle: auf solchen fall mag unser Raht, nicht zwar in publico, denn *ad publicas deliberationes soll es nicht kommen,* sondern a part, gegen den Schwedischen und Siebenbürgischen, Matthias von Quad, welchem woll zu trauen, oder auch gegen dem Dennemärkischen, und zwar gegen einen jeden absonderlich, sich dahin ercleren: — — dass wir in alle wege, mit allen unseren Landen und Leuten — — eingenommen zu werden begehrten, allein durften wir uns noch zur zeit — nicht offentlich hierzu bekennen. Denn wir sassen mitten zwischen solchen nachbarn, von denen wir weder rath, noch hülffe; gaar leicht aber — alle feindseligkeit zu gewarten hetten. — Da es — dahin — kähme, dass die Confoederirten darunter am Rhein, den krieg führeten — wolten wir auch geschehen lassen, dass sich unser kriegsvolck, welches wir da darunter hielten mit der confederirten armees conjugirte. — Und dieses alles hat also seine maasse, wen die bündnis von nun oftbenanten königen und potentaten ins gemeine angenommen und eingangen wird — In fall man sich aber unsers verhoffens zuwider über den Conditiones des Bundes, oder aber dem modo belli gerendi nicht einigen konte, sondern es trette einer oder der andere zu rücke, zuforders da es Dennemark oder Schweden sein solte; würde es unser Raht auch nur bloos ad referendum annehmen müssen in

Men antingen frångick Georg Wilhelm sedermera sitt beslut eller ock fann den brandenburgske representanten förhållandena vid kongressen sådana, att han enligt sin instruktion borde afhålla sig från deltagande i densamma, ty i sjelfva verket infann sig icke någon brandenburgsk ambassadör bland de församlade diplomaterne [19]).

Ingen af de smärre tyska staterna sände representanter [20]), och ett sändebud från fursten af Siebenbürgen, som anländt till Haag för att inleda förbindelser mellan sin herre och det vestra Europas furstar, vägrade att ansluta sig till kongressen [21]).

---

dem hierdurch alles aliam faciem bekommen würde. Instructio auff einen unbenannten Rath (vielleicht cancell. Heimbach?) nach dem Grafen Hage wegen der confederation. — Berl. geh. Arch. Jmfr. Goldschmidt sid. 72.

[19]) Anstruther nämner i bref till Conway af den 2 Februari 1626, att Georg Wilhelm sjelf försäkrat, att han sändt en legat till Haag, men att tillfälliga omständigheter hindrat denne att deltaga i kongressen. — Rusdorfs uppgift i ströskriften Examinatio politica etc. (Loen Rusdorfii concilia et negotia publica X) att hvarken Sverige eller Brandenburg blifvit inbjudna, är origtig, ett bevis bland många på otillförlitligheten af denna partiskrift.

[20]) Att ett antal tyska furstar blifvit inbjudna framgår af följande yttrande i ett bref från Anstruther till Conway: Af all the German Princes I doe not believe that any one will send thither except the elector af Brandenburg *for albeit hopes have beene given by divers other Princes of sending to the meeting* or at least giving authority and instruccion to the said Elector to supply their roomes, I have not great expectacion of reality in that particular. Anstruther till Conway 11 September 1625. — Jmfr. dermed ett bref från Camerarius till Axel Oxenstjerna af den $^{18}|_{28}$ November, deri det heter: Interim tamen et Ptolomaei (regis Galliae) Achaeorumque (Hanseaticorum) legatis perquisitum cognitumque ipsos non potestatem accepisse, sed tantum jussos, ut ceteros ad conjunctionem pro communi causa adhortarentur, promitterentque omnem favorem et secundum occasiones et necessitudinem mutua auxilia. Sv. riksark. Ox. saml.

[21]) Opel II sid. 344. Jmfr. handlingar rörande fursten af Siebenbürgen i holländska statsarkivet och Bericht des an Bethlen Gabor — ins geheim abgeschickten Gesandten Strassburger an dem Grafen von Thurn, den 25 Aug. 1625. Det sistnämnda aktstycket vittnar om att Bethlen Gabors misstroende till vesterlandets evangeliska furstar under loppet af år 1625 oaflåtligt tilltagit.

Äfven Frankrike iakttog en afböjande och tillbakadragen hållning. Redan i April hade dess sändebud i Haag d'Espesses erhållit befallning att undvika allt offentligt deltagande i den tillämnade evangeliska församlingens förhandlingar [22]). Sedermera inväntade d'Espesses förgäfves närmare meddelanden från det franska hofvet och följde derför endast såsom en intresserad åskådare kongressens verksamhet [23]).

De fleste af de inbjudne hade således uteblifvit. Närvarande voro endast tvenne sändebud från Danmark, riksråden Ulefeld och Thomasson, trenne engelska statsmän, hertigen af Buckingham och lorderne Holland och Carleton samt ett antal af generalstaterne utsedde kommissarier. Men icke ens bland desse rådde samstämmighet i synpunkter och intressen.

---

22) Vous prendrés garde de negotier cette affaire si secrettement, que si faire se peut, l'on n'en puisse rien decouvrir, jugeant, qu'il sera très à propos que tous les Députés estant arrivés à La Haye, vous teniés la main qu'ils conviennent ensemble de ne faire aucune assemblée publique pour oster la connoissance de leur dessein, mais qu'ils agissent par le moyen des visites particulières qui feront le même effet, et en cas qu'ils voulussent prendre un autre à tenir les conférences qui pussent estre connues, *je seray bien aise que si du consentement desd. Députez, vous vous en pouviez exempter, que vous le fassiez,* sinon que vous y trouvant vous vous y conduisiez avec le plus discretion qu'il vous sera possible, en sorte que les Princes catholiques ne me puissent imputer d'estre autheur des projets qui se feront et surtout vous vous souviendrez, *gue je ne desire point faire aucune Ligue, ny entrer en union avec les protestants,* mais bien de contribuer à leur conversation. Ludvig XIII till d'Espesses der 19 April 1625. G. W. Vreede Inleiding tot eene Geschiednis der Nederlandsche Diplomatie. Bijlage XIII.

23) Att d'Espesses handlade i öfverensstämmelse med det franska kabinettets vilja framgår ur följande ord i en depech af den 25 November 1625: vous aurez eu grande raison de leur repliquer que vos instruccions n'estoient aucunement changées et les pouvez assurer que le Roy perseverera en sa première résolution n'ayant autre intention que celle d'entretenir et effectuer ce qu'il a promis concernant le bien public de la Germanie et celui du Roy de Dannemarck et de ses alliez, ainsy qu'il vous a esté confirmé par ces precedentes depesches. D'Ocquerre till d'Espesses 25 Nov. 1625. Dépêches d'Espesses i afskrift i kongl. bibl. i Haag.

Den engelska legationens chef, hertigen af Buckingham, var helt och hållet upptagen af tankar på den ära och fördel, England genom kriget mot Spanien skulle vinna. Åt detta håll ville han rigta landets krafter, medan deremot Kristian IV:s företag syntes honom jemnförelsevis betydelselöst. Den instruktion, han låtit uppsätta till ledning för sig och sina följeslagare vittnar derom, i det att de engelske legaterne deri åläggas att af Danmarks ambassadörer utverka en betydlig nedsättning af den subsidiesumma, som blifvit lofvad Kristian IV [24]). Tillochmed ville Buckingham förmå Danmark och Holland att ensamna öfvertaga hela bördan af det tyska kriget och afstod från dessa afsigter först, sedan prinsen af Oranien med bestämdhet afrådt honom från att fullfölja dem. Han beslöt i stället att förmå Danmark att bistå England till sjös i kriget mot Spanien [25]) och föreslog i detta syfte redan vid kongressens första sammanträde, att Danmark skulle ansluta sig till det mot Spanien rigtade för-

[24]) „You are to insist upon a large moderation of the monthly charge" till hvilka ord betecknande nog tillägges: „but before all you must be sure that our deare uncle be thoroughlie affected and well engaged, before you presse too earnestly the withdrawing of our payments". Instructions of George duke of Buckingham and Henry earle of Holland 17 Okt. 1625; tryckt i negotiations of Th. Roe, London 1740; originalet i Publ. rec. office.

[25]) Buckinghams planer angifvas otvetydigt i en depesch af den 15 November 1625: Finding in our instructions a speciall article, to insist upon his M:ties infinit cost both by sea and land, wee debated it amongst ourselves and spared not to speake plainely of it to the Prince of Orange, that it was necessary to provide his M:tie should not be overburdened now in the very beginning of the warre — and therefore — wee desired how hee might bee disposed w:th for further contributing to Denmarke and Mansfelt; but finding as well by what fell from the Prince of Orange as by what otherwise wee understood, that presently relinquish the king of Denmarke or Mansfelt would in all likelyhood make the one accommodate and the other perish — wee bethought ourselves how to worke the same thing but in another way, in continuing his M:ties ayde to them, but w:thall procuring Denmarke and other Princes to beare part of his M:ties burden at sea —; so resolving w:th ourselves to treate w:th the Denmarke — amb. to that purpose. Buckingham, Holland och Carleton till Conway; publ. rec. off. S. P. Holland.

bund, som England och Holland ingått med hvarandra. Men de danska sändebuden tvekade icke att motsätta sig ett förslag, som helt och hållet afvek från de syftemål för hvilka kongressen blifvit sammankallad. Den strid, deras konung utkämpade, gälde religionens försvar och Tysklands frihet, icke Spaniens magt. De hade infunnit sig i Haag för att vinna stöd deri och kunde icke bifalla till ett förslag, som afsåg andra intressen. Dessutom funnos gamla fördrag mellan Spanien och Danmark, som icke kunde brytas. Den ifver, de ådagalade och den oro, som utmärkte hela deras uppträdande, förfelade icke att göra intryck [26]). Buckingham gaf slutligen vika, och kongressen begynte derefter öfverlägga om upprättandet af ett förbund för Tysklands frihet och religionens försvar [27]).

Kongressens arbeten fortskredo numera så raskt, att de inom knapt mera än en vecka kunde afslutas. Den 29 November / 9 December undertecknades nemligen ett fördrag, som i hufvudsak innehöll:

att förbund ingicks mellan konungen af Danmark, konungen af Stor-Brittanien och generalstaterna för att bekämpa det förtryck, som herskade i Tyskland;

konungen af Stor-Brittannien skulle understödja konungen af Danmark med 300,000 floriner i månaden och till sjös befordra hans företag;

generalstaterna skulle erlägga 50,000 floriner i månaden;

Danmark förband sig å sin sida att hålla en här af 35—38,000 man i fält emot kejsaren; och slutligen stadgades

[26]) „Le duc de Bukingam“, skref d'Espesses, „me temoigna hier au soir que les ambassadeurs de Dannemarck travailloient avec plus de perplexité que les autres, aussi est-ce leur lampe qui brusle“.

[27]) In primo congressu proposuerunt Siculi (legati anglici) foedus cum Venetis (Ordinibus generalibus) ictum postulantes ut in illud etiam Ulysses (rex Daniae) ingrederetur. Tum vero Legati (danici) se excusare quod inter Tusciam (Daniam) et Alcimum (regem Hispaniae) vetusta pacta essent, quae nulla ab Alcimo offensionis materia praebita violare nefas sit.

att ingen af de förbundne finge utträda ur alliansen, förrän syftemålet med densamma var vunnet [28]).

Ej mindre anmärkningsvärda än dessa punkter äro några till fördraget bifogade hemliga artiklar, af hvilka en, den vigtigaste bestämmer, att konungen af Stor-Brittannien eger rätt att undandraga konungen af Danmark den subsidiesumma, han lofvat honom, så snart han genom en diversion till lands eller sjös beredt honom en motsvarande eller större fördel, tvenne andra åter närmare angifva några fall, då detta kan ega rum. Kristian hade så mycket större skäl att fatta dessa på Buckinghams begäran införda artiklar såsom en förevändning att beröfva honom det utlofvade understödet, som Buckingham i ett bref af den 5/15 December nästan uteslutande uppehöll sig vid kriget mot Spanien, förespeglande honom de fördelar som skulle härflyta derur, men endast i förbigående omnämnde kriget i Tyskland [29]). I sjelfva verket vägrade Kristian att ratificera de nämnda artiklarne. Den engelska regeringen åter fann häri en anledning att lemna Kristian nästan helt och hållet utan understöd, i det att hon förklarade fördraget af den 9 December sakna all bindande kraft, så länge det icke blifvit i behörig form stadfäst. Denna tvistefråga, i hvilken icke någon uppgörelse kunde åstadkommas, framkallade en oaflåtligt tilltagande köld i förhållandet mellan de båda länderna [30]).

Icke heller generalstaterna fullgjorde de förbindelser, de gifvit Kristian. Kriget mot Spanien, som vid denna tid fördes olyckligt, tog alla deras krafter i anspråk, och

---

[28]) Fördraget är publiceradt hos Dumont, Corps diplomatique och Aitzema, Saken van staet en oorlogh; originalet i holländska riksarkivet.

[29]) Publ. rec. off. S. P. Holland; jmfr. Gardiner tome I sid. 340, som i denna punkt hyllar en i någon mon annan uppfattning.

[30]) Carleton till Conway 1 Maj 1626. Ur brefvet framgår, att äfven vid utvexlingen af ratifikationerna mellan England och Holland missförstånd egde rum. Jmfr. Camerarius till Oxenstjerna 15/25 September 1626 Moser patriotisches archiv VI och J. A. Fredericia a. st. sid. 115.

de kunde derför icke ens med bästa vilja uppfylla sina löften [31]).

Sedan förbundsfördraget blifvit undertecknadt utfärdades till de magter, hvilka icke varit representerade vid kongressen, en uppmaning att deltaga i ett förnyadt sammanträde, som skulle ega rum i Haag den 20 Mars 1626, för att der ansluta sig till förbundet. Camerarius framförde detta budskap till Gustaf Adolf, men erhöll ett afböjande svar. Gustaf Adolf ansåg sig icke kunna fästa afseende vid den i obestämda ordalag affattade instruktion, Camerarius medförde, och fordrade nu likasom förut, att de vilkor, man erbjöd honom, skulle vara noga fastställda, innan han inlät sig i förbindelse med öfriga magter [32]). Lika litet som Gustaf Adolf lät Bethlen Gabor, som genom ett bref af Buckingham underrättades om de förhandlingar, som egt rum i Haag, och uppmanades att ansluta sig till förbundet af den 9 December [33]), förmå sig dertill. Äfven på andra håll emottogos kongressens uppmaningar med köld

---

[31]) Då Gustaf Adolf och Kristian sedermera, Februari 1629, sammanträffade i Ulfsbäck och Gustaf Adolf frågade den besegrade och förödmjukade Kristian, hvad hjelp han erhållit af Frankrike, England och Nederländerna, svarade Kristian: „Konungen i Frankriket haffuer väl nogott gjort, dock icke aldeles efterkommit sitt löfte, men Kongen i Engelandh haffuer inthe gjort, så Gud skende honom, så wist wår systerson som han ähr. — Staaterna haffua dett besta gjort, ty haffue de i dett nhärmaste underhollit garnisonen i Glyckstadh". Härtill svarade Gustaf Adolf: „detta alt merkte iagh alt wäl, derföre rygte iagh footen i tydh der uth igen". Gabriel Gustafsson Oxenstjernas berättelse om mötet i Ulfsbäck, Upsala univ. bibliotek.

[32]) Haud poterit S. M:tas nomen suum isti foederi adscribere, priusquam a confoederatis ad se mittantur, qui de cunctis isti consilio necessariis et utilibus agendi et conditiones foederis statui hujus Regni accommodandi, coeterosque confoederatos obligandi plenam potestatem, vim atque instuctionem habeant. Interim S. R. Ma:tas pro affectu et studio suo, in communem omnium salutem, nihil intermittet, in retinendo ac divertendo Polono, ne veniat coeteris Ligistis subsidio, quod effectu et re ipsa redundet in reliquorum commodum ac defensionem. *Bilaga VIII* sid. XXXVII. Detta dokument är af särskildt intresse, emedan det ådagalägger, att Gustaf Adolf till fullo uppskattade betydelsen af den ställning, Bethlen Gabor innehade bland Europas furstar,

och likgiltighet, till följd hvaraf det tilltänkta mötet af den 20 Mars 1626 icke kom till stånd [34]).

Vi stå här vid slutet af de underhandlingar, som afsågo att förena Europas evangeliska magter till ett mot katolicismen rigtadt förbund. Den tanke, som under det trettioåriga krigets första år varit medelpunkten för de flesta protestantiska statsmäns sträfvanden, gaf under intryck af de bittra erfarenheter, man vunnit, vika för andra intressen och äfven den krets, i hvilken den „stora saken“ funnit sina hängifnaste befordrare, skingrades. Camerarius, som under våren 1626 utnämndes till svenskt sändebud i Holland, såg sig i sin nya ställning hänvisad till att verka mindre för det protestantiska Europas gemensamma än för Sveriges enskilda intressen; Carleton afsade sig den inflytelserika plats, han innehaft såsom engelskt sändebud i Haag; Rusdorf återkallades i Januari 1627 från sin post såsom pfalziskt sändebud i London [35]) och Anstruther förlorade, till följd af den engelska regeringens kraftlöshet, det inflytande, han tidigare utöfvat på Kristian IV. Bellin slutligen, den varmaste och hängifnaste af den evangeliska alliansens vänner, dukade år 1626 under för en sjukdom, som han vid sin ansträngande diplomatiska verksamhet ådragit sig. Under loppet af flere år fanns det ingen, som hade böjelse eller mod att återupptaga de planer, för hvilka desse män förgäfves kämpat. Först långt senare, under sommaren 1629, gjorde den engelske statsmannen Th. Roe ett försök i denna rigtning, men äfven han fann snart att han verkade för en fallen sak och att tidsrigtningen var främmande för de idéer, han sökte göra gällande [36]).

---

[33]) Buckingham till Bethlen Gabor den 15 December 1626. Publ. rec. off. S. P. Germany.

[34]) Carleton omnämner i ett bref till Conway att endast ett enda sändebud, en representant för landtgrefven af Hessen-Cassel vid den tiden infunnit sig i Haag. Carleton till Conway 22 Mars 1626; publ. rec. off. S. P. Holland.

[35]) Fr. Krüner, Joachim von Rusdorf, Halle 1876 sid. 101.

[36]) Under slutet af år 1628 lemnade Th. Roe sin befattning såsom ambassadör i Konstantinopel och utverkade sig, sedan han återvändt

Den i tidens politiska förhållanden djupt invigde Camerarius söker orsaken till att de evangeliska planerna icke kunde förverkligas, mindre i „enskildes egennytta och uraktlåtenhet“ än i „förhållandenas oblidhet och en dold ödets lag“, mot hvilken det var fåfängt att kämpa [37]). I sjelfva verket berodde den utgång, underhandlingarna erhöllo icke på tillfälliga förhållanden, utan på en långvarig utveckling, hvars resultat här trädde i dagen. Allt sedan Europas folk under 16:de århundradet söndrat sig i tvenne kyrkligt olika grupper, hade det politiska lifvets rigtning varit bestämd af religiösa synpunkter. Likhet eller olikhet i religiös bekännelse hade varit hufvudmotiv till vänskap eller fiendskap mellan folken och de stater, som tillhört samma kyrkliga parti, hade betraktat hvarandra såsom naturliga allierade. Ännu under början af trettioåriga kriget lefde detta traditionela uppfattningssätt i det protestantiska Europa. I denna anda sökte de ledande protestantiska statsmännen bilda ett förbund med uppgift att skydda och försvara den protestantiska verlden. Men medan de religiösa idéerna skenbart voro förherskande, hade de verldsliga och rent politiska intressena vunnit allt större magt öfver sinnena och blifvit allt mera bestämmande för åskådningssättet. Furstarne sökte med ökad ifver bryta de band,

---

till England, fullmagt att hos Kristian IV och Gustaf Adolf underhandla om grundläggandet af en allians mellan England, Sverige, Danmark, Generalstaterna, Bethlen Gabor och Hanseståderna. Men redan innan han anlände till Danmark, hade Kristian i Lybeck slutit fred med kejsaren, hvarigenom han trädt i nästan fiendtligt förhållande till öfriga evangeliska magter. Gustaf Adolf åter var nu än mindre än förut böjd för att ansluta sig till den danske konungen. Se härom närmare: S. R. Gardiner, Sir Th. Roes mission to Gustavus Adolphus 1629—1630 i Camden Miscellany vol. 7 och the personal government of Charles I vol. I sid. 125; äfven Fredericia a. st. sid. 111.

[37]) Magnas res ubique locorum fere in motu vidimus, sed lentum dubiumque illarum progressum facit *vel iniquitas temporis, vel occulta aliqua fati ratio. Non enim accusabo ullius sive culpam sive ignaviam.* Certe occasionum commoditas et fructus praetereunt, nunquam redituri, magno cum commodo hostium, insigni vero damno reipublicae. Camerarius till Axel Oxenstjerna $^{14}|_{24}$ Juli 1625; sv. riksark. Ox. saml.

som hindrade staternas fria utveckling och hos folken begynte patriotiska, merkantila och konstitutionela sträfvanden träda i den religiösa hängifvenhetens ställe. Ju mera denna nya rigtning, som innebar talrika frön till söndring, vann insteg, dess svårare blef det att upprätta en på religiös grund hvilande allians. Underhandlingarna åren 1624—1625 ledde derför till ett resultat, motsatt det man åsyftat; de religiösa idéerna blefvo skjutna tillbaka och de politiska synpunkterna trädde i förgrunden.

Tidskiftet var således en brytningstid, under hvilken det verldsligt-politiska åskådningssättet trädde i konflikt med de kyrkliga traditionerna och segrande utgick ur striden. Ett tidehvarf, som varit fullt af religiösa strömningar begynte gifva rum för ett annat, under hvilket patriotiska och internationela sträfvanden blefvo herskande [38]).

Också inom det katolska partiet gjorde sig snart en likartad ny rigtning gällande. Knapt hade den katolska rörelsen nått höjden af sin utveckling, innan de rent politiska frågorna äfven här vunno allt större vigt och betydelse. Den dolda rivaliteten mellan kejsare- och furstemagten trädde i dagen och förhandlingarna vid furstedagar och riksmöten rörde sig numera nästan uteslutande kring frågor om kejsarens och furstarnes ömsesidiga anspråk. Motsatserna blefvo allt skarpare och det gemensamma intresset för den katolska trons seger visade sig inom kort alltför svagt för att sammanhålla de stridiga elementen [39]).

Nu var tiden kommen för genomförandet af den politiska rigtning, de engelska statsmännen redan år 1624 förgäfves sökt inslå. De religiösa passionerna voro icke mera nog kraftiga att hindra staterna att oberoende af kyrkliga intressen räcka hvarandra handen till kamp för gemensamma politiska syftemål. Från och med fördraget i Bärwalde,

---

[38]) Samtidigt egde en likartad utveckling rum bland de franska Hugenotterna. Se härom förf. afhandling: Hugenotterne under hertig Rohans ledning, Helsingfors 1877.

[39]) Se härom närmare L. v. Ranke, Geschichte Wallensteins.

Januari 1631 mellan Gustaf Adolf och Richelieu blef upprätthållandet af den internationela jemnvigten den bestämmande synpunkten i det politiska lifvet [40]).

I och med detsamma som det religiösa momentet förlorade sin betydelse, blef en fördomsfriare uppfattning af de internationelt-kyrkliga frågorna gällande. Förbund ingingos och krig förklarades icke mera på grund af religiösa motiv. Det är betecknande, att en af den nya rigtningens främste representanter, Hugo Grotius, i sitt verk De jure belli et pacis med åberopande af kristendomens läror förnekar staterna rätt att föra krig för religionens skull [41]).

---

[40]) Författaren har i en uppsats „Var Gustaf Adolf en troshjelte eller en politiker“ (Finsk tidskrift 1879 September och Oktober) sökt ådagalägga, att Gustaf Adolf ledd af patriotiska motiv beslöt sig för att landstiga i Tyskland. Jmfr. dermed C. T. Odhners förtjenstfulla uppsats om „orsakerna till Gustaf II Adolfs deltagande i trettioåriga kriget“; Historiskt bibliotek utg. af Silfverstolpe, 1879 häft. I.

[41]) Liber II caput XXII § XIV.

BILAGOR.

I.

Robert Anstruther till Dudley Carleton 13 Januari 1625.

S:r Rob. Anstruder the 13:th of Jan:ry re:d the 2:d of Feb. 1624(5) st:o vet. by m:r Newton.

Public record office. State Papers Denmark.

Right ho:ble

Albeit

since my last from Hamburgh to yo:r Lor:p there hath noe great matters occurred worthy yo:r Lor:ps rememberance in theis parts, those having given you an accompt of my time passed before the date thereof, yet I have thought good to accompany this gentleman to yo:r Lor:p, w:th a presentac:on of my service, and further advertizem:t of that little w:ch since that time hath happened.

Touching the french Ambassado:r lately arrived here (whose worthy carriage and behavio:r here in this court hath meritted extraordinary commendac:ons) his proposic:on consisted of twoe principall heads. First (having congratulated the happie peace betwixt this king and the king of Sueden) he proposed the reconciliac:on of some certayne differences depending betwixt divers of the subjects of his M:r and of this king, touching some shippes of theirs w:ch the danes have taken going tho the East Indies, for w:ch divers complaints have beene here exhibited, but the redresse thereof deferred to the Admirall, and the rest of

the pretented delinquents should come home; some of them being now retorned, the king, and the East Indian Company here, have disclaymed any such power, to have beene given to the said Admirall or others to attempt any such matters, and soe hath left them to receave their triall by a judiciall course w:thout respect of persons.

There is yet another question about a french shipp w:ch hath beene here taken and confiscated for fishing upon the coast of Norwey, where never any doe come to that purpose, w:thout the speciall passe of this king: but in that particular hee hath receaved satisfacc:on out of the one of the articles of the treaty heretofore established betwixt those 2 kingdomes in that behalfe.

For the former question, hee may also accommodate the same if hee please; but hath deferred the same untill his retorne from Sueden (where he is now going, and intends to bee here againe about the beginning of March) hoping in the meane time to receave further instrucc:ons therein, or that some of the partyes interessed will come to the pleading of their owne cause. Now my Lord give me leave to informe yo:r Lord:p, that if these differences had not beene timely composed, further inconviniences would have followed, for after the first taking of the french by the danes, the french king granted l:res of reprisall to divers of his people (the next degree to open warre) by vertue whereof divers of the danes shippes and goods have beene also seized; the danes urged his Ma:ty here to graunt them the like, divers french shippes being yet in the sound, w:ch this king would not graunt before he first had sent to fraunce; affirming, that hee did not beleeve but the french king by the abuse of wrong informac:on, had beene induced to graunt such L:res, all w:ch (God bee thanked) are in a good forwardnes, by the worthy carriage of the Ambassado:r here to bee compounded w:thout further trouble.

The second part of his proposic:on w:ch conteyned an inviting or exhortac:on of this king to the worke now in hand, he was answered, that if hee had full comission to treat

in particulars, that thereby this king might know what assurance he might expect from fraunce in case hee should declare his intenc:ons, he would expresse himself further, but he not being soe particulerly as yet instructed, and consequently not prepared to give his Ma:ty satisfacc:on therein, the king hath forborne to declare unto him punctually the thing hee intends to doe, alleadging, that if hee should declare himselfe to any man, especially to one as yet not in league w:th him it might bee divulged, much to the detriment of the cause and the particuler prejudice of him and his, for having once declared, it is all one as if he had already entred into acc:on, and the adverse party hath like cause to fall upon him, and his dominions, before he can bee provided of meanes to give second to his words by his acc:ons; and indeed this Ambassado:r is not sufficiently instructed either to treat in this matter (being sent as it were rather to sound the intenc:on, then to capitulate touching the acc:on) or to compose the other differences touching the shippes: howsoever his entertaynem:t here is very honorable and his owne behavio:r very much to bee commended; w:ch if i should faile to make menc:on of, i should doe my selfe wrong.

I have beene w:th the duke of Holstein whose place of residence is Goddorpe, distant from Hamburgh about 20 miles who (as the rest) hath answered warily to the heads of my proposic:on, for to prevent suspic:on and other inconviniences, but hath seriously assured mee, that whensoever it shall come to action, he vill both w:th his voyce, and hand be a firme freind to the com:on cause. This much I will say of this Prince in particuler, that in all my journey, I have not found any of a better nature; or more hopefull, for being a young Prince, his discourse is full of gravitye, and magnanimity, and his life and manners very commendable in the sight of all men; by all w:ch I make him either like, or an immediat second to the Elector of Brandenburgh.

This being the summe of all that I have for the present worthie yo:r L:ps acceptance, I humbly kisse the hands

of yo:r Lor:p and yo:r hono:ble Lady, and soe cómmitt you to the protecc:on of the Almighty resting now and allwayes.

Fridericks-Borg
13 Jannary 1624(5).

Yo:r Lor:ps to bee
comaunded.
Robert Anstruther.

Sir Dudlie Carleton.

Postscript.

Retorning againe to this king I have had audience, under sondry meetinges w:th his Ma:ty, whome I have seriously w:thall to expresse himself in perticulers, assuring my self, that he would not sitt by in this acc:on, and give deny all both to his Brother and Nephew; he answered mee w:th repitic:ons of his former readines, and that in leiw thereof receaved rebuke, to w:ch I desired him not to cast his eye, but to looke before him now.

Many quick discourses past betwixt us, at sondry times, before I could perceave his inclinac:on, at lenght I shewing him the faire apparances of o:r gracious Masters ingagem:t, and prosecuc:on of the acc:on, and sondrie other grounds and reasons, to long here to bee deduced, he became something more flexible, and asked mee what my gracious M:r would himself for his owne part performe. I answered I had full power to contract w:th him, if he would propound what he desired from o:r M:r, and w:thall signifie to mee what he for his part would doe, w:ch his Ma:ty taking into considerac:on afterwards told mee; that setting aside all respects to the Empero:r, Spaine, or the house of Austria.

If his Ma:ty of England would send 6000 foote, and 1000 horse, armed, and provided of all thinges necessary that is to say munic:on artillery, and the like, he himselfe will meete in person w:th 4000 foote, and 1000 horse in like manner provided, w:ch he will mayntaine at his owne charges for the space of one yeere or more if need require, provyded that England doe for their proporc:on the like.

In the meane time he hath written private l:res to the Elector of Brandenburgh, desiring to know from him what

proporc:on he will allowe, and mayntaine, and w:thall to offer unto him a personall meeting at Hamburgh or some where thereabout to conferre and communicate further of the worke in hand.

Then hath he written private L:res w:th his owne hand to divers other Princes his freinds, and Allyes to desire an assembly of the Princes of the Lower Circle of Sax at the Towne of Luneburg at w:ch he wilbee personally present, as duke of Holstein where he hath promised to leave nothing unattempted to induce the Princes to joyne in his acc:on, of some wee are sure, of other some not diffident, and the rest I hoope wee shall *compellere intrare* if England hold good.

The Hans Townes, and others now groaning either w:th sense or feare of the Austrian yoke shalbee invited to beare their parts in this worke.

The army he makes accompt will consist of neere 30000, the Rendez-vous to bee by the river of Weser in the B:prike of Osneburg neere unto the Towne of Lipstat, upon the first of may w:ch towne duke of Christian possessed himself of in the time of his employment.

Now to prevent all jealousies of private ends w:ch the states of the united provinces or any other the Princes or Estates of Germany might conceave in respect of this present undertaking, this king is contented, and doth earnestly desire that o:r gracious Master, and the Prince will mediate w:th the Estates and his Excellency, to deale w:th, and give way, that count Ernest (under the king) may take upon him the conducc:on of this army, he being esteemed here now the most fitt man to bee employed in this worke of such moment, and wherein the interest of the Estates is not least.

This king also for the ease of his Ma:ty o:r M:r and the better furtherance of this worke, and more speedy execuc:on thereof, desires that his Ma:ty would deale w:th the Estates to send 6000 foote and 1000 horse (the proporc:on desired) and they againe to bee satisfied from England w:th the like nomber of fresh men, or other termes w:ch may bee equivalent; and desires w:th all that noe man joyning in this acc:on shall have power to

moderate peace or agreem:t w:thout the consent or approbac:on of the rest.

Touching the ayd wee expect from fraunce this is the opinion of this king, that forasmuch as his own particular interest in Milan, and the Valtoline are great motives to him to the undertaking of this present worke, it is to bee feared that when he shall receave satisfacc:on in that he will w:thdraw his hand from the busines of the Palatinate; especially if he see the catholiques like to suffer, of w:ch there is some appearance, their Biskoprikes and Lands being only able to lodge and entertayne armyes, w:thall he alleadgeth that king is young, and his court an councell subiect to changes, the queene mother is besides very powerfull, and those great w:th her w:ch depend upon the Pope. Therefore his Ma:ty thinketh best that o:r Master, and the Prince make the best use they can of the french ayd, but not to trust, or rely upon it. But this army being once on foote; this king as one not shaken w:th every blast will rather dy then desist.

I pray god blesse him and send him a meeting answereable from England, in the meane time I beseech yo:r Lor:p not to make menc:on of this his resoluc:on to any, for if it bee once divulged, the house of Austria if they can revenge will never forgive him, they now courting him w:th faire promises, and large offers, w:ch he entertaynes w:th good correspondency, yet not valewing them nor theirs, the rather because of their slight and delatory dealing w:th him, about his proposic:on w:ch he sent to the Emperor, upon the Ambassage done by the count of Oldenburg the last so:mer; he in the meane time resolving to hazard all, and joyne w:th o:r gracious M:r.

Now is it time also for those that have creditt w:th Sueden to put that king to an answere for albeit wee doubt not of his good affecc:on yet it is now time to knowe, or at least to looke after proporc:ons and particulars, the estate of the time and cause requiring.

*) My honorabile good Lord for gods cause, and for the maintaining of that woorthie name you have gained, put to your hand now, and with your best counsell helpe us, for before god almightie this kinge is in good earnest and haith alreadie his proporsition, withall that belonge to it in readines. Praye god his excellence, your Lordschip, this kinge and my unwoorthie selfe waire one halfe daye togedder or that w:ch is nixt beest, that mo:r fosberger came hiere from the estaites and his excellence, whith a good nighboorlie comission, and that his excellencie would be plaised to set downe some good course w:ch he would should be taiken in this graite worke, and so m:r fosberger and my selfe, should maike good use of it. I have hime god be praised in a verie good temper, god continue it, and I doe not despaire of all goodnes from hime, god if i haide the gifft of persva sion to prevaile with his excellencie in this particular, I daire not touch anie particular either to the kinge or quine, I knoe they wilbe offended, but I doe relay upon your Lo:p wijsdom who I knoe will excuse me, my deere Lord helpe now, for now, or never. God blisse your Lordschipp and all yours and beleve none doeth more honor you then your treve

servand

Robert Anstruther.

I hoope his excellency will consider of it o that I durst come away my selfe to your Lo:p.

Frederichsburg 13 of Jannuar.

M:r Newton will informe your L:p more at longe.

---

*) Det följande är i originalmanuskriptet skrifvet med Anstruthers egen handstil.

II.

Conway till Robert Anstruther 20 Februari 1625.

Parte of a Letter to S:r Robert Anstruther kn:t from the lo. visc. Conwey dated 20 Febr. 1624 (5).

Public record office. State Papers. Denmark.

Your lops letters of the 14 of January I represented to his Ma:tie, who heard them w:th patience and contentment and exprest a gratious vouchsafing of your wise and happie indeavors, and much joy in the constant affecc:on and love of that wise and great king, whose good intentions, and royall affecc:on to apply himselfe effectually in the publique good cause, and the Restauration of his Ma:ts Children, and his owne Nephewes yo:u have delivered soe punctually, as his M:tie hath commanded mee to signifie his pleasure to you that you give unto that king all possible thanks in the name of his Ma:tie for satisfying his expectations soe fully, and giving him the comforte of an assured hope to see Germany recover her libertie, and his children the Palatinate and dignities, when his Ma:ts attempts for that purpose shall bee accompanied w:th the good fortune, wise counsell, and effectuall aide of his deere Brother the king of Denmark. And further yo:u may assure that king in the name of his Ma:tie that hee will furnish the six thousand foote, a thousand horse, and the Artillery, either out of the low-countries, according to the advice given, or howsoever; and will for his parte keepe the condition, and indeavour,

that it may bee kepte by all those of the league, that none shall have power or take upon them to treat or make peace or goe out of the league w:thout the consent of the rest untill the good ends for w:ch this conjunction is made shall bee happily effected.

III.

An abstract of my negotiacion in Denmark, Holland and Germany Anno 1624.

by

S:r Robert Anstruther.

His Ma:tie our gracious Master finding an unexpected issue of his long patience, infinite somes of money and charges, w:ch he susteyned in the prosecuc:on, and advancem:t of the generall peace of christendome, the liberty of Germany and the restituc:on of his Ma:ts children to their lowfull inheritance by way of treatie, at length despayring by the way of mediac:on to arrive at the ends aymed at, came to change his counsells, and to resolve of a vigorous course, whereupon I was commanded to adresse myself to the Hage, the king of Denmark, and divers other Electors and Princes of the Empire to communicate w:th them the resoluc:ons of o:r gracious soveraigne and to invite them to contribute their advice, and assistance thereunto. To this purpose was I authorized and instructed; the heads of my instrucc:ons then given, w:th such other addic:ons as they have beene since enlarged w:thall, doe comprehend (inter alia) theis points following, at this present onely remayning accomptable.

1) In the whole progresse of this my negotiac:on to rely especially upon the councell, and direcc:ons of the king of Denmark, and according to his advice to dispose myself to the rest.

2) To labo:r and endeavo:r by all meanes to accommodate all differences to take away all jealousies, and misunderstandings, and to confirme freindship and good neighbo:rhood betwixt the kings of Denmark and Sueden.

3) To urge that king by all meanes possible, to a finall resolucc:on and punctuall declarac:on, and that in writing how farre he will enter into the busines, w:th power interchangeablye to treat w:th him as also w:th the rest, for proporc:ons, quotas, and limitac:ons, w:th divers other particularityes, w:th assurance of reall performance from England, of all thinges to bee w:th that king contracted.

1) Touching the first, having first at the Hage, intimated in generall termes, unto the king of Bohemia, my Lord Ambassado:r, the States, and his Excellencye, the scope of my employment, I came to the king of Denmark, to whome in like manner but more particularlye I demonstrated the substance of my negotiac:on, desiring his actuall assistance therein, and forasmuch as the particuler treating w:th the severall Princes, and States a part and the due knowledge of the affecc:ons, and inclinac:ons of everie one by himselfe, might bee a great helpe to mee, and a rule to lead mee soe to conforme myselfe to everie one of them, that they might at length be drawne together into one accord, and soe unanimouslye to provide for their owne liberty, and the furtherance of the com:on cause I desired the advice of that king therein, and what way hee thought most feazible to accomplish the same.

He accordinglye did ingenuouslie advize mee, and did not forbeare to second mee by invitac:on of the Electo:rs of Sax, and Brandenburg, and others by his owne particuler L:res by mee sent, and since againe by L:res written by his owne hand to harken to the proposic:ons of the king of great Britaine, and sondrie other circumstances conducing to that effect, using many solid reasons, and arguments to induce them thereunto, and to prepare and fitt them to a serious ponderating of the thing required, and a timely assistance for the advancem:t thereof; w:ch interposing of his wrought

noe small effect as I perceaved afterwards by the consultac:ons and answeres of the Princes w:th whome I dealt.

2) For the second, albeit at my arrivall in Denmark, thinges were then in an unequall condic:on and theis two kinges in a manner in actuall enmity yet now by the grace of god, and the industrie of good ministers, not onely the matters of difference, are happely compounded, but now at last the verie rootes, and signes thereof are taken away, and noe jealousies or suspic:ons left, but a certaine, and sure freindshippe, as I can make more at large appeare by their severall l:res signed, and subscribed w:th their owne hands, and mutually sent from the one to the other before my coming from thence, And whatsoever passed betwixt the king of Denmark, and mee I did from time to time intimate unto the king of Sueden by l:res, the better to confirme his trust in the good neighborhood of the king of Denmark, and to nourish good will betwixt them, by letting the king of Sueden know that the king of Denmark, aymed onely, and meerely at the promoc:on of the com:on good, and to noe proper or private respect, w:ch free dealing, and good intenc:on of the king of Denmark, the other king did by his l:res exceedinglye approve and desired his constant perseverance therein.

3) To the third and last, I building most confidently upon the assurance of performance from home, and the power added to mee of perticuler treating w:th him and others, for limitac:ons proporc:ons and quota's I proceeded the more earnestly, and quick w:th him, labouring by all meanes to bring him to give satisfacc:on by his declarac:on to o:r gracious Masters desires wherein rested the greatest difficultie, I on the one side in my severall audiences laying before him (according to his said Ma:ts commaundement and the content of my instrucc:ons) the generall good of christendome, the peace of Germany, the restituc:on of his Nephew and his, the particuler interest of him, and his freinds, the faithfull affecc:on, confidence, and correspondence betwixt o:r gracious Master and him, the great power of the Enemy and his Allyes w:th the dangerous effects im-

minentlye depending thereupon, and div:rs other reasons, such as the estate of the time, and thinges could produce. And he on the other side objecting the uncertain events of warre, his present peaceable estate, the great freindshippe and large offers, now made unto him by the house of Austria and their dependants, the distrust of his owne neighbo:rs, and cheifely his former readines at o:r Masters request, to goe forward in the same matter, and that after great cost by him susteyned, and the difficulty of inducing his freinds, and Allyes to embrace the same quarrel his labours and charges were but coldly answered from England.

I then laying before his eyes the face of thinges now changed, as namely the dissoluc:on of the treaties w:th Spaine, w:th the discharging of their Ambassado:rs the successe of that w:th fraunce, Mansfeilds army assembled, the navye prepared, the late aid sent to the Estates and other provisions on all sides making by his Ma:ty and his freinds desiring him earnestly to looke forwards not backwards, w:th divers other arguments and allegac:ons to move him thereunto, he is now at length brought thus farr (w:th a royall resoluc:on) to expresse himselfe carefull of the good of the com:on cause, tractable to the requests of o:r gracious M:r and willing in all reall and effectuall freindshippe to make the same knowne, that he will really enter into the worke, promising for his quota to contribute 4000 foote and 1000 courasiers and to maintaine them 6 monthes from the first of May next or longer upon convenable condic:ons.

He requires that the king of great Britaine would send him for his quota 6000 foote, and 1000 horse against the said time, w:ch being done he doubts not but he and his freinds together will bring about 30,000 men into the feild or therabout and for the better expedic:on therein, hee desires that his Ma:ty would condic:on w:th the States to send the said proporc:on to the king of Denmark out of hand, and his Ma:ty afterwards to give them satisfacc:on againe either by men or money. But at my arrivall now at the Hage, I find small hope of procuring that of the States, and the

time is verie short for a new leavye to bee made in England, It is therefore held the best course by the opinion of my Lo: Ambassado:r and his Excellency (that the worke bee not prejudiced by the not timely comming of theis men) to deale w:th that king for the leavying, and raysing of them there at his charge, he to bee repaid againe from England in money by l:res of exchange or otherwise.

And whereas since my last dispach for England, I having receaved advertizem:t of great leavyes on all sides made and making for the king of Spaine, the Empero:r, and the catholique league, I shewed that king how advantagious it would bee to bee in readines before the enemye, and to that effect pressed him w:th more earnestnes to expedic:on, upon my importunity, and assurance of faire measure from hence, I have gayned one steppe further of him, that he hath already disbursed great somes of money for the raysing of 4000 foote and 1000 courasiers, for the prevenc:on of the enemyes designes, w:ch speedie acc:on of his, is of a great consequence for the encouraging, and uniting of o:r freinds together when they see already such further preparac:ons to secure them from sodaine irrupc:ons, while they w:th more deliberac:on may the better provide themselves, the said king, notw:thstanding being not as yet assured whether the Princes or Townes before menc:oned, will beare their shares or enter into acc:on w:th him, albeit he hath omitted nothing to prepare them thereunto.

For which cause as also for the better communicating of their counsells, he hath by great dexterity wrought a convenc:on of those Princes of the Lower Circle of Saxony, w:ch beganne at a place neere the towne of Luneburg the 13 of March last, to w:ch he came in person, and in the quality of the duke of Holstein onely, and not as king, and to that meeting, did hee by l:res privately written w:th his owne hand, invite the rest of the Princes to come in proper person, w:ch convenc:on being happely dissolved, (as there is no cause to feare the forenamed circumstances considered) wee expect answer to follow shortlye of the Marques of Bran-

denburgh and such other of his freinds, as are not of the circle.

Now that king foreseeing that' in case the said Princes or some of them (w:ch god forbidd) should bee refractorie or averse, and not joyne w:th that king, or worse, the force of the enemye being soe great might bee discharged upon some of his dominions, and soe he constreyned to looke onely to his owne defence, and to susteyne the *molem belli,* and inexpiable cancred and hatefull prosecuc:on, of the empero:r, his family, and the catholique league, upon his owne should:rs.

Therefore, and for the consequences thereon depending, and the causes hereafter menc:oned, he hath pressed mee to undertake this journey for England, and the Low Countries w:th all possible expedic:on.

1) First that king desires that his Ma:ty of great Britaine would oblige him and his heires to assist the king of Denmark, and his heires by way of retribuc:on upon such or the like occasion, w:th the like proporc:on of 1,000 horse, and 4000 foote, upon 3 monethes warning, and to maintaine them so long as he shall doe those, if the case soe require, or in default thereof som:es of money thereunto equivalent.

6) Secondly to bee assured, that his Ma:ty, and the Estates of the united provinces, will w:th their forces conjunctlye assist him and his in case the Empero:r, or the Catholique League should fall upon him or his dominions in respect of his forward willingnes to this worke.

3) That none that are to bee comprehended w:th in this League shall have power to sequester themselves from the same, to treat or conclude any peace or truce, or to doe or make any publique act or overture thereupon depending, w:thout the consent, and approbac:on of the rest.

4) Fowerthlie that noe delay at all bee made in sending the said men or else money to defray the charge of leavying of them, but that the one or the other bee certeinely in readines at the time appointed to prevent mutinies in the army and other inconveniences.

This is the content of the king of Denmarks resolu-

c:ons, as hee hath written it himselfe w:th his owne hand, w:ch if England, and the Lords the States will ratifie by performance of their parts by him required w:th expedic:on, w:thout spinning out of time in *preparatoriis*, he is ready to expose his owne person to the cheife of the danger, and to second the worke w:th hazard of his owne life and fortune, on the other side determining, that if his offers bee not accepted, and speedily answere w:th mutuall correspondence, that he will retire himselfe, and make the best peace he can, w:th all those that now either feare him or hate him before any further acc:on bee attempted, and soe betake himself to his rest at home, and intermeddle noe further in this designe; but let those that are more interessed therein then he is, discharge themselves in the best sort that god shall enable them, and hee will pray for their good successe, holding that course onely safe for him in such case, w:ch as it would bee a fatall blow threatening the ruyne of the worke, or at least casting the whole burthen thereof upon us, soe would it also bee a great greife to that king to find his royall offers perish for want of acceptance.

His Ma:ty of Denmark also seekes to procure the states to beare the charges of the artillery, or at least to furnish the armye w:th such quantities as are requisite out of their provisions, by reason they have most store and fittest for use of anie other, in both w:ch hee hath authorized mee to deale, Of the former I find little hope, the present estate of their affaires not permitting them to beare any extraordinaryes, in w:ch respect it is held verie behoopefull and would tend much to the hono:r of this kingdome that (for prevenc:on of delay) a proporc:on of artillery answereable to the nomber of men required of us, were from hence sent over to that king, w:ch would also doubtlesse bee verie acceptable unto him: In the later I thought not fitt much to insist his Ma:ty having deputed S:r William Sallinger a gentleman of worth and understanding particularly to follow that proposic:on.

That king hath also authorized mee to sollicite the

States to deale w:th Grave Ernest of Nassaw to accept of the charge of the said army under him, aswell to prevent all suspic:on of private interests or particular respects of his owne, w:ch the Estates generall or any other Princes or Townes of the Empire might otherwise conceave or feare in his acc:ons, w:ch hee intends for noe other use but for the good of Christendome, and the Libertie of Germany as also in respect of the wisedome, and worth of the person and his sufficience to rule and governe the army in the kings absence, or in case of anie other accident. But the present importance of their owne occasions will not permitt his absence at this time.

His Ma:tie of Denmark desires to bee acquainted particularlye w:th the greivances, and heads of the present quarrell against the Empero:r and that in writing under the hand of o:r gracious Master, to the end, that king (who runnes the same course w:th his Ma:ty as one equallie studying the generall good of Christendome, and therefore intending to publish the ground and cause of this his acc:on to the world) may take such collecc:ons herefrom as may give all men a more full satisfacc:on of the justnes, and necessity of his present undertaking.

All other occurrents past in my negotiac:on, w:th the rest of the Princes, and Townes, together w:th their answeres, treaties, and conclusions, I have from time to time made accompt of, by severall dispaches and pacquetts, to w:ch for more ample declarac:on in all particulers I referre myselfe.

IV.

D. Carleton till Conway. 5 Mars 1624(5).

Public. rec. off. State Papers. Holland.

By yor l:res of the 20:the of February, receaved by M:r Newton the first of this p:nt, I find your L:p did expect to have heard sooner from me how the states understood the propositions made by the two Kings, Denmarke and Swede whereof I must confesse I had particular information both by S:r James Spence and M:r Newton, as they passed this way towards England: but till I was informed how his Ma:ty entertayned those propositions, I would not take upon me to communicate them to the states; though w:th his Ex:cy I had some privat speaach of that subject as yo:r Lo:p will have found by my former l:res. Now upon knowledge of his Ma:ts embracing the overture proceeded from those princes, I found meanes, under other pretext of o:r maritime disputes, to have one of every Province, w:th the pentioner of Holland as supernumerary to be called to his Ex:cyes presence, at a tyme when i visited him; I layd open unto them but upon promise of secrecye the whole state of that busines; w:ch caused long discourse, but upon the whole matter these points were pitcht upon.

That in case Denmarke and Swede could not be brought to consent to frame one Armie, betwixt them and other Princes confederatts, it were to be wished those two kings should each of them have an Army apart, w:th the like correspondencie betwixt them for the recoverie of the Palatinat, as was held in the conquest thereof, betwixt Tilly and Cordoua, w:th their severall Armies.

That an estate of warre of about 16:m or 20:m foote

and 4000 or 5000 horse should be proposed as a competent army for either of those Kings: and that a greater proportion should not be thought of, least either of them, making account of the same confederatts, the charge w:ch would arise for contribuc:on to both, would breed difficultie in the busines.

That aswell Denmarke as Swede should be induced to send deputies to the Haghe against the daie appointed betwixt his Ma:tie and Swede, and that the deputies should come fullie authorised aswell to conclude as to treate, because if they come onelie to treate and make report, the whole summer would be spent w:thout fruite.

That in the meane time they should be perswaded to putt their men in readines, and that their deputies att their comming to the Haghe should be authorised to consult aswell of the meanes, w:ch waie, and how to proceed in the Warre, as of the contribuc:on w:ch is necessairie.

That the States having at this present neare 70:m men in pay would sufficiently busie the ennemie: but in case upon this arming of Denmarke and Swede, the ennemy should send anie troopes out of the lower parts against those Princes, they would be readie to employ such part of their strenght, as the defence of their countie would permitt, in their assistance.

That the States would enter into the League, neither make truce nor peace w:thout consent of the rest of the confederatts.

These cogitac:ons and discourses, differing in some circumstances, from the directions sent to s:r Robert Anstruther are onelie in case those Kings cannot agree of the composing an Army betwixt both: w:ch it is not like they will since both of them have an Ambition to be personally in the head of an Army, unlesse they can agree of a third person to commaund it, w:ch must then rest betwixt the King of Bohemia, and the Electo:r of Brandenburg for Prince Henry cannot be spared, specially during his Ex:cies sickenes.

V.

Ouverture pour satisfaire au Roy de Sweden 1625. 6 Maj 1625. Copia.

Public record office. State papers. Sweden.

Le but principal auquel visent les Rois, Princes, et Estats bien affectionnez envers le public, est, d'arrester les Ambitieux desseings d'Autriche et d'Espagne et remettre les affaires d'Allemagne en leur entier, avec restitution du Palatinat et de ce qui en depend.

Le meilleur expedient pour parvenir à ce but, est, une plus estroite alliance et intelligence entre lesd. Rois Princes et Estats pour y employer conjoinctement chacun le sien, selon qu'ils en pourront convenir entr'eux. Mais par ce qu'il faut du temps pour y prendre une ferme resolu:on, à cause de la distance des lieux et que cependant la saison s'avance fort vert l'Esté, mesmes que la contrepartie se trouve fort en campagne avec toute sorte d'avantages, Il semble que le Roi de Dennemarc fait fort bien, de s'armer de bonne heure tant pour gaigner temps, que pour convier les autres par son exemple a faire le mesme, sans attendre la conclusion de lad. alliance, laquelle neantmoins se doit avancer tant que possible sera.

Et d autant que le Roy de Dennemarc aura l'armée de la Ligue en Allemagne en teste, pour contrequarrer ses desseings, et qu'icelle est puissante tant en nombre qu'en valeur d'hommes aggueris, il faut de necessité qu'il soit pourveu

d'une armée complette et capable d'y resister tellement que toute l'assistance qu'on peut attendre, des Princes Evangeliques de la Germanie, ne pourra s'estendre plus avant, qu'a suppleer à ce dont il aura besoing pour mettre suspied lad. armée complette.

Or pour rendre ce Parti plus fort que l'autre et parvenir au but proposé, il est du tout necessaire que le Roy de Suede aye aussi une armée, et que les offres par luy faites si genereusement soient mises en deue considera:on et nullement negligées. Aussi convient il animer le Prince de Transylvanie à continuer ses armes et prevenir tout ce qui luy pourroit donner suject de les poser.

Les Moyens par lesquels on pourroit ayder le Roy de Suede à mettre suspied et entretenir son armée par toutes autres voyes possibles faire quelque bon effort contre la Maison d'Autriche.

1) Premierement. On y pourroit employer les desniers de la continua:on des 6 mois qu'il a pleu au feu Roy de la Grande Bretagne accorder pour l'entretenement du conte de Mansfelt (sur lequel on ne peut faire autre fondement que de quelque diversion) et neantmoins son armée ne se ruynera pas veu que le Roy Treschrestien et ses associez, desireux de la veoir conservée, afin d'affoiblir les forces de la contrepartie, fourniront sans doute à l'entretenement d'icelle et elle pourra emparer de quelque contrée pour y pouvoir subsister.

2) Si le Conte de Mansfelt se rengeoit soubs le Roy de Dennemarc avec ses gens, pour emplir le nombre de l'armée d'iceluy, en lieu des trouppes qu'il espere d'Angleterre, alors le Roy de la Grande Bretagne pourroit envoyer au Roy de Suede les six mil ho:es et mil chevaux qu'il a promis au Roy de Dennemarc, ou en lieu de ces trouppes autant d'argent.

3) Ou bien s'il plaisoit à Dieu de donner bon succez au secours de Breda, le Roy de la G. Bret. pourroit estre requis d'entretenir au Roy de Suede les 6000 ho:es qu'il entretient à Mess:rs les Estats, lesquels y pourroient de leur

costé adjouter quelque chose de plus: scavoir les cinquante Mille florins par mois, qu'ils ont cy devant fournis au Conte de Mansfelt.

4) Si non et que l'une ny l'autre des voyes susd. ne se puisse pratiquer et conviendroit disposer le Roy de la Grande Bretagne, a requerir le Roy de Suede, d'equipper et entretenir son armée à ses propres fraiz, avec promesse de l'assister reciproquement à l'advenir contre le Roy de Poulogne, ce que le Roy de la Grande Bret. peut bien faire sans rompre avec Poulogne, de mesmes qu'Espagne a assisté Autriche contre les Enfants du feu Roy de la Grande Bretagne sans rompre avec iceluy.

5) Le 5 moyen est de fournir au Roy de Suede les desniers que la France offre volontairem:t de donner en faveur de lad. alliance.

6) Et puisque le Roy de Suede demande l'avancement de quattre mois, on pourroit adviser si les $\frac{m}{400}$ escus qui se doivent payer comptant pour la moitié de la dote de la Princesse de France, ne se pourroit pas employer en ce sujet, et estre asseurez, par le Roy de la Grande Bret. sur quelque autre partie.

Mais au cas inopiné, qu'on n'aye aucun moyen d'armer le Roy de Suede, il s'en faudra desporter, et sur tout tascher de le bien reconcilier avec le Roy de Dennemarc et alors sans doute, il n'obmettra de faire de soy mesme tout son mieux pour ayder à attendre le but susd.

En tout ce que dessus la celerité est infinement requise, à cause de la saison de l'année qui presse fort c'est pourquoi Monsieur l'amb:r Carleton sera prié d'envoyer ces ouvertures en Angleterre, a ce qu'elles puissent estre mises en delibera:on au conseil, et specialement qu'il plaise à S. M. de la Gr. Bret. envoyer au plus tost commission expresse au s:r Spens de requerir le Roy de Suede de sa part et au nom du Roy de Boheme, d'employer ses armes et son assistance a ce que dessus, d'autant qu'il desire d'en estre recherché legitimement, Et cependant ces affaires pourront estre representées au Parlem:t, a ce que par le moyen des

Estats les effects s'en puissent ensuivre avec plus de poids aussi conviendra-il supplier S. Ma:te de la Grande Bret. de ne permettre en son Royaume aucunes levées de gens de guerre, ni de Navires pour le Roy de Poulogne ce qui se peut bien faire sans rupture.

Fait à la Haye 6 May 1625.

VI.

James Spens till Dudley Carleton. Egenh. 14 Juni 1625.

Public. rec. off. State papers. Sweden.

To the R:t ho:le S:r Dudley Carletone Lord ambassadeur from the Kings M:tie off Great Brittania at the Hage.

My verrie ho:le good Lord.

Befor I cam from Ingland, fearing that the king of sweden shuld tak it evill, that he shuld be neglected, and the king of Denmark preferred, and so wold refuse any forder medling or help to the commun caus, I proponed to o:r gracious king, then prinse, whedder he wold think it ane sufficient help, iff the king of sweden shuld make the war w:t the poll for his owne particular, and so divert the poa from giving aid to the empero:r, his highnes answer was that in his judgment he thoht it was of great consiquence, let other (said he) think what they please, Now the king of sweden having his navie and suldeoures reddie lying at great charge awating the conclus:on and executionne off that metting at the hage, and be monsieurs billing, [1]) camerarius and Rutgersius letters as also be Rustorfius from Ingland hawing no assurance given him off any assistance be men or money to be furnished to him in suche time as he may be in personne this yeir in germanie w:t his armie bot only puts him in hoope off some thing to be donne, his Ma:tie did adwyse w:t me what was best to him to doe (this cir-

---

[1]) Bellin.

cumstance is to be rememberet that the poll ar offering to the king ane other yeirs treuce) my adwyse and ernest care was that he shuld not make treuce w:t the poll, bot shuld w:t all diligence w:t part off his armie go to liffland and make the war against the poll to diport him from sending his cossakkes to the number off twentie fywe thousand to germanie for the empero:r (whereoff (as we ar surlie informed) ten thousand ar to go throche the electo:r of Brandenbrughs lands to use thear against him all hostilitie and be that way to cum to monsieur Tellie the rest ar to go throche slesia to joyne w:th the emperours arme aganst bethlehem gabor or any other), and to leawe the rest of his armie behind to be reddie that iff matters thear, may be brocht mor suddentlie to perfectionne then is expected he may this yer go fordwart w:t his first resolution to germanie, wiche adwyse altho his owne resolution was to ly idell this yeir and to take treuce w:t the poll, he is convicted to follow uponne assurance given be me that the kings ma:tie off great bryttane wold tak it weill) and therfor mynds to tak sex regiments off foott and thrie thowsand horse to joyne w:t him, and ther begine the war, knowing that the poll is altogedder unprowyded and expects no such thing being in hoope of a treuce; As for his resolution concerning the comun cause I did writt therof particularlie to yo:r L, in my former letter, whiche (in caise it be miscarried) I will shortly repeat; his ma:tie is willing to furnische on his charge twentie thousand foott and 3000 horse all whiche he has lefft behind him in sweden to be reddie whensoever he shall hawe furnished to him in money or men from the confederats ten thowsand foott and tuo thowsand horse, iff this yer befor the last off Julij it can be donne, he is to leawe w:t his generall his lifflands armie and in personne to go w:t the other to germanie: these thinges well considerett I am in hoope that yo:r L, will doe yo:r best to hasten all intentions to ane finall conclusion that therafter action may follow for the whiche this king longes alsmuche, als for meatt when he is hungrie, and interpret this resolution for liffland to the

best. The day befor the writting hierof the king receaved letters from the king of denmark and the prince among whom ther is werrie good correspondence for the p:nt, everie an stirring up others to go fordwartt (no doubt everie one having his severall end) howsoever I pray god that they wer bothe well imbarked) the copie off all the letters interchanged betwixt this kings at my cumming to the hage o:r G. shall sie; the king of denmark writts that he is reddie to go fordwartt aganst the enimie (altho we be informed that his armie is not as *) — off sufficient strenthe to resist monsieur tellie) and he ernestly intreats the king off sweden to mak hast; so far for the p:nt — my sicknes stayed my dispatche at the first, and now being recowered this occas:on seemes to hinder the framing a litell longer for the king will stay a litell while untill he gett forder advertisments from thence what he may expect, for he wold most willinglie go for germanie, bothe for his goodbrothers the electors caus whom he feares shallbe in danger, and for the publick libertie and good, this things wold be showne to the king and quein of bohemia, and to monsieur biling iff he be thear to whom as I head not time to writt, so my latine toung is not so perfect as that I culd do itt in suche time as I head and the same excuse I intreat yo:r, L, to mak also to Monsieur camerarius. thus kissing yo:r, L hands I rest

yo:r, L, ovne, to doe your service
James Spens.

Stockholme the 14 off Juny 1625.

*) Ett ord oläsligt.

VII.

L. Camerarius till Axel Oxenstjerna 5 December 1625. Svenska riksarkivet. Oxenstjernska samlingen.

Dat. 5 die Decemb. 1625. Praesent. 15 die Feb. 1626.

S. P. Illustris ac Generose Domine. *)

Postquam ceremonijs et solemnitatibus satisfactum, tandem paulatim actio publica progressa est, et quidem satis fervide. *Abfuerunt* hactenus *a consultationibus* David [1]) et ejus Consiliarij, sive quod Siculi [2]) ita velle viderentur a quorum nutu Eutropius [3]) nunc dependere cogitur, sive quod Lentuli [4]) *legati* in illorum praesentia minus libere se loqui posse censerent. Non enim caruit *res ea mysterio* utpote qui in calamitate nostra *aleis obsequi* cogimur, apertius et accuratius inquirere non licuit. Communicata tamen *nobis* plaeraque, et nonnulla etiam Josephus [5]) sua industria clare animadvertit. In primo congressu proposuerunt Siculi *foedus cum* Venetis [6]) *ictum* postulantes *ut in illud* etiam Ulysses [7]) *ingrederetur*. Tum vero Legati se *excusare* quod inter Tusciam [8]) et Alcimum [9]) vetusta pacta essent, quae nulla ab

*) Detta bref är af särskildt intresse, emedan det är det enda, deri närmare meddelanden om förhandlingarna vid kongressen i Haag förekomma. Vi stå i tacksamhetsskuld hos prof. S. F. Hammarstrand, som meddelat oss klaven till de i brefvet med chiffer betecknade orden. Dessa äro i texten kursiverade.

[1]) Fredericus. [2]) Legati anglici. [3]) Fredericus. [4]) Christianus IV. [5]) Camerarius. [6]) Ordines generales. [7]) Christianus IV. [8]) Rex Daniae. [9]) Rex Hispaniæ.

Alcimo offensionis materia praebita violare nefas sit. Privatos ex Tuscia in Hispaniam suo periculo *negotiaturos esse.* Ceterum non recusare se *foedus commune* pro libertate Hungariae [10]) et conservatione Religionis. Ulyssem coeptum bellum constanter prosecuturum *si promissa* a Menelao [11]) *serventur*, et accedant etiam alij, quorum non minus, quam Lentuli intersit. Igitur postea *de tali foedere* agi coeptum est et cum constaret de mandatis ad Varronem [12]) p. m. transmissis et Mansuetum [13]) illa ex consilio Davidis et ceterorum penes se habere, vocatus fuit Josephus [14]) una cum Dn. *Vosbergio* ad consilium, quod et hic optimam Gedeonis [15]) voluntatem et praeclaras intentiones coram percepisset, et defectum, qui ex morte Varronis intervenisset, una cum Josepho abunde supplere posset. Communicavit igitur hic in consessu Procerum primum Sc. Africani [16]) mandatum, autographo penes se retento, Deinde circumspecte ex informatione excerpta quaedam generaliora, quae ad Gedeonis laudatissimam inclinationem pro Rep. restituenda declarandam sufficere visa sunt. Tandem quod Mansuetus satis comperisset, primam illam Gedeonis plane *heroicam oblationem* articulis 10, 11 et 12 comprehensam ob Lentuli *oppositionem locum* hoc tempore non *inventuram* secundam illam non minus horoicam quae XIII articulo explicatur protulit. Rogavit simul ut quamvis Varronis morte ei transmissa mandata exspirassent, certi tamen securique omnes essent, Gedeonis notam animi magnitudinem nunquam defuturam rei communi et amicis oppressis, si ceteri Reges ac Principes pari virtute ac fide concurrant et inprimis Scip. Africani convenientem rationem habeant. Ad ea Dn. *Vosbergius* prolixa et decente oratione exposuit, quae ipse a Gedeone audivisset, quae vidisset et comperisset in Sardinia, [17]) non tantum in castris, sed etiam in Biscaia [18]) et alibi. Cuncta fama ipsa et bonorum relatione majora, et talia omnino esse, ut in rebus tam domi quam foris, maxime in rei bellicae administratione nihil in Sc. Africani virtute et prudentia desi-

---

[10]) Germania. [11]) Rex Angliae. [12]) Rutgersius. [13]) Camerarius. [14]) Camerarius. [15]) Gustavus Adolphus. [16]) Gustavus Adolphus [17]) Livonia.

derari posset. Tum praedicabat ejus praeclaram de Republica sententiam et rectum judicium. In ipso vero bello ne Periclem [19]) quidem ad tantam perfectionem et ordinem remdeducere potuisse. Non obstiturum ejus consiliis bellum cum Sosthene [20]) susceptum, quo minus etiam in Hungaria rem gerat, si modo ceteri officium faciant. Vellem, quae ille prolixe disseruit, cuncta nunc enarrare possem, sed temporis augustiae, et negotiorum gravitas me impediunt. Certe monnulla libere dixit, quae Ulyssaeis *ruborem incusserunt* qui res Biscainas nonnunquam *elevare* solent, maxime hic et affirmarunt saepius Scipionem Africanum a Primislao [21]) retentum ac impeditum, etsi vellet, tamen in Hispaniam transire non posse. Post consultationes aliquot dierum tandem *foedus commune inter* Menelaum, Ulyssem et Areopagitas [22]) *conclusum inque eo ad ingrediendum* locus amplissimus Gedeoni et Alexandro [23]) *relictus est.* Noluerunt Ulyssaei admittere, ut *in articulis foederis* nominatim Davidis mentio fieret, sub hoc praetextu, ac si *saxonici principes* tum omnino ad Severi [24]) partes transituri essent. Igitur pro *fine* ejus in genere expressum *contractum illud* esse pro conservatione pacis religiosae et politicae in imperio, et simul libertatis communis omnium, qui nunc contra leges fundamentales tam injuste premuntur. Ceterum *secretioribus articulis* cavere parati sunt, totam Lentuli expeditionem pro *restitutione* Eutropii [25]) institutam esse. Generales illos vidi, de his posterioribus nondum conventum est. Mittam utrosque, quamprimum copiam illorum nansisci potero. Quod ad reliqua *danici* hoc tantum unice egerunt, ut a Siculis impetrarent promissam *hero suo* in singulos menses pecuniam, et ut Jugurthae [26]) quoque copiae suis junctae stipendia sua a Ptolomaeo [27]) et Ucalegonte [28]) sine ulteriore mora, quae hactenus illas fere extinxit, acciperent. Non enim nisi *unius menses summa* ad Lentulum hactenus ex Cypro [29]) pervenit

---

[18]) Suecia. [19]) Mauritius. [20]) Rex Poloniae. [21]) Rex Poloniae. [22]) Ordines generales. [23]) Bethlen Gabor. [24]) Caesar. [25]) Fredericus. [26]) Comes Mansfeldicus. [27]) Rex Galliae. [28]) Rex Angliae. [29]) Anglia.

et *buhingamius vix amplius* etiam hac vice representaturus esse videtur. Jubae [30]) *aliquid* suppeditabitur, sed *quod diu non* sufficiet. Sic revera jam evidenter apparet, Siciliam *tot sumptibus ferendis parem non* esse, maxime *sine parlamenti subsidiis.* Atqui ad *hoc a se* nuper *interruptum* brevi iterum *convocandum* ille *abhorret* quod omnis mali culpa a Siculis in ipsum reijcitur. Ipsa tamen necessitas *hujus convocationem* Menelao tandem extorquebit, et ipse *buhingamius* qui Eutropio et hujus *uxori* omnibus modis satisfacere cupit, alias rationes initurus videtur, ut et Menelaum, et Cyprum et suum quoque *caput* servet. Interim vero optimae occasiones rei bene gerendae in Hungaria praeterlabuntur, et hostes ubique fere locorum rerum potiuntur. Sed quia sine certo solidoque fundamento nihil Gedeonis nomine *in tanta rerum incertitudine* agi posse viderem, et ante omnia accuratam temporis rationem esse habendam censerem, Siculique aperte dicerent *tantam pecuniarum* vim quantam Sc. Africanus posceret *in sui regis* potestate *non esse* et denique Ulyssaei nihil a promissis sibi detrahi passuros affirmarent, nisi alii prius alibi re ipsa diversiones bellicas facerent atque ita Lentulus minori sumptu res gerere posset tandem ex necessitate Josephus *laxioris* illius foederis cujus conditiones in informationis III articulo expressae sunt, mentionem injecit, monuitque ut quidquid *Hagae* concluderetur, statim per Legatum cum Gedeone communicaretur, ut posset tandem ille de re tota certi aliquid statuere. Dicebant quidem nonnulli Ill. ac. Ge. virum Dn. Gabriel *Oxenstjern.* spem circa Februarij initium anni insequentis fecisse, Sc. Africanum alium legatum ad hunc finem *Hagam* missurum, sed ego dixi, antequam hoc fieret, plura et certiora confidentiae signa ejus M:ti ostendenda, quod nisi per idoneum legatum vix fieri posset. In hoc igitur nunc tota deliberatio versatur, et simul an et qua ratione Spartaco [31]) satisfieri queat ut ille quoque una cum reliquis *foederatis arma in* Julium Vindicem moveat. Quidquid statutum

---

[30]) Comes Mansfeldicus. [31]) Bethlen Gabor. [32]) Caesar.

fuerit ilico perscribam. Sed nihil magis nunc Mansuetum excruciat, quam quod ignorat, reddantur suae litterae, an alicubi detineantur in itinere, cum quidem singulis septimanis fasciculos suos ad Gedeonis in rebus Agentem *Hamburgi* mittere soleat. Satis autem perspicit, nihil magis Siculos et Venetos expetere, quam ut Scip. Africanus victricia signa in Hispaniam transferat: sed revera *deest* ubique *nervus* tam apud Areopagitas, quam in Cypro. Nam in Sicilia in classem illam magnam infiniti sumptus facti sunt, et jam nova quae priori suppetias ferat, instruitur. Sustentantur etiam a Menelao Venetis 6 legiones. Lentulo promissa sunt in singulos mentes 30:as libras Jugurthae 20:m *aula* Davidis tota sustentatur Ucalogontis expensis. *Aes immensum rex novus* reperit, praetereo alias continuas expensas. *Parlamento dissoluto* populus nihil contribuere vult nisi reformato statu publico, et rationibus de expensis fideliter redditis, ne major illarum pars in Hapyirarum manus incidat ut fere hactenus factum est. Sic profecto res magnis difficultatibus, et invisae morae periculis sunt obnoxiae. Accedit Siculorum *genius* qui repentino quodam calore res magnas plaerumque incipientes non eodem fervore illas solent perficere. Sed hoc optimum, quod *rex est* optimus, et quod magna spes sit *parlamentum* remotis impedimentis in meliorem ordinem res cunctas reducturum esse. Interim non exigua de Ulysse sollicitudo Josephum saepius affligit. Vix enim assequitur, quo pacto ille *diu durare* aut velit aut possit, si verae sunt *rationes expensarum* quas ejus Legati hic exhibuerunt. Deinde notum est *ejus* ingenium, et multos terrent priora vestigia. Etiam *uxor* et nonnulli ex *consiliariis* ad *reditum* in Tusciam continuo eum impellunt. Ipse tamen hic per suos splendide pollicetur constantiam. Et profecto *raptus* est fatali necessitate *ad hoc bellum* quod tam facile *deponere* nec in ipsius potestate amplius esse videtur et quod sine laesione famae ac discrimine suo *vix deponere* potest. Acquiescendum igitur est in divina voluntate et providentia, quo tandem illa hos ingentes in orbe motus velit dirigere. Utinam interea, dum *hic conventus adhuc durat* aliquid certi nobis

adferatur ex Sardinia aut Biscaia ut de pace aut bello Gedeonis cum Antonianis [33]) nobis liquido constare possit et quid tandem consilii in illis partibus etiam de nostris rebus Sc. Africanus initurus sit. Dn. *Spensius* nondum ex Cypro huc venit. Proposuit ille Menelao aliquid de Juba (de quo Josephus plus semper metuit quam sperat) et hic etiam de ea re actum est cum Buhinhamio. Sed magnus hic ad Marcum [34]) respectus est, qui saepe praeclara consilia interrumpit. Mansuetus nihil jam magis exoptat, quam ut vel unum diem esse eum Gedeone posset, uti coram illi exponere liceret de rebus tanti momenti cuncta, quae animum ipsius in varias cogitationes et sollicitudines distrahunt. Si *tanti regis* sapientissima monita audiret ejusque mandata acciperet, tum facile et se erigeret et erigeret uti putat etiam titubantes alios. Sancte enim dicere solet nullam sibi amplius in humanis praesidiis fiduciam nisi in unius Sc. Africani divina prudentia et heroica prorsus magnanimitate et fortitudine. Accurrisset ipse profecto vel in ipsam *Lithuaniam* si aliquid saltem ipsi hactenus innotuisset ad ejus multiplices litteras de ea functione quam in Gellii [35]) nostri p. m. locum optimo animo obtulit. Nam fretus divino consilio Gedeoni omnem fidem et diligentiam sincere et cupidissime praestiturus est, meminitque illustris Gen:tas tua, quae ad ipsius perquisitionem ille Gripsholmiae de tali functione promiserit. Tantum petit, ut tandem liberetur gravissima cura, ne aut litterae ejus interceptae fuerint, aut peccatum forte ab eo aliquid sit, cur hoc beneficium non mereatur. Quod sane morte acerbius ipsi futurum esset.

Sed ad alia. Adest etiam jam Dn. *Anstruterus* qui desideravit functionem ordinarii Legati apud Dn:os Ordines. Sed illi favore Bukingamii prolatus est quidam Killegreius. Dudleius enim Carletonius hoc munere aliquot annis defunctus nunc in Angliam revertitur. De classe Anglanicana litterae ex Hispania per Antwerpiam huc allatae sunt exposuisse hanc militem cum tormentis ipsis Calend. Novemb.

---

33) Poloniei. 34) Rex Galliae. 35) Rutgersius.

ad Gades, et addunt quidam, Anglique nostri hoc credunt, oppido et insula Anglos jam potitos esse. Partem classis in mari observare redeuntes ex Havana naves cum Peruano argento. Vocatos etiam in auxilium vicinos Mauritanos quo magnam in tota Hispania consternationem esse. Deus orandus est ut magnis inceptis felicem auram adspiret. Dunkerkani interim piraticam in vicino Oceano exercent cum magno mercaturae et commerciorum damno. Eis cunctas suas vires opponent Batavi, quorum militia, qua mari qua terra magna reformatione opus habet. Hoc etiam Angli de sua classe addunt, eam intercepisse XIII naves majores Hispanicas, ex Portu omnium sanctorum in Brasilia reversas, reliquas ex magna illa classe Hispanica vi tempestatis dispersas et paucas admodum integras diversis locis in patriam reductas fuisse. Jam multis diebus fama hic percrebuerat, ex veneno hausto interiise Ducem Christianum Brunsvicencem, sed falsum esse adfirmant et Ducem totum esse in delectionibus militum.

Mansfeldius cum suis copiis et parte exercitus Danici jam versus agrum Magdeburgensem profiscitur si forte Wallenstenii insolentiam possit compescere. Nullum in Imperio exemplum est ejusmodi novum Principem insultasse tot Electoribus et Principibus Imperii. Sed statuet tandem Deus finem inaudito tyrannidi et superbiae. Cujus tutelae sanctiss. Ill:rem Gen:tem tuam ardentissimis precibus commendans de ejus favore et studiosa promotione secunda quaeque mihi polliceor, ejusque benigna responsa cum summo desiderio expecto. Loco solito, $\frac{25\ \text{IX br}}{5\ \text{X br}}$ a. 1625.

VIII

Gustaf Adolfs resolution till Camerarius af den 22 April 1626.

Public record off. State Papers. Sweden.

Resolutio, data Legato et Consiliario intimo, Serenissimi Regis Bohemiae, strenuo viro, Domino Ludovico Camerario ad ea, quae nomine sui Regis S. R. Ma:ti exposuit et declaravit, Actum Stockholmiae die 22 Aprilis a:o 1626. Copia. *)

Cuncta a Domino Legato proposita, examinanti accuratius huc videntur summatim referri posse; Quod sit a Serenissimo Rege Bohemiae de voluntate et consensu Legatorum Magnae Britanniae et Daniae Regum et Dominorum Ordinum Generalium Confoederati Belgii, ad S. R. M:tem missus, ut referat, quae in conventu Hagiensi, acta et conclusa sint, tabulasque foederis exhibeat, et S. R. Ma:tem sollicitet, ut in hoc commune foedus ingrediatur, et in partes veniendo, socios amicosque juvet: Deinde Legatus pro sua prudentia, excusat multis argumentis, quod Confoederati hoc tempore, in excercitum, quem duci a S. R. Ma:te cupiunt, nihil queant conferre, rogantes nihilominus, ut aliquot millia peditum et equitum, in auxilium oppressorum mittat, imprimis ut desideratas Principi Transylvaniae Germanorum peditum copias, quas confoederati praestare nequeunt, suppleat, et quae hisce declarandis, suadendisque ubertim et prudenter adijciuntur.

---

*) En annan copia, fullkomligt likalydande finnes i dansk Geh. arkivet. Svenske Acta, Copie Protocoll.

Ut igitur ad haec S. R. M:tas mentem suam, amice et candide explicet, agit initio Serenissimo Regi Bohemiae, atque coeteris Confoederatis gratias, quod de cunctis, quae acta, transactaque sunt, tam confidentem secum instituant communicationem, nec quicquam magis salutari consilio susceptum putat, quam quod se pro caussa communi junxerint, viribusque omnibus in communem hostem ferantur, ideoque non potest non et caussae communi et confoederatis omnibus, de isthoc foedere congratulari.

Etenim S. R. Ma:tas videns summam ligistarum animis et viribus conjunctionem, consiliaque eorum omnia, eo directa et destinata, ut pressis occultatisque simultatibus mutuis, labentes paulatim Evangelicos vehementius impellerent, victoriamque universalem spe obtentam persequerentur, et dum metus atque formido recens est, fruerentur oblatis occasionibus, neque tempus melioribus consiliis recipiendisque animis darent. Nullum censuit huic vulneri remedium salubrius applicari posse, quam ut ii omnes qui Ligistarum destinata ac sub his, unius domus nimium in Europa escrescentem potentiam spe et adflatu fortunae tumidam suspectam habent, ad contrariae partis imitationem, se in sui amicorumque oppressorum defensionem, mutuo et arcto nexu colligarent, sepositis ac rejectis privatis vel litibus vel simultatibus, quae hisce necessariis ac salutaribus consiliis quicquam vel impedimenti vel remorae inijcere possent. Ideoque S. R. Ma:tas, et suasit semper, ursitque hanc conjunctionem, et cum id denique velle et cupere serenissimi quondam et modernus Magnae Britaniae Reges atque alii viderentur, consiliumque et operam S. Ma:tis sollicitarent; suasit illud constanter, seque operam suam et vires, cum alius rei gerundae director nuspiam appareret, obtulit, hac praeter caeteras adjecta conditione ut coeteri quorum intererat, vires suas jungerent, mediaque justo modo subministrarent.

Quod igitur S. R. Ma:tas sensit antehac, aliisque ut facerent, author hortatorque extitit, ejus semper duxit accuratam sibi habendam rationem; Ideoque licet nonnihil afficeretur rejectis consiliis suis, inprimis quod ob isthaec per-

sequenda, in bellum hoc Polonicum, quod alias ad tempus evitari potuisset, inciderit, tamen quicquid hinc natum molestiae est, totum communi caussae condonandum censuit, atque a serenissimo Rege Daniae, et Electore Brandenburgico sollicitata, in partem curarum ducendique Exercitus consensit, si quae media rei gerundae non admodum magna a confoederatis praestarentur, et reddito responso tempestive, quid reliqui hoc de negotio sentirent, intelligeretur. Credibile quidem est, coeteros amicos, Reges et Principes, partim tempore exclusos, partim negotiorum rerumque propriarum varietate ac mole impeditos animum suum ad singula declarare non potuisse, ut S. R. M:tas illos facile excuset; At quantis difficultatibus hinc S. R. Ma:tas sit implicata, cum cogeretur seriem consiliorum suorum mactare, quisquis rerum et Imperiorum prudens facile dijudicaverit. Verum, adeo stetit sententia, ut ne haec quidem ullam alterationem proposito invexerint; Ideoque cum nomine Dominorum Ordinum Generalium confoederati Belgii, per Legatum ipsorum Dominum Vosbergium ad conventum Hagiensem, S. R. Ma:tas invitaretur; Etsi tum temporis procul abesset in Lithuania solo hostili atque detineretur ac distraheretur cogitationibus bellicis propriis, visum tamen est, non deesse communi caussae, missisque ad Residentem Hagae—Comitis Janum Rutgersium, paulo post defunctum, tabulis plenipotentiae et mandatorum, jussit huic congressui Legatorum interesse, deliberationes et consilia publica juvare, omniaque eo conferre, ut Reges, Principes et Respublicae, ambitiosam illam potentiam suspectam exosamque habentes, unanimi foedere conjungerentur; ubi si haberetur etiam ratio S. R. Ma:tis et Regni hujus, quisque re ipsa deprehenderet promtitudinem S. R. M:tis, pro salute omnium dimicandi. At praepropera dicti Residentis mors, quae praevideri non poterat, et late patentia terrarum marisque spacia, quae hoc Regnum ac S. R. Ma:tem, tum temporis ad limites Lithuaniae morantem, separabant ab Hagiensi conventu, neque confoederatis coeteris sat temporis dedere, ad significandum, ac de novo S. R. Ma:tem invitandum Neque S. R. Ma:ti ad novum Lega-

tum qui prioris vicem suppleret, mittendum; ut ingratissimum S. Ma:tis acciderit, molestissimeque ferat, quod coeteris praesentibus non potuerit ipsa per suos testari, quam utilem hanc conjunctionem censuerit, et quibus modis consiliisque salus omnium curari posset, judicaverit. Invitari vero se ad foederis Generalis Hagae-Comitis conclusi societatem, S. R. M:tas grato et benevolo animo interpretatur, inde dijudicans, quanti Rex Bohemiae affectum in se S. M:tis faciat nec quicquam fuisset praesenti rerum statui convenientius, vel hoc loco acceptius, quam si Legatus plenam potestatem, et mandata a confoederatis attulisset, de cunctis nomine omnium eorum cum S. R. Ma:te pertractandi et concludendi. Verum cum iis non sit munitus, et ex literis fidei pateat, illum tantummodo missum, non ut quicquam promittat, aut confoederatos obstringat, multo minus, ut de iis quae statum aut consilia S. R. Ma:tis concernunt peragat et statuat, sed tantum ut verbis generaliter conceptis, ad societatem foederis, et mittenda subsidia invitet. Haud poterit S. Ma:tas nomen suum isti foederi adscribere, priusquam a confoederatis ad se mittantur, qui de cunctis isti consilio necessariis et utilibus agendi, et conditiones foederis statui hujus Regni accommodandi, coeterosque confoederatos obligandi plenam potestatem, vim atque instructionem habeant. Interim S. R. Ma:tas pro affectu ac studio suo, in communem omnium salutem, nihil intermittet, in retinendo ac divertendo Polono, ne veniat coeteris Ligistis subsidio, quod effectu et re ipsa redundet in reliquorum commodum ac defensionem.

Ad copias peditum auxiliares Principi Transylvaniae mittendas, quod attinet, cepit S. R. Ma:tas cum ipso agere de modo rei, cum ratione et spe gerendae, atque indies ab eodem responsum expectat. Quo minus autem ambigat de convenienti resolutione illius Principis, facit notissimum illius summumque studium rei communis, deinde prudentia ejusdem atque animi magnitudo, quae clarissime patet cum aliis ex indiciis, tum ex propositione Legati in Germaniam et Belgium Quadii. In qua testatur se prompto animo ad commune foedus accessurum, si ad omnes oppressos restituendos

vimque ac potentiam Hispano-Austriam infrigendam, ac nos coeteros metu nimium excrescentis ambitiosae potentiae liberandos initum fuerit: Alio enim fine si suscipiatur quam ut Rex Bohemiae non in Palatinatum tantum, sed etiam in Regnum Bohemiae, atque adjacentes provincias restituatur; et coeteri omnes oppressi moderna tyrannide liberentur: Censet ille Princeps cum S. R. Ma:te totum illud fore sine effectu, nec quicquam vel commodi, vel securitatis inde in reliquos redundaturum.

Itaque cum et S. R. Ma:tis et Serenitatis ipsius intentio eadem esse adpareat, eosdemque hostes sibi oppositos habeant, pro situ cujusque loci spes est, studia, consiliaque utriusque facile inter se coalitura; De quibus, cum S. R. Ma:tas certior reddita fuerit, nihil eorum negliget, ex quibus quanto studio in amicorum salutem feratur cognosci queat. Equidem optandum nec sine communis caussae commodo fuisset, si dictus Legatus, iter suum huc in Sueciam, sicuti huc missum ex literis fidei constat, prosecutus esset, ut et Principis Transylvaniae consilia magis S. R. Ma:ti innotuissent, et cuncta confidentius communicare potuissent neque ista mutatio propositi itineris futura erit sine magno incommodo et impedimento gerendarum rerum, verum cum haec fieri infecta nequeant, consilio nobis erunt corrigenda.

Denique S. R. Ma:tas, quo affectu semper in Serenissimum Regem Bohemiae ac domum ipsius propendit, eodem Ma:tem ipsius complectitur et complecti constanter decrevit, ut nullam occasionem sit praetermissura bene de ipso merendi, ac si negotium cum ratione suscipi queat, ipsum rebus suis restituendi, testatura in omnibus animum in amicitiam semel susceptam, firmum et constantem.

Haec sunt, quae S. R. Ma:tas Domino Legato communicari, uberiusque viva voce explicari jussit, clementer requirens, ut secundum amicam salutationem, Regi suo et confoederatis haec referat, et de S. R. Ma:tis propentissimo affectu, benevolentissimoque animo, certos firmosque reddat

Gustavus Adolphus.

(L. S.)